

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETO
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA**

TOMAS LUKAŠEVIČIUS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO NEAKIVAIZDINIŲ STUDIJŲ STUDENTAS

**LIETUVOS IR LENKIJOS DEMOKRATINĖS GINKLUOTŲJŲ PAJĖGŲ KONTROLĖS
LYGINAMOJI ANALIZĖ**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
prof. Šarūnas Liekis

Vilnius, 2007

TURINYS

ĮVADAS	3
1 KARIUOMENĖS IR VISUOMENĖS SANTYKIŲ TEORINIŲ MODELIŲ APŽVALGA	6
2 DEMOKRATINĖS GINKLUOTŲJŲ PAJĖGŲ KONTROLĖS SĄVOKA IR JAI BŪDINGOS ESMINĖS PRIELAIDOS	10
2.1 DEMOKRATINĖS GINKLUOTŲJŲ PAJĖGŲ KONTROLĖS SĄVOKA	10
2.2 TEISINĖS DEMOKRATINĖS GINKLUOTŲJŲ PAJĖGŲ KONTROLĖS TARPTAUTINIS IR NACIONALINIS KONTEKSTAS.....	13
2.3 GYNYBOS POLITIKOS SĄSAJOS SU DEMOKRATINE GINKLUOTŲJŲ PAJĖGŲ KONTROLE.	17
2.3.1 <i>Karinis biudžetas ir demokratinė ginkluotųjų pajėgų kontrolė</i>	18
2.4 DEMOKRATINĖS GINKLUOTŲJŲ PAJĖGŲ KONTROLĖS SĄSAJA SU TARPTAUTINIO DALYVAVIMO POLITIKA.....	19
2.5 ESMINĖS PRIELAIDOS DEMOKRATINEI GINKLUOTŲJŲ PAJĖGŲ KONTROLEI FUNKCIONUOTI	19
3 KONSTITUCINĖ IR TEISINĖ LIETUVOS IR LENKIJOS DEMOKRATINĖS GINKLUOTŲJŲ PAJĖGŲ KONTROLĖS SĄRANGA	21
3.1 DEMOKRATINĖS GINKLUOTŲJŲ PAJĖGŲ KONTROLĖS KONSTITUCINĖS SĄRANGOS LYGINAMOJI ANALIZĖ 21	
3.1.1 <i>Prezidentų galių kriterijų lyginamoji analizė</i>	22
3.1.2 <i>Vyriausybių ir parlamentų vykdomų ginkluotųjų pajėgų kontrolės funkcijų konstitucinės sąrangos lyginamoji analizė</i>	26
4 INSTITUCINĖ GINKLUOTŲJŲ PAJĖGŲ KONTROLĖS SĄRANGA	32
4.1 LIETUVOS IR LENKIJOS VYKDOMOSIOS VALDŽIOS KONTROLĖS GRANDIS	33
4.2 PARLAMENTINĖ LIETUVOS IR LENKIJOS GINKLUOTŲJŲ PAJĖGŲ KONTROLĖ.....	36
5 LIETUVOS IR LENKIJOS VALSTYBIŲ VYKDOMA GYNYBOS POLITIKA	42
5.1 LIETUVOS IR LENKIJOS GYNYBOS POLITIKOS ORIENTACINIO VEKTORIAUS KAITA	42
5.2 KARINIS BIUDŽETAS – INTEGRALUS ŠALIES GYNYBOS POLITIKOS KOMPONENTAS	43
5.3 GINKLUOTŲJŲ PAJĖGŲ VYKDOMA PERSONALO POLITIKA – ATITIKIMAS ŠIUOLAIKIŠKIEMS, MODERNIEMS GYNYBOS POLITIKOS REIKALAVIMAMS	46
5.4 TARPTAUTINĖ KARINIO DALYVAVIMO POLITIKA.	48
6 DEMOKRATINIŲ GINKLUOTŲJŲ PAJĖGŲ KONTROLĖS PRINCIPŲ PRAKTINIS TAIKYMAS – LIETUVOS ATVEJIS	50
6.1 KOKYBINIS TYRIMAS: PAGILINTI INTERVIU SU EKSPERTAIS	50
6.1.1 <i>Kokybinio tyrimo metodologija</i>	50
6.1.2 <i>Kokybinio tyrimo rezultatų analizė</i>	52
6.1.2.1 Lietuvoje vykdomos gynybos ir tarptautinio karinio dalyvavimo politikos vertinimas	52
6.1.2.2 Parlamentinė Lietuvos ginkluotųjų pajėgų kontrolė	54
6.1.2.3 Vyriausybės vaidmuo Lietuvos ginkluotųjų pajėgų kontrolėje.....	55
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	57
NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS	59
SANTRAUKA	63
SUMMARY	65
PRIEDAI	66

SUTRUMPINIMAI

1. NATO (*angl. North Atlantic Treaty Organization*) Šiaurės Atlanto aljansas.
2. EU (*angl. European Union*) Europos Sąjunga.
3. PFP (*angl. Partnership For Peace*) Partnerystė taikos labui.
4. NACC (*angl. North Atlantic Cooperation Council*) Šiaurės Atlanto bendradarbiavimo taryba.
5. ESBO - Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija.
6. ISAF (*angl. International Security Assistance Force*) Tarptautinės saugumo paramos pajėgos.
7. CESDP (*angl. Common European Security and Defence Policy*) Bendroji Europos saugumo ir gynybos politika.
8. JT – Jungtinės Tautos (*angl. UN - United Nations*).
9. JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos.
10. DGPK – Demokratinė ginkluotųjų pajėgų kontrolė.
11. KAS – Krašto apsaugos sistema.
12. KA – Krašto apsauga.
13. PPKT – Privalomoji pradinė karo tarnyba.
14. PKTK – Profesinės karo tarnybos kariai.
15. LR – Lietuvos Respublika.
16. BVP – Bendrasis vidaus produktas.
17. LK – Lietuvos kariuomenė.

IVADAS

Temos aktualumas – studijų, analizuojančių ekonomikos, socialinės apsaugos, sveikatos priežiūros ir kitas politikos sritis, šiuo metu gausu, tačiau darbų, analizuojančių Lietuvos bei kitų Baltijos regiono valstybių demokratinius santykius tarp kariuomenės ir politikų, nelyginamai mažiau. Pagrindinė problema – ar kariuomenės, kurios pagrindinė pareiga ginti visuomenę, veika negali atsisukti prieš pačią visuomenę – siekia antikos laikus. Jau Platono veikale „Respublika“, parašytame prieš 2500 metų, keliamas klausimas dėl visuomenės teisių kariuomenės atžvilgiu. Ir nors valstybių santvarka laikui bėgant keitėsi, tačiau šios problematikos aktualumas egzistuoja iki šių dienų.

Kodėl būtina analizuoti Lietuvos ir Lenkijos demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės principus? Visų pirma, saugumo ir šalies suvereniteto išlaikymas buvo nuolatinė problema tiek Lietuvai, tiek Lenkijai pastaruosius šimtmečius. Tai lėmė geografinė padėtis, kuri šalims teikė ypač svarbią strateginę reikšmę. Žvelgiant istoriniu aspektu šioje pasaulio vietoje karšti kariniai konfliktai sąlygodavo tragiškas pasekmes. Esminiai ir sparčiausi pokyčiai saugumo ir gynybos politikoje įvyko pastaruosius du dešimtmečius. Tai neginčijamai susiję su valstybių siekiu įstoti į tarptautines saugumo organizacijas, privertusiu šalis iš esmės keisti valstybių užsienio politiką, o kartu - prie jos adaptuoti ir gynybinius šalies interesus. Žlugus komunistiniam režimui valstybės pradėjo formuoti santvarką, grįstą demokratiniais pagrindais, tuo pat metu kilo poreikis kurti šalių ginkluotąsias pajėgas, kas sąlygojo poreikį suformuluoti demokratinius ginkluotųjų pajėgų kontrolės (DGPK) principus.

Antra vertus, DGPK principai pradiniam formavimo etape tiek Lenkijoje, tiek Lietuvoje nebuvo idealūs - pastarieji keli postkomunistinės eros dešimtmečiai sąlygojo ne vieną konfliktinę situaciją tarp demokratiškai išrinktos valdžios ir ginkluotųjų pajėgų.

Galiausiai sparčiai besikeičiant tarptautinei aplinkai ir jos įtakai, grėsmių pobūdžiui, transformuojant ginkluotųjų pajėgų modelius pasireiškia politikų kontrolės šalies nacionalinių ginkluotųjų pajėgų atžvilgiu analizės tęstinumo problema.

Magistro baigiamajame darbe keliami tyrimo problema – analizuojant DGPK principus kyla daug nesutarimų dėl vieningo, demokratinėms valstybėms būdingo tinkamiausio modelio suformulavimo, kadangi įvairių valstybės institucijų vaidmuo vykdant ginkluotųjų pajėgų demokratinę kontrolę gali kisti nuo aktyvaus dalyvavimo gynybos politikoje iki paprasčiausio stebėjimo. Taip pat aktualus ir daug diskusijų keliantis yra kompetencijos klausimas politinio sprendimo priėmimo proceso metu: diskutuojama, kieno kompetencija yra didesnė priimti sprendimą - kariškių kaip ekspertų ar visuomenę atstovaujančių politikų.

Magistrinio darbo tikslas – išanalizuoti ir palyginti Lietuvoje ir Lenkijoje vyraujančius DGPK principus, pagrįsti jų atitikimą demokratinėse valstybėse vyraujančių principų tendencijoms.

Darbo uždaviniai:

1. Nustatyti esmines prielaidas demokratinėi ginkluotųjų pajėgų kontrolei funkcionuoti.
2. Atlikti Lietuvos ir Lenkijos konstitucinės DGPK sąrangos principų lyginamąją analizę;
3. Atlikti Lietuvos ir Lenkijos institucinės DGPK sąrangos lyginamąją analizę;
4. Palyginti Lietuvoje ir Lenkijoje vykdomas gynybos ir tarptautinio karinio dalyvavimo politikas;
5. Atlikti kokybinį tyrimą analizuojantį praktinius DGPK principų įgyvendinimo aspektus Lietuvos atveju.

Tyrimo objektas – Lietuvos ir Lenkijos valstybių DGPK principai.

Tyrimo dalykas – Lietuvos ir Lenkijos valstybių teisinė, institucinė DGPK sąranga, valstybėse vykdoma gynybos ir tarptautinio karinio dalyvavimo politika.

Magistro baigiamojo darbo hipotezė: Lietuvos ir Lenkijos DGPK principai atitinka ES demokratinėse valstybėse vyraujančius ginkluotųjų pajėgų kontrolės principus, nes tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje konstitucinės ir teisinės nuostatos, institucinė valstybių sąranga, vykdoma užsienio ir gynybos politika, vyraujantys kariuomenės ir visuomenės santykiai yra pagrįsti ir atitinka ES demokratiškas valstybių santvarkos principus.

Magistrinio darbo tyrimo metodai: darbe naudojamas sociologinis tyrimas - ekspertų interviu, bei dokumentų analizės metodas. Ekspertų interviu yra pusiau standartizuotas, šio naudojamo metodo privalumai: apklausiami asmenys, kurie dėl savo profesinės veiklos nuolat susiduria su tyrimo problematika ir turi tikslių žinių apie magistrinio darbo tyrimo objektą. Pasirinktas tyrimo metodas padeda atskleisti ne tik teorinius, bet ir praktikoje veikiančius DGPK principų privalumus ir trūkumus, padeda analizuoti iškelto hipotezės patvirtinimo ar paneigimo klausimą.

Nagrinėjant Lietuvos ir Lenkijos DGPK principus buvo koncentruojamasi į demokratinę ginkluotųjų pajėgų kontrolę reglamentuojančius teisinius dokumentus: Lietuvos ir Lenkijos Respublikų Konstitucijomis, krašto apsaugos veiklą, nacionalinį saugumą bei gynybos politikos formavimą ir įgyvendinimą reglamentuojančiais dokumentais. Taip pat buvo remtasi DGPK problematiką nagrinėjančiais moksliniais straipsniais, ES ir NATO oficialiuose internetinėse svetainėse esančia informacija, pranešimais, karo sociologijos problematiką nagrinėjančiais žurnalais.

Magistro baigiamojo darbo pirmojoje – teorinėje dalyje analizuojami mokslo veikėjų pateikti teoriniai visuomenės ir kariuomenės santykių modeliai, suformuluojami darbe

naudojami apibrėžimai bei ES valstybėse narėse vyraujantys DGPK principiniai bruožai, ieškoma sąsajų tarp valstybėje vyraujančių DGPK principų ir šalies vykdomos gynybos bei užsienio politikos.

Teorinės dalies išvadų pagrindu seka Lietuvos ir Lenkijos DGPK principų lyginamoji analizė bei ieškoma tapatumo su klasikiniiais bei ES demokratinės valstybėse vyraujančiais DGPK principais, siekiant patvirtinti arba paneigti darbe keliamą hipotezę. DGPK lyginamoji analizė pradedama konstitucinių reglamentų lyginamąja analize. Toliau seka institucijų, vykdančių demokratinę ginkluotųjų pajėgų kontrolę, funkcijų bei jų praktinės veiklos lyginamoji analizė Lietuvos ir Lenkijos valstybių atveju.

Magistro darbą vainikuoja ekspertų tyrimas, kuriame siekiama iš praktinės pusės pažvelgti į darbe keliamą problematiką Lietuvos atveju. Galiausiai suformuluojamos išvados ir rekomendacijos, gautos atlikus mokslinį tyrimą.

1 KARIUOMENĖS IR VISUOMENĖS SANTYKIŲ TEORINIŲ MODELIŲ APŽVALGA

Siekiant išsiaiškinti kariuomenės ir visuomenės santykių problematiką bei tendencijas magistro baigiamojo darbo pradžioje apžvelgsiu kai kurių istorinių pradininkų iškeltas tezes šia tematika. Apžvalga padės detaliau išsiaiškinti šių santykių supratimo kaitą teoriniuose modeliuose. Šiame skyriuje apibendrinti teiginiai suformuluoti Harold Lasswell, Samuel P. Huntington, Samuel E. Finer, Morris Janowitz bei kitų teoretikų moksliniuose veikaluose.

Žymus teoretikas Harold Lasswell pirmasis padėjo pamatus santykiams tarp visuomenės ir kariuomenės nagrinėti. 1937 metais Amerikos sociologijos žurnale pasirodžiusiame straipsnyje "The Garrison State"¹ jis išsamiai išaiškina savo sukurtą koncepciją, kuria pažymima, jog tokios "stambaus kapitalo" valstybės kaip Japonija, Jungtinės Karalystės bei Jungtinės Amerikos Valstijos baimindamosi komunistinio režimo bei revoliucijų skleidžiamos baimės, siekdamos išlaikyti vidaus tvarką valstybėse bei savo dominavimą pasaulyje, šiuos tikslus įgyvendins taikos sąskaita. Tai sąlygos visuomenėje aukštinamos verslininko profesijos dominavimo perėjimą prie kario viršenybės. Apibūdinamas galių centralizavimą kariuomenės ir vykdomosios valdžios rankose Lasswell pranašavo demokratinės santvarkos reikšmės sumenkinimą ir įvairių autoritarinių formų įsigalėjimą.

Keliais dešimtmečiais vėliau Samuelis P. Huntingtonas knygoje "Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations"² suformulavo visiškai priešingą išsamią teoriją valdžios ir ginkluotųjų pajėgų santykiams apibrėžti. Teorija pradedama karinio profesionalumo apibūdinimu, su kuriuo sutiko daugelis akademinės bendruomenės atstovų ir vėliau taikė savo moksliniuose veikaluose. Pasak Samuelio P. Huntingtono, būtent profesionali kariuomenė visas savo pastangas koncentruoja tam, kad pakeltų savo kovines galimybes ir yra geriausiai pasiruošusi šalyje teisiškai veikiančios valdžios įsakymų vykdymui. Kitaip tariant, profesionalios kariuomenės modelis veikia kaip saugiklis prieš ginkluotųjų pajėgų politizavimą ir išlaiko kariuomenę politiškai neutralią ir visiškai atsidavusią valstybei. Karinės profesionalizacijos laipsnis priklauso nuo trijų komponentų, t.y. profesinės patirties, atsakingumo, kuris išreiškiamas daugiau kaip kariuomenės tarnyba valstybei, ir kolektyvizmu. Jis atkakliai tvirtino, jog karinių struktūrų profesionalumo maksimizavimas gali būti pasiekiamas išlaikant karininkų korpusą politiškai neutralų. Karys – profesionalas yra visiškai apolitiškas, ir tai priveda prie objektyvios ginkluotųjų pajėgų kontrolės. Subjektyvioji tokios kontrolės pusė – kuomet valstybės politikai leidžia arba yra priversti priimti kariuomenės dalyvavimą politikoje, tikėdamiesi kariuomenėje įdiegti politikams svarbias subjektyvias vertybes.

¹ B. Lasswell, Harold. "The Garrison State" // *The American Journal of Sociology* 46, 1941 P.455 - 468.

² Samuel P. Huntington. "The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil – Military Relations"// fifteenth printing, 2000.

Kai kurie akademinės bendruomenės atstovai sukritikavo šią teoriją ir jos išvadas. Pasak jų, ryškiausi teorijos trūkumai: per didelis vertybių išaukštinimas, nelankstumas ir kario idealizavimas.³ Samuel.E.Finer leidinyje „The Man on horseback“⁴ teigia, jog profesionalų skaičiaus didėjimas kariuomenėje sąlygos atvirkštinį efektą: padidėjęs politinių problemų supratimas, aukštesnis karių išsilavinimas bei geresnis savo vaidmens ir funkcijų supratimas įtakos jų aktyvesnį dalyvavimą politikoje. Kitas iškilus karo sociologas Morris Janowitz leidinyje „The Professional soldier. A Social and Political Portrait“⁵ pažymi, jog padidėjęs kariuomenės autonomiškumas gali privesti prie ypač stiprių įtakos grupių susiformavimo, kurių interesai ne visuomet sutaptų su valstybės interesais. O profesionalizmo plitimas kariuomenėje apskritai ją politizuoja ir neišvengiamai priveda prie plataus politinio vaidmens.

Kariuomenės intervencijos į politiką klausimui tapus pagrindiniu fenomenu 1960 – 70-aisiais Samuel P.Huntington siekė atnaujinti savo modelį ir panaudoti jį aiškinant „preturionų“ reiškinių besivystančiose valstybėse. Veikale „Political Order in Changing Societies“⁶ išleistame 1968 metais mokslininkas tvirtina, jog besikeičianti visuomenė, institucionalizacijos trūkumas bei žlunganti politinė sistema įtakoja visus visuomenės sluoksnius, taip pat ir kariuomenę. Autorius cituoja du esminius elementus, skatinančius „preturiono“ reiškinių vyravimą, tai: žemas profesionalų skaičius kariuomenėje arba visiškai jo nebuvimas, kariuomenės karininkų korpuso ir teisėtų institucijų, gebančių tarpininkauti tarp politinių grupių bei jas administruoti stoka. Kitaip tariant „preturiono“ reiškinys slypi ne kariuomenėje, bet pačioje visuomenėje. Kariuomenė - ne kas kita, kaip visuomenės veidrodis.

Victor Alba daugiausia remdamasis Lotinų Amerikos šalių patirtimi 1962 metais suformuoja teoriją, kurioje patvirtina, jog profesionalumas atskiria kariuomenę nuo politikos. Jo klasifikacinė sistema susideda iš trijų karininkų tipų. Savo teorijoje jis apibūdina kiekvieną iš karininkų grupės vaidmenį civilinės valdžios ir kariuomenės santykiuose.⁷

Profesorius Alfred Stepan 1973 metais siekė paaiškinti profesinės kariuomenės funkcionavimą Lotinų Amerikoje įsivyravusios situacijos pagrindu. Jis tvirtina, jog Šaltasis Karas ir Sovietinės valdžios troškimas pradėti revoliucinę veiklą Pietų Amerikoje padėjo iškelti nacionalinio saugumo svarbą. Tai davė paskatą, kaip jis nurodo, naujam profesionalizmui, kuomet kariuomenė savo funkcijas suvokė kaip valstybės gynėja ir vidaus tvarkos saugotoja prieš revoliucionieriškai nusiteikusius kairiuosius.

Perlmutter 1977 m. teigia, jog šiuolaikinis karys daugiau nebėra praeities tradicinis profesionalas, apibūdinamas tokiomis vertybėmis kaip vidinės sąsajos jėga, hierarchinė

³ Peter D.Feaver. New Theory on Civil – Military Relations // Armed Forces and Society, 1996. P.165.

⁴ Samuel E.Finer. The Man on horseback. The Role of the Military in Politics. New Ed edition 2002. P. 21.

⁵ Morris Janowitz. The Professional soldier. A Social and Political portrait. Free Press 1964. P. 7-16.

⁶ Samuel P. Huntington. Political Order in Changing Societies. Yale University Press 1968.

⁷ C.Danopoulos, D. Zirker. Civil-Military relations theory in the postcommunist world // <http://www.dcaf.ch/docs/WP38.pdf>; prisijungimo laikas: 2007-10-02.

struktūra, draša, narsa ir disciplina. Staigiai besivystančios technologijos primetė kariuomenėje išgalėjusias naujas biurokratinės savybes, tokias kaip: vadovavimo meistriškumas, strateginis planavimas ir gamyba. Perlmutter sako, kad šiuolaikinis karys atstovauja sąsają tarp profesionalo ir biurokrato. Kitaip tariant, kariuomenės profesionalumo didėjimas politizavo kariuomenę ir sustiprino jos įsikišimo į politiką polinkį. Kada šalyje vyraujančiam režimui pritrūksta paramos ir jis nebesugeba efektyviai valdyti, į valstybės reikalus pradeda kištis kariuomenė siekdama įgyvendinti savo interesus.

Bengt Abrahamsson 1972 m. dėjo pastangas identifikuoti ir išanalizuoti profesionalumo prigimtį ir jo sąsajas su preutoranizmu. Jis analizuoja kariuomenės profesionalumo klausimą ir išskiria du lygmenis: makro ir mikro. Makro lygmeniui Abrahamsson priskiria ekonominius, politinius ir kitokius istorinius faktorius, kurie įtakoja personalo verbavimo modelį ir naujų technologijų diegimą. Mikro lygmeniui priskiriami socialiniai faktoriai: ugdymas, mokymas, sąveika tarp profesinių darbuotojų. Pasak mokslininko, makro lygmuo sukuria ir išlaiko vieningą, efektyvią, gerai organizuotą ir dažnu atveju nepriklausomą socialinę struktūrą. Mikro lygmuo įtakoja tam tikras vertybes ir sukuria orientacinį vektorius. Kitaip tariant, būdingas profesionalumo bruožas – abiejų procesų funkcionavimas. Kariuomenei suteikus tam tikras sąlygas makro lygmens kintamųjų įtakai kariuomenė nebegali objektyviai ir neutraliai tarnauti valstybei. Atvirkščiai: kariai stengsis įtakoti tam tikras grupes, t.y. ekonominę ir politinę elitą, kurie potencialiai gali kelti pavojų. Apibendrinant, mokslininkas tikėjo, kad aukštas kariuomenės profesionalumo lygis politizuoja kariuomenę ir sukelia polinkį politinei intervencijai.

Arthur K. Smith ir Claude E. Welch veikale “Military Role and Rule: Perspectives on Civil-Military Relations”⁸ teigia, jog kariuomenės organizacinėje veikloje prioritetinais faktoriais yra išskiriami institucijos misija ir organizacijos savybės. Pagrindinis misijos tikslas – karių atsakomybė ginti valstybę nuo išorinių grėsmių. Tačiau jei yra įsakoma, civilinės valdžios kariuomenė taip pat privalo sutramdyti vietos politinius oponentus, kovoti su keliančiais abejones išorės priešais ar suvaldyti savo veiksmais šalies nacionalinio saugumo interesams besipriešinančias grupes. Karininkai turi teisę veikti su tikslu apsaugoti valstybę ir kariuomenę nuo politinių lyderių machinacijų, taip pat kaip ir politikai kišasi į kariuomenės personalo verbavimo, skatinimo sistemos, biudžeto formavimo prioritetus ir kt. profesines prerogatyvas.⁹

Eric A. Nordlinger¹⁰ teigia, jog profesionalumas sąlygoja sukuria autonominės institucijos susikurimą, kuri labiau rūpinasi savo pačios interesų sukūrimu ir stiprinimu. Jis išskiria tokius pagrindinius interesus: adekvati parama iš biudžeto, institucinis autonomiškumas,

⁸ Claude E. Welch, Arthur K. Smith. *Military Role and Rule: Perspectives on Civil-Military Relations*. Duxbury Press, 1974. P. 54.

⁹ Mary B. Welfling. *Military Role and Rule: Perspectives on Civil-Military Relations*. by Claude E. Welch, Jr., Arthur K. Smith, // *The Journal of Politics* Vol. 37, Nr. 3. 1975. P. 828-830.

¹⁰ Eric A. Nordlinger. *On the Autonomy of the Democratic State*, Harvard University Press, December 1982., P 210 – 221.

apsisaugojimas nuo kitų institucijų įsibrovimo ir pačios, kaip institucijos, išlikimas. Pasak sociologo, būtent tokių interesų vyravimas institucijoje ir sukuria didžiausią intervencinį motyvą.

Kai kurie šiuolaikiniai karo mokslų sociologai bei politologai iš esmės kelia klausimą apie santykių tarp valdžios ir ginkluotųjų pajėgų reikalingumo būtinybę, ginčydami, jog tokios teorijos yra pagrįstos Amerikos patirtimi ir kitose valstybėse, turinčiose kitą istoriją ir ryškiai besiskiriančias tradicijas, kaip pvz. Indija ar Izraelis, toks demokratinės ginkluotųjų pajėgų modelis nėra būtinas, siekiant išvengti neteisėto kariuomenės įsikišimo į politiką.

Apibendrinant galime teigti, jog teorinio modelio, apibrėžiančio santykius tarp valstybės interesus atstovaujančios valdžios bei ginkluotųjų pajėgų suformulavimas - plati tema, kelianti daug diskusijų ir debatų tarp ją analizuojančių mokslininkų. Vieningo teorinio modelio – šablono, taikytino bet kuriai valstybei, suformulavimas praktiškai neįmanomas. Sugretinę demokratinėse valstybėse civilinės valdžios ir kariuomenės santykių modelius pastebėtume, kad galutinis šių santykių modelis susiformavo įtakojamas tam tikrų specifinių tradicijų bei istorijos ir kiekvienoje valstybėje ar regione yra skirtingas. Tačiau nepaisant skirtingų tyrimo metodų ir būdų beveik visi modeliai sutinka arba paneigia Samuelio P. Huntingtono iškeltą profesionalios kariuomenės modelio įtakos valdžios ir kariuomenės santykiams teoriją. Modelių analizės kryptys išsiskyrė į dvi stovyklas. Viena iš jų, sutinkanti su Samuel P. Huntington nuomone, teigia, jog aukštas ginkluotųjų pajėgų profesionalumo lygis paverčia kariuomenę politiškai neutralia ir savanoriškai priimančią teisėtą valdžios lyderių pirmenybę. Kita stovykla tvirtina, jog profesionali kariuomenė linkusi įgauti administracinius ir politinius įgūdžius, o tai savo ruožtu politizuoja karininkų korpusą, skatina prieštarauti civilinės valdžios pripažinimo viršenybei.

Beveik visų apžvelgtų modelių analizės objektas yra kariuomenės apolitiškumo problema. Tai įrodo, jog ginkluotųjų pajėgų apolitiškumas yra esminis santykių su visuomene faktorius, ir tam, kad šiuos santykius galėtume traktuoti kaip demokratinius, valstybės ginkluotosios pajėgos privalo būti politiškai neutralios.

2 DEMOKRATINĖS GINKLUOTŪJŲ PAJĖGŲ KONTROLĖS SĄVOKA IR JAI BŪDINGOS ESMINĖS PRIELAIDOS

Valstybė, neturinti problemų kariuomenės ir demokratiškai išrinktos valdžios santykiuose – valstybė kurioje nėra demokratijos

Christopher Donnelly

Šiame skyriuje remdamiesi mokslininkų, analizuojančių ES demokratinių ir postkomunistinių valstybių, išgyvenančių transformacijos laikotarpį, demokratizacijos link, moksliniais straipsniais suformuluosime „demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės“ apibrėžimą. Sąvokų sukonkretinimas padės nustatyti tolimesnes tyrimo gaires. Taip pat išskirsime prielaidas, būtinas civilių demokratinei kontrolei egzistuoti, tam, kad galėtume ieškoti šių prielaidų atitikimo Lietuvos ir Lenkijos atveju.

2.1 Demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės sąvoka

Visų pirma, apibrėžkime *demokratijos* sąvokos esmę, nes demokratinė santvarka valstybėje yra esminė sąlyga civilių demokratinės kontrolės egzistencijai. Šią sąvoką buvęs NATO parlamento asamblėjos viceprezidentas Wim F. Van Eekelen analizuodamas DGPK institucinę sąrangą darbe „The democratic Control Over the Armed Forces: The National and International Parliamentary Dimension“¹¹ teigia, kad „Demokratija turi daugelį pasireiškimo formų. Pagrindinė sąlyga yra ta, jog valdžios teisėtumas kildinamas iš laisvai išreikštų piliečių balsų yra įgyvendinamas daugelio parlamentų praktikoje. Trijų pagrindinių valdžios grupių įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisinės atskyrimas įgyvendinamas suteikiant joms tam tikras atskiras galias. Daugelyje šalių vykdomoji valdžia turi postus parlamente.“¹² Pasak autoriaus „grynakraujėje“ demokratinėje valstybėje turėtų būti aiškus pasidalijimas tarp valdžios grupių.

Pagrindinės mokslinėje literatūroje naudojamos sąvokos, siekiant nustatyti ginkluotųjų pajėgų vaidmenį valstybėje, yra: *kariuomenės – visuomenės santykiai, demokratinė kontrolė, civilių kontrolė*. Visų pirma, šių sąvokų apibrėžimą komplikuoja jų platus vartojimas, dažnu atveju prasmė persipina ir skirtingos sąvokos vartojamos tiems patiems dalykams nusakyti.

¹¹ Wim F. van Eekelen. Democratic Control Of Armed Forces: The National And International Parliamentary Dimension // Geneva Centre For The Democratic Control Of Armed Forces (Dcaf) // Occasional Paper – No. 2, Geneva: October 2002. P 3-4.

¹² Hans Born, Philipp H.Fluri, Simon Lunn. Oversight and Guidance: The Relevance Of Parliamentary Oversight For The Security Sector And Its Reform // A collection of articles on foundational aspects of parliamentary oversight of the security sector // DCAF – Geneva Center For The Democratic Control of Armed forces (DCAF), NATO Parliamentary Assembly. // Brussels, Geneva, 2003, P.53.

Antra, šių sąvokų apibrėžimą bei taikymą Lietuvos ir Lenkijos atveju komplikuoja demokratiškų santykių tarp kariuomenės ir visuomenės nesenos tradicijos: jauna vyraujanti demokratinė santvarka valstybėse bei netolimos istorinės praeities etapas, kuomet demokratiniai santykiai tarp valdžios ir jėgos struktūrų egzistavusio komunistinio režimo laikotarpiu nebuvo suvokiami kaip valdžios viršenybė kariuomenės atžvilgiu.

Magistro baigiamajame darbe *visuomenės – kariuomenės santykių* sąvoką vartosiu plačiau, lyginant su *demokratinės kontrolės* sąvoka. Visuomenės - kariuomenės santykių sąvoka problemą svarsto: <...> platesniu kariuomenės požiūriu į visuomenę, kaip ir visuomenės požiūriu į kariuomenę suvokimu, kariuomenės moralinio savo vaidmens ir funkcijų suvokimu ir ekonominiu ginkluotųjų pajėgų vaidmeniu.¹³ Tuo tarpu *demokratinė kontrolė* – <...> ginkluotųjų pajėgų kontrolė įstatymais, valstybėje demokratiškai išrinktos valdžios.¹⁴

Kita vertus, Bradfordo universiteto akademikas Owen Greene teigia, kad efektyvi ginkluotųjų pajėgų *demokratinė kontrolė* reiškia daug daugiau, nei paprasta vyriausybės vykdoma kontrolė kariuomenės atžvilgiu. Ši sąvoka taip pat privalo plačiai apimti žvilgsnį į parlamentą ir visuomenę.

Taip pat reiktų paminėti A.Cottey pasiūlymą *demokratinės kontrolės* santykiuose tarp politinių institucijų ir kariuomenės apibrėžimą. Jis teigia, <...> *demokratinė* ginkluotųjų pajėgų *kontrolė* numato, jog gynybos politikos suformulavimas ir plėtojimas turėtų būti kontroliuojamas demokratiškai išrinktos civilinės valdžios ir kariuomenė turėtų apsiriboti tik šios politikos įgyvendinimu.¹⁵

A. Gričius ir K.Paulauskas straipsnyje „Demokratinė civilinė ginkluotųjų pajėgų kontrolė Lietuvoje“ nagrinėja DGPK teorines ir pabrėžia, jog <...> civilinė kariuomenės kontrolė gali būti suprantama kaip būtina demokratijos sąlyga, kita vertus, pati civilinė kontrolė atsiranda kaip konsoliduotos demokratinės politinės sistemos rezultatas.¹⁶

Kita sudedamoji DGPK sąvokos dalis - „*ginkluotosios pajėgos*“ - taip pat kelia tam tikrus jos supratimo iššūkius. Kyla klausimas, koks vis dėlto kariuomenės statusas demokratinėje valstybėje? Visų pirma, tai jėgos struktūra, turinti valstybės ginklų monopolines teises, be to, kariuomenė daugelyje valstybių yra didžiausia ir galbūt geriausiai finansuojama visuomeninė organizacija.¹⁷ *Ginkluotųjų pajėgų* struktūra, griežta paklusnumo hierarchija, privalomas šaukimas ir karinėje tarnyboje egzistuojančios konservatyvios tradicijos gali pasirodyti netgi

¹³ Andrew Cottey, Tim Edmunds and Anthony Forster. Democratic Control of Armed Forces in Central and Eastern Europe: A Framework for Understanding Civil-Military Relations in Post-Communist Europe // <http://www.one-europe.ac.uk/pdf/w9cottey.pdf>; prisijungimo laikas: 2007-11-02.

¹⁴ ten pat

¹⁵ ten pat

¹⁶ AGričius, K.Paulauskas. Demokratinė civilinė ginkluotųjų pajėgų kontrolė Lietuvoje // Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2002 // http://www.e-biblioteka.org/resursai/Mokslai/LKA/mokslines%20publikacijos/strategine_apzv_liet.pdf.; prisijungimo laikas: 2007-11-13.

¹⁷ L.W.Goodman. Civil-Military relations in the Post-Cold War Era // USIA Electronic journal: Vol.2, No.3, July 1997// <http://usinfo.state.gov/journals/itghr/0797/ijde/goodman.htm>; prisijungimo laikas: 2007-02-10.

priešingos pačios demokratijos vertybėms. Tačiau turint omenyje gyvybiškai svarbią užduotį, kuri yra patikima ginkluotosioms pajėgoms – šalies gynybą, visuomenė yra pasirengusi susitaikyti su tam tikra demokratijos stoka bei išskirtiniu, kai kuriais atvejais netgi privilegijuotu kariuomenės statusu.¹⁸

<...> su šaltojo karo pabaiga karinių pajėgų svarba ir prasmė apskritai susvyravo, kita vertus, vyriausybės tvirčiau suėmė ginkluotųjų struktūrų kontrolės vadžias į savo rankas. <...> yra daugelis kitų būdų, kaip karinės struktūros gali pakenkti demokratinei valdžiai, neskaitant autoritarinių režimų, kuriuose civiliniai diktatoriai remiasi kariuomene savo valdžiai išlaikyti.¹⁹

Praktikoje *ginkluotųjų pajėgų* apibrėžimas persipina su *jėgos struktūrų* apibrėžimu, kuris daugelio valstybių atveju yra kur kas platesnė sąvoka, apimanti visas šalyje veikiančias jėgos struktūras, paprastai, be kariuomenės: pasienio policija, policija, bei kitos ne valstybinės sukarintos organizacijos. Tokių organizacijų vaidmuo šalyje gali žymiai skirtis lyginant su reguliariosios kariuomenės funkcijomis, ir paprastai jos susijusios su šalies vidaus politikos reikalais, kaip pavyzdžiui, policijos pagrindinė taikos meto užduotis palaikyti šalyje viešąją tvarką. Buvusioje Jugoslavijos respublikoje daugelis konfliktų kilo dėl nekonvencinių karinių pajėgų, kurios viso labo turėjo abstraktų politinį lojalumą tam tikrai etninei grupei ar valstybei, ir galėjo rinktis būti vyriausybės pavaldume ar ne.²⁰ Šiame magistro baigiamajame darbe „ginkluotųjų pajėgų“ terminą traktuosiu kaip apimantį šalies reguliariąsias ginkluotąsias pajėgas, neįtraukiant kitų sukarintų organizacijų, nes tiek Lietuvos, tiek Lenkijos atveju tokios organizacijos nėra priskiriamos šalies nacionalinėms ginkluotosioms pajėgoms. O ginkluotųjų pajėgų nariai – tai asmenys, kurie šiuo metu tarnauja ginkluotose pajėgose ar pagalbinėse tarnybose, neatsižvelgiant į tai, ar jie tarnauja savanoriškai ar privaloma tvarka, ir kurie negali laisvai dirbti civilinio darbo. Čia priskiriami nuolatiniai armijos, laivyno, oro pajėgų ir kitų karinių tarnybų nariai, taip pat ir naujokai, priimti ar pašaukti į karinius mokymus ar kitą tarnybą tam tikram laikotarpiui, atsižvelgiant į nacionalinius reikalavimus. Čia nepriskiriami asmenys, dirbantys valstybinių institucijų, susijusių su gynybos reikalais, civilinį darbą ar policijoje (išskyrus karinę policiją); muitinių inspektoriai, sienos ar kitų ginkluotų civilinių tarnybų nariai.²¹

Taigi ieškodami santykinės problematikos tarp šalies ginkluotųjų pajėgų ir DGPK galime teigti, jog kariuomenės kaip visuomenei tarnaujančios institucijos stiprumas, ginklų monopolinės teisės iškelia kariškių kompetencijos klausimą: kiek kieta ar laisva turėtų būti demokratinė kontrolė? kiek autonomijos ir kuriais klausimais ją derėtų suteikti?

¹⁸ AGricius, K.Paulauskas. Demokratinė civilinė ginkluotųjų pajėgų kontrolė Lietuvoje // Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2002 // http://www.e-biblioteka.org/resursai/Mokslai/LKA/mokslines%20publikacijos/strategine_apzva_liet.pdf; prisijungimo laikas: 2007-11-13.

¹⁹ ten pat.

²⁰ ten pat.

²¹ Lietuvos profesijų klasifikatorius // http://www.darborinka.lt/mod/klasifikatorius/?p=0_3; prisijungimo laikas: 2007-09-20.

Magistro baigiamajam darbui taikysiu šį apibrėžimą: Demokratinė ginkluotųjų pajėgų kontrolė yra visuma mechanizmų, nukreiptų užtikrinti, kad šalies ginkluotosios pajėgos būtų efektyviai valdomos vykdomosios valdžios, ir yra atskaitingos demokratiškai visuomenės išrinktai įstatymų leidžiamajai valdžiai <...>²²

Apibendrinus pirmajame skyriuje išnagrinėtus kariuomenės ir visuomenės santykių teorinius modelius bei sugretinus ES demokratinėse valstybėse vyraujančius demokratinius santykius tarp jėgos struktūrų ir civilinės valdžios galima suformuluoti savotiškus tokių demokratija grįstų santykių principus. Viena iš taisyklių, kuri negali būti pažeista demokratinės santvarkos valstybės atveju - visi civiliai asmenys, dalyvaujantys politinio sprendimo priėmimo procese, yra išrenkami demokratiškai vykstančiuose rinkimuose ir turi visuomenės atstovaujimąją teisę, kuri įgalina juos priimti sunkius ir dažnu atveju nepopuliarius sprendimus. Kad ir koks sprendimas bebūtų - dislokuoti karines pajėgas užsienio valstybėje ar įvesti karo padėtį valstybėje - visi sprendimai privalo būti priimti visuomeninių atstovų, esančių parlamente, sutikimu. Visose Vakarų demokratinėse valstybėse kariuomenės atskyrimas nuo politikos yra akivaizdus reiškinys. Civilinė valdžia, vykdanči kariuomenės *kontrolę*, atlieka šias keturias pagrindines funkcijas: <...> apsaugo kariuomenę nuo tiesioginės intervencijos į politiką, užtikrina discipliną kariuomenėje išsprendžiant "ekspertų" problemą, įveda balansą tarp tarnybinių galių ir ekspertų patarimų, neprileidžia prie ginkluotųjų pajėgų politiškai šališkų asmenų.²³

Iš sąvokos analizės išplaukia poreikis apibrėžti konstitucinių ir teisinių reglamentų vaidmenį demokratinėje kariuomenės kontrolėje, taip pat vyriausybės ir įstatymų leidžiamosios valdžios funkcijas. Svarbu analizuoti valstybės vykdomą gynybos ir karinio dalyvavimo politiką, o šios politikos sąsajas su demokratine civilių kontrole nagrinėsime tolimesnėje darbo dalyje.

2.2 Teisinės demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės tarptautinis ir nacionalinis kontekstas.

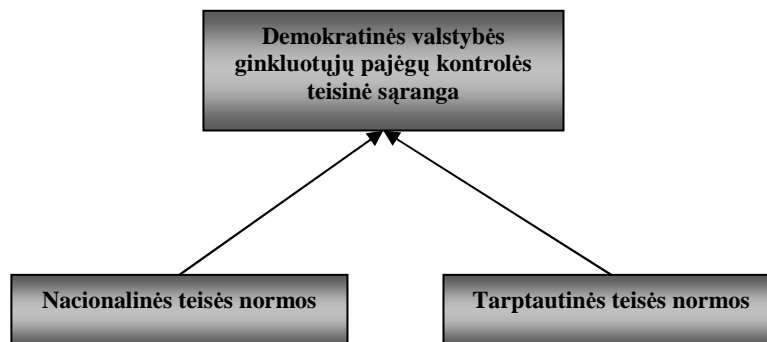
Teisės viršenybės principas yra būtina sąlyga demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės įgyvendinimui. Dar daugiau, teisės viršenybė yra vienodai svarbi prielaida demokratinėi ginkluotųjų pajėgų kontrolei tiek brandžiose demokratinėse, tiek pereinamojo laikotarpio valstybėse. Konstitucinės ir teisės nuostatos dėl skirtingų valstybės institucijų kompetencijų ir

²² Stephen Blackwell, *Civil-military relations in Central and Eastern Europe and integration with NATO and the European Union*. P. 92.

²³ Douglas Bland. *Managing the Expert Problem in Civil – Military Relations // Conference on Civil – Military Relations*. P. 107.

pareigų, liečiančių gynybos sistemą bei priežiūros ir atskaitomybės mechanizmus, yra ypatingai svarbios kiekvienai demokratinei valstybei.²⁴

Kalbant apie civilinės valdžios ir ginkluotųjų pajėgų santykių teisinę sąrangą galime išskirti dvi teisinių nuostatų rūšis, apibrėžiančias DGPK principines ribas, tai: nacionalinės ir tarptautinės teisės normos.



Pav.1 DGPK teisinę sąrangą formuojančios teisės normos

Tarptautinių teisės normų, padedančių užtikrinti sėkmingą DGPK funkcionavimą, apibrėžimas kur kas mažiau komplikuotas, lyginant su nacionalinių. Nacionalinių DGPK teisės normų apibrėžimą apsunkina kompetencijos klausimo bei kitų faktorių gausa. Bendro nacionalinių teisės normų modelio DGPK atžvilgiu suformulavimą komplikuoja skirtingi valstybių socialinių, politinių ir istorinių demokratiškų kariuomenės ir visuomenės santykių išsivystymo laipsniai, skirtingas politikų ir kariuomenės funkcijų valstybėje suvokimas .

Iš tiesų egzistuojančios tarptautinės sutartys, konvencijos ir susitarimai iš esmės nenumato ir tiesiogiai nenurodo DGPK principų, tačiau nagrinėdami teisinius dokumentus galime rasti tam tikrų sąsajų, kuriuose kalbama apie ginkluotųjų pajėgų panaudojimą, kėsinimąsi į šalies teritorinį vientisumą ir nepriklausomybę. Vieni iš pirmųjų tarptautinių formalaus demokratinio valdymo tarptautiniai susitarimai buvo priimti 1980 metais Europos Saugumo ir bendradarbiavimo konferencijoje, kuriuose plačiai diskutuojama apie žmogaus teises bei įstatymo viršenybę. Vėliau sekė ESBO šalių narių priimta Paryžiaus chartija ir Helsinkio dokumentas - 1992 metais, kuriame detalčiai apibrėžiami demokratija grįstų santykių politiniai išpareigojimai. Lygiai taip pat daugelio susitarimų bei kodeksų Europos Tarybos nariai yra

²⁴ AGricius, K.Paulauskas. Demokratinė civilinė ginkluotųjų pajėgų kontrolė Lietuvoje // Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2002 // http://www.e-biblioteka.org/resursai/Mokslai/LKA/mokslines%20publikacijos/strategine_apzv_liet.pdf; prisijungimo laikas: 2007-11-13.

patvirtinę demokratinio vadovavimo ir kontrolės principus. Tačiau vėlgi šie dokumentai labai mažai arba visiškai tiesiogiai neužsimina apie demokratinės kontrolės principus valstybių saugumo sektorių atžvilgiu. Siekiant geriau suvokti tarptautinės teisės normų gaires bei pagrindinius principinius reikalavimus keliamus ES ir NATO valstybėms narėms Europoje, panagrinėsime ESBO kodekso tam tikrus skyrius, apibrėžiančius tam tikrus demokratinio valdymo principus. ESBO dokumento VII skyrius įtraukia šiuos dalyvaujančių šalių įsipareigojimus:

1. Atsižvelgiant į demokratinę politinę ginkluotųjų pajėgų, sukarintų organizacijų, vidaus saugumo organizacijų taip pat ir saugumo bei poliocijos kontrolę, šios organizacijos yra neatsiejamas stabilumo ir saugumo užtikrinimo elementas. (20 paragrafas)
2. Valstybės privalo vykdyti efektyvią savo ginkluotųjų pajėgų ir kitų sukarintų struktūrų priežiūrą bei kontrolę šalies konstitucijoje nurodytų valdžios struktūrų pagalba demokratinėmis vertybėmis pagrįstu valdymu. (20 paragrafas)
3. Kiekvienoje valstybėje išlaidos gynybai patvirtinamos ir skiriamos įstatymų leidžiamosios valdžios. Privalo būti užtikrintas išlaidų susijusių su šalies ginkluotosiomis pajėgomis skaidrumas, bei ši informacija prieinamumas visuomenėje. (22 paragrafas)
4. Šalys užtikrina, jog jų ginkluotosios pajėgos yra politiškai neutralios. (23 paragrafas)
5. Priimamos specialiosios priemonės, siekiant užtikrinti netyčini ar neteisėtą ginkluotųjų pajėgų panaudojimą. (24 paragrafas)
6. Šalys netoleruos ir nerems ginkluotųjų pajėgų, kurios nėra atskaitingos ir nėra kontroliuojamos šalies konstitucijoje nurodytomis valdžios struktūroms. (25 paragrafas)
7. Personalo verbavimas ar šaukimas į kariuomenę atitiks žmogaus teises užtikrinančių principų reikalavimus. (26 paragrafas)
8. Šalys įsipareigoja įstatymais ir kitais teisiniais aktais apibrėžti ginkluotųjų pajėgų personalo teises ir pareigas. (26 paragrafas)

VIII skyrius apima susitarimą, jog kiekviena šalis narė privalo užtikrinti, kad bet koks karo padėties įvedimas valstybėje privalo būti vykdomas valstybės konstitucijoje nustatyta tvarka. Bet koks ginkluotųjų pajėgų užduočių vykdymas privalo būti kontroliuojamas konstitucijoje numatytais šalies valdžios struktūromis. (36 paragrafas)

Šie tarptautiniai įsipareigojimai yra standartiniai demokratinės ginkluotųjų pajėgų priežiūros ir kontrolės saugumo srityje ir privalomi visom ESBO valstybėm narėm. Šios normatyvinės gairės taip pat priimtos daugelio tarptautinių organizacijų, kaip NATO ir ES. Kaip pavyzdys - NATO vykdoma PFP programa pilnai vadovaujasi ESBO keliamais aukščiau išvardintais reikalavimais. Tiek Lietuva, tiek Lenkija yra ESBO valstybės narės ir aukščiau

išvardinti teisiniai aktai priskiriami prie išorinių veiksnių įtakojančių valstybių DGPK principų suformavimą bei praktinį įgyvendinimą.

Bendrais bruožais apibrėžus tarptautinės teisės normas liečiančias demokratinius santykius tarp politikų ir ginkluotųjų pajėgų galime daryti išvadą jog valstybėje <...> vyrauja poreikis gerų konstitucinių ir teisinių gairių, reguliuojančių kariuomenės vaidmenį ir privilegijas bei politikų atsakomybę.²⁵ Daugelio ESBO šalių narių priimto susitarimo punktų imponuoja į valstybių konstitucijas. Ženevos DGPK mokslinis centras publikuoja leidinį „Legal Issues Of Democratic Control Of The Armed Forces Of the security sector reform: the case of postcommunist countries in South-Eastern Europe“²⁶, kuriame išskiriami tam tikri nacionaliniai principiniai demokratinėi valstybei keliami reikalavimai kalbant apie valstybės teises normas apibrėžiančias civilių ir kariuomenės santykius.

Teisinė DGPK koncepcija turėtų apimti:

1. Pagrindinį susitarimą tarp politinių veikėjų, atstovaujančių visuomenę (tiek valdančios tiek opozicijos) dėl ginkluotųjų pajėgų vaidmens ir vietos bei įvairius kitus aspektus šnekant apie DGPK. Pirmiausia politiniai veikėjai ir kariuomenė turi suprasti, jog paprastai demokratinės santvarkos valstybėse jėgos pasidalijimas skirtingiems valdžios dalyviams sąlygoja tam tikrą atsakomybę bei apribotą elgseną, ypač kalbant apie saugumo ir gynybos problemas.
2. Nustatant konstitucines ir teises gaires svarbus vadovavimo ir subordinacijos nustatymas taikos ir karo atveju. Labai svarbus šioje vietoje yra galių ribų atskyrimas
3. Gynybos planavimo organizacinė veikla turi garantuoti demokratinės politinės valdžios ir visuomenės viršenybę kariuomenės atžvilgiu. Svarbiausia čia reikalinga teisiškai įteisinti šalies ginkluotųjų pajėgų struktūrą ir valstybės užsienio karinio dalyvavimo politikos gaires, be to šios gaires turi būti suformuluotos logiškai ir atitikti kariuomenei keliamus tikslus.
4. Politinėmis ir teisinėmis priemonėmis garantuojamas kariuomenės profesionalumas bei pasitikėjimas jos personalo kompetencija. Teisinėmis priemonėmis garantuojamas karių profesijos prestižas ir pasitikėjimas ja, taip pat karių socialinės garantijos. Teisiškai yra privaloma nustatyti pastovų ir nekintamą karių ir civilių tarnautojų tarnaujančių šalies nacionalinio saugumą ir gynybą užtikrinančioje sistemoje atlygį. Taip pat kariuomenėje privalo būti nustatyti antikorporciniai teisiniai saugikliai siekiant gauti aukštesnį laipsnį.

²⁵ J. Simon. Polish Civil – Military Relations and NATO Expansion// Warszawa, 1995. P 28 – 29.

²⁶ P.Pantev. Legal Issues Of Democratic Control Of The Armed Forces Of the security sector reform: the case of postcommunist countries in South-Eastern Europe // Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Working paper series – No.57 // Geneva, August 2002 P. 3-5.

5. Valstybėje turėtų būti teisiškai garantuojamas kariuomenės veiklos apolitiškumas. Tai įgyvendinama įvairiomis hierarchinę tvarką ir galių apribojimus numatančiais, bei draudžiančiais bet kokių nelegalių sukurintų organizacijų steigimą teisiniais dokumentais.
6. Teisiškai garantuojama parlamento priimtų sprendimų atskaitomybė saugumo ir gynybos srityje. Tai apimtų šalies gynybos biudžeto formavimą bei ginkluotųjų pajėgų veiklos skaidrumą, kariuomenės ir visuomenės santykių pagrįstą abipusiu supratimu ir pagarba formavimas.
7. Teisinė ir politinė parama įstaigom atliekančiom nepriklausomus tyrimus saugumo ir gynybos srityje, taip pat parama masinėms informavimo priemonėms teikiančioms profesionalią informaciją.
8. Civilių asmenų vertinančių ginkluotųjų pajėgų veiklą kompetencija privalo taip pat būti įteisinta. Civiliai asmenys vadovaujantys nacionalinį saugumą ir šalies gynybą užtikrinančioms organizacijoms privalo turėti atitinkamą kompetenciją bei išmanyti tos srities problematiką. Tai pasiekama vykdant aktyvią karinio mokymo politiką.²⁷

Taigi bendru atveju nacionaliniai valstybių įstatymai turėtų drausti kariuomenės dalyvavimą šališkoje politikoje ir kariuomenės interesų atstovavimą. Paprastai tai reikštų kariuomenės narystės politinėse partijose draudimą ir daugelyje valstybių karinių profesinių sąjungų steigimą. Bendru atveju, nacionalinės šalies gynybos strategijos bei gynybos politikos tikslai turėtų būti formuluojami civilių asmenų (daugumoje valstybių - parlamento), o šių tikslų įgyvendinimo kontrolė pavesta vyriausybei.

2.3 Gynybos politikos sąsajos su demokratine ginkluotųjų pajėgų kontrole.

Egzistuoja dialektiškas ryšys tarp civilių ir kariuomenės santykių ir valstybės gynybos politikos ypač šnekant apie išlaidas gynybai, ginkluotųjų pajėgų struktūrą, įsigijimus ir strategiją. Civilių ir kariuomenės santykiai formuoja gynybos politiką, tačiau gynybos politika įtakoja civilių ir kariuomenės santykius, o taip pat ir tam tikrus DGPK aspektus.²⁸

Dažniausiai gynybos ministras yra civilis asmuo ir jo atsakomybėje yra civilių ir kariškių, dirbančių ministerijoje, santykių reguliavimas. Jo pareiga užtikrinti tinkamus santykius su gynybos (generaliniu) štabu – kariuomenės ašimi. Santykiai tarp gynybos ministro ir

²⁷ P.Pantev. Legal Issues of democratic control of the armed forces in the process of the security sector reform: the case of post-communist countries in South-Eastern Europe” // Geneva centre for the democratic control of armed forces, working paper series – No.57 // Geneva, August 2002. P. 3-5.

²⁸ A. Cottey, T. Edmunds, A. Forster. Democratic Control of Armed Forces in Central and Eastern Europe: A Framework for Understanding Civil-Military Relations in Post-Communist Europe. // <http://www.one-europe.ac.uk/pdf/w9cottey.pdf> ; prisijungimo laikas: 2007-11-02.

kariuomenės vadų dažnu atveju traktuojami kaip indikatorius, atskleidžiantis santykius tarp demokratiškai išrinktos valdžios ir kariuomenės; tokių santykių egzistavimas yra gyvybiškai svarbus demokratine santvarka grindžiamai valstybei.

Šalių vykdomos gynybos politikos apibrėžimas gali kisti priklausomai nuo valstybės, kuriai šį apibrėžimą taikysime. Gynybos politika – tai politika, kuri plačiai orientuojasi į ginkluotųjų pajėgų vystymą ir tobulinimą, apimančią karinio biudžeto planavimą ir jo įgyvendinimą, ginkluotųjų pajėgų struktūrą, įrangos įsigijimus ir bendrą kariuomenės strategiją.²⁹ Taip gynybos politika apibrėžiama nagrinėjant Centrinės ir Rytų pokomunistinių šalių DGPK. Iš suformuluoto apibrėžimo išplaukia šie gynybos politiką apibūdinantis faktoriai: kariuomenėje vykdoma personalo politika, kariuomenės modelio parinkimas, kariuomenės organizacinė struktūra, gynybos reikmėms skirtas biudžeto demokratinė kontrolė.

2.3.1 Karinis biudžetas ir demokratinė ginkluotųjų pajėgų kontrolė

Tinkamas saugumo ir gynybos politikos išlaikymas visuomet yra brangus dalykas, o kariuomenė paprastai turi tendenciją išlaidauti daugiau nei jos išlaikymui yra skiriama, tad atsiranda pastovus karinių išlaidų priežiūros ir kontrolės poreikis. Karinio arba gynybos biudžeto planavimo ir įgyvendinimo procesas - inkorporuotas į šalies saugumo ir gynybos politikos įgyvendinimo rėmus, garantuojantis aiškiai suformuluotų trumpalaikių ir ilgalaikių gynybos politikos tikslų įgyvendinimą³⁰. Todėl kaip vieną esminių kontrolinių kintamųjų, atliekant Lietuvos ir Lenkijos DGPK lyginamąją analizę, nagrinėsiu K.B. planavimo, įgyvendinimo ir kontrolės procesą, kuris neginčijamai yra šalių vykdomos gynybos politikos rezultatas bei vienas pagrindinių įrankių.

ES demokratinėse valstybėse nacionalinio biudžeto paskirstymas yra pagrindinė parlamento funkcija ir taip pat - pagrindinis makro-kontrolės instrumentas kariuomenės atžvilgiu.³¹ Tačiau nereikia pamiršti, jog norint pasiekti efektyvios demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės sistemos darną būtinas tam tikras visuomenės susidomėjimo laipsnis valstybėje vykdoma saugumo ir gynybos politika, veikiantis kaip savotiškas saugiklis.³² Istorinių įvykių pasėkoje daugelyje demokratinėse valstybėse susiklostė taip, kad visuomenė apsaugo nuo galių piktnaudžiavimo tiek valdžios, tiek kariuomenės atžvilgiu. Gynybos biudžeto kontrolę galėtume laikyti kaip vieną kertinių faktorių turintį glaudžią sąsają su valstybės DGPK ir gynybos politikos formulavimu apskritai. Demokratinės gynybos politikos kontrolės analizė turėtų apimti

²⁹ Ten pat

³⁰ T. Tagarev. A Means of Comparing Military Budgeting Processes in South East Europe // P.4.

³¹ William C.Banks, Peter Raven-Hansen. National Security and the Power of the Purse // Oxford University Press, 1994. P. 45.

³² James Gow, Carole Birch. Security and Democracy: civil military relations in Central and Eastern Europe// University of London, The Center for Defence studies // 1997. P. 37.

konstitucinius ir teisinius mechanizmus bei tarp institucinius susitarimus liečiančius gynybos biudžeto kontrolę. Ypač atkreipti dėmesį kiek plačiai civilinė karinio biudžeto kontrolė veikia praktikoje.³³ Tačiau negalime eliminuoti galimybės, jog sunkumai, kylantys vykdant civilinę gynybos biudžeto kontrolę, gali būti susiję su valstybės biudžeto, mokesčių bei finansų sistemos trūkumais ar civilių, vykdančių tokią kontrolę, kompetencijos trūkumu.

2.4 Demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės sąsaja su tarptautinio dalyvavimo politika

DGPK siejasi su šalies vykdoma užsienio politika, tiksliau tariant su ginkluotųjų pajėgų dislokavimu ir panaudojimu už valstybės sienų. Be abejonės, toks kariuomenės panaudojimas privalo būti kontroliuojamas demokratiškai išrinktos šalies valdžios. Tarptautinės karinės operacijos aiškiai atspindi šalies saugumo ir užsienio politiką, kurioje valstybė panaudoja svarbiausią šalies gynybos politikos instrumentą – ginkluotąsias pajėgas. Praktikoje, dažnu atveju, ginkluotųjų pajėgų panaudojimo karinėms operacijoms kitose užsienio valstybėse klausimas sukelia daug ginčytinų klausimų tarp civilinės valdžios ir kariuomenės sprendimo priėmimo procese.³⁴ Svarbu pabrėžti, jog mokslininkų, tyrinėjančių teorinius kariuomenės ir visuomenės santykius, nuomonės šioje srityje taip pat išsiskiria. Vieni teigia, jog kariuomenė yra labiau linkusi jėgos panaudojimui nei civiliai ir silpna civilių kontrolė padidina konflikto tarp kariuomenės ir civilinės valdžios tikimybę. Kiti tvirtina, kad šiuolaikinė profesionaliosiomis ginkluotosioms pajėgoms būdingas konservatyvumas, kuris prieštarauja avantiūrinį kariuomenės siekių įsigalėjimui.³⁵

2.5 Esminės prielaidos demokratinei ginkluotųjų pajėgų kontrolei funkcionuoti

Nors daugelis autorių, diskutuojančių dėl vieningo DGPK modelio, ir nesutaria, tačiau apibendrinę magistrinio darbo teorinę dalį galime išskirti tam tikrus bendrus demokratiškus kariuomenės ir visuomenės santykiams būdingus bruožus.

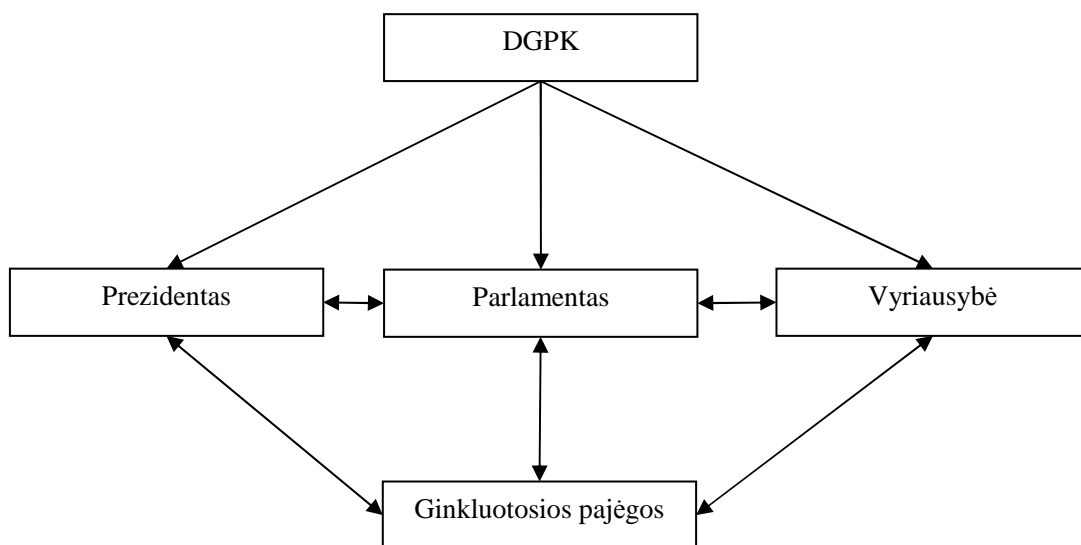
Teorinės dalies išvados leidžia konstatuoti, jog DGPK principų susiformavimą valstybėje įtakoja išoriniai bei vidiniai faktoriai. Prie išorinių faktorių priskiriamas tarptautinis kontekstas. Tokius principus reglamentuoja teisinė bazė, egzistuoja aiški sąsaja tarp DGPK ir šalies

³³ A. Cottey, T. Edmunds, A. Forster. Democratic Control of Armed Forces in Central and Eastern Europe: A Framework for Understanding Civil-Military Relations in Post-Communist Europe. // <http://www.one-europe.ac.uk/pdf/w9cottey.pdf> ; prisijungimo laikas: 2007-11-02.

³⁴ Edward N.Luttwak. From Vietnam to Desert Fox: Civil – Military Relations in Modern Democracies // Survival, Nr.1. 1999m.

³⁵ S. P.Huntington. The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil – Military Relations // Cambridge, 1957. P. 96-97.

vykdomos gynybos ir tarptautinio dalyvavimo politikos. Bendru atveju DGPK valstybėje imtį galima būtų pavaizduoti taip:



Pav.2 Demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės imtis

Visų pirma, norint pradėti konkrečios valstybės DGPK analizę reikalinga konstatuoti demokratiją nagrinėjamoje valstybėje. Demokratiją kaip konstantą galima apibūdinti tokiais kriterijais: įstatymo viršenybė, vykdomosios, įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžios galių atskyrimas, žmogaus ir pilietinės teisės bei laisvės, laisvi demokratiniai rinkimai,- visa tai yra būtini elementai pilietinės kontrolės funkcionavimui.³⁶

Tolimesnės DGPK principų analizės etapą išskirčiau tarptautinių ir nacionalinių konstitucinių ir teisnių reglamentų analizę. Šiuose reglamentuose turėtume rasti tokius pagrindinius atitikmenis, kaip: ginkluotųjų pajėgų politinis neutralumas, aiški ginkluotųjų pajėgų subordinacija vyriausybei ir atskaitomybė parlamentui, institucinė ginkluotųjų pajėgų kontrolės sąranga.

Praktinio DGPK valstybėje veikiančio modelio veikimą bei vyriausybės priimtų sprendimų implikaciją ginkluotosioms pajėgoms analizuosime per valstybių vykdomos gynybos politiką (karinio biudžeto formavimas, įgyvendinimas, atskaitomybė visuomenei, bendroji gynybos politikos strategija, ginkluotosiose pajėgose vykdoma personalo politika) bei užsienio politiką (tarptautinio karinio dalyvavimo politika, tarptautiniai valstybės įsipareigojimai gynybos ir saugumo srityje).

Toliau pateikiama šių kriterijų atitikimo Lietuvos ir Lenkijos valstybėse vyraujančių demokratiškos ginkluotųjų pajėgų kontrolės principų lyginamoji analizė.

³⁶ AGricius, K.Paulauskas. Demokratinė civilinė ginkluotųjų pajėgų kontrolė Lietuvoje // Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2002, http://www.e-biblioteka.org/resursai/Mokslai/LKA/mokslines%20publikacijos/strategine_apzv_liet.pdf; prisijungimo laikas: 2007-11-13.

3 KONSTITUCINĖ IR TEISINĖ LIETUVOS IR LENKIJOS DEMOKRATINĖS GINKLUOTŲJŲ PAJĖGŲ KONTROLĖS SĄRANGA

Norint pradėti nuoseklią Lietuvos ir Lenkijos valstybių demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės lyginamąją analizę pirmiausia derėtų įvardinti demokratiją kaip konstantą šiose valstybėse. Lietuvos ir Lenkijos perėjimas prie demokratinės santvarkos, žlugus komunistiniam režimui pastaruoju dešimtmečiu vystėsi palaiptai ir buvo daugiau ar mažiau sėkmingas. Šiuo metu galime konstatuoti, jog abiejose valstybėse vyrauja demokratinėms valstybėms būdingi esminiai bruožai: demokratinė konstitucinė tvarka, egzistuoja aiškus įstatymų, vykdomosios ir teisminių valdžių atskyrimas, valstybę valdo demokratinuose rinkimuose išrinkti visuomenės atstovai. Lenkijos Respublikos Konstitucijos I-sis skyrius apibrėžia pagrindinius Lenkijos Respublikos demokratinės politinės santvarkos principus. Konstitucijos I skyriaus 2 straipsnyje nurodyta, kad Lenkijos respublika yra demokratinė valstybė, kurioje vyrauja įstatymo viršenybės principas (7 skyrius). 10-asis skyrius nurodo valdžios galių atskyrimą, ir teigia, jog įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso Seimui ir Senatui. LR Konstitucijos 1-asis skyrius Lietuvos valstybę taip pat apibūdina kaip nepriklausomą demokratinę respubliką.³⁷ 4-asis straipsnis įteisina valdžios padalijimo principą, bei įstatymų viršenybę valstybėje.³⁸

Abiejose valstybėse yra įsigalėjusi politikų viršenybė ginkluotųjų pajėgų atžvilgiu, bei veikia kariuomenės atskaitomybės visuomenei principas, tačiau kyla esminis klausimas: ar tokie per pastarąjį dešimtmetį susiformavę kariuomenės ir visuomenės santykiai iš esmės atitinka demokratinėms valstybėms būdingus principus.

3.1 Demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės konstitucinės sąrangos lyginamoji analizė

Lyginant Lietuvos ir Lenkijos konstitucinės sąrangos raidą kaip esminį įvykį galime išskirti tai, jog Lenkijos Respublikos Konstitucija vystėsi dviem etapais – tai 1992 metais priimta taip vadinamoji „Mažoji“ konstitucija, kurią vėliau pakeitė 1997 metais kovą įsigaliojusi naujoji konstitucija.

1991 – 1995 m. Lenkijoje susiformavusi politinė sistema apibūdinama kaip pusiau prezidentinė. Tuo metu reformuojamos ginkluotosios pajėgos ir restruktūrizuojami civilinės valdžios ir kariuomenės santykiai tapo savotiškais susiklosčiusių aplinkybių aukomis, kol buvo sureguliuoti Lenkijos įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios santykiai t.y. 1992m. spalio 17 d. pradedama taikyti vadinamoji „mažoji“ konstitucija. Šis įstatymo projektas

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija, // Vilnius: Mūsų Saulužė, 2002. P. 3.

³⁸ Ten pat

ratifikavo pusiau prezidentinio valdymo sistemą su labai neaiškiai apibrėžtomis Prezidento ir vyriausybės prerogatyvomis. Tokia konfrontacija tarp dviejų valstybės vykdomosios valdžios tarnybų sąlygojo gyvybiškai svarbų reformų poreikį gynybos sektoriuje. Ši konstitucija prezidentui garantavo plačias galias ne tik šalies saugumo ir gynybos politikos srityje, bet ir užsienio politikos srityje apskritai. Tačiau panašius įgaliojimus turėjo ir vyriausybė, todėl prezidento galios užsienio ir saugumo politikos srityse buvo neaiškios ir dubliuojamos su kitų institucijų teisėmis.³⁹ Tokia konstitucija neišsprendė konflikto dėl vadovavimo šalies gynybai. Prezidentas buvo vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas, tačiau skirdamas gynybos, vidaus ir užsienio reikalų ministrus premjeras turėjo su juo tik konsultuotis, bet ne gauti pritarimą. Tokia situacija buvo žalinga šalies nacionaliniam saugumui ir vykdomai saugumo politikai ir praktiškai vilkino gynybos reformas 1992 – 1996 metais. Naujoji Lenkijos konstitucija įsigaliojusi 1997m. kovą buvo žymus žingsnis į priekį demokratiškesnių ginkluotųjų pajėgų kontrolės principų formavime. Ši konstitucija išaiškino daugelį teisinių ginčų valdžios galių pasidalijime tarp vykdomosios valdžios.

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę bei pradėjus kurti ginkluotąsias pajėgas – pagrindinį šalies gynybos politikos įrankį – kariuomenę, valstybei taip pat iškilo vienas iš iššūkių išlaikyti savo šalies kuriamas autonomines ginkluotąsias pajėgas. Akivaizdu, jog iki konstitucijos priėmimo Lietuvoje nebuvo jokios teisinės bazės reglamentuojančios šalies nacionalinį saugumą. Vienas pagrindinių teisinių aktų reguliuojančių ginkluotųjų pajėgų pavaldumą ir vaidmenį šalyje buvo LR Konstitucija, piliečių priimta 1992m spalio 25d. referendumu bei galiojanti iki šių dienų.

Toliau šiame skyriuje lyginamosios analizės principu palyginsime šiuo metu veikiančių konstitucinius straipsnius tiesiogiai apibrėžiančius DGPK ar turinčius kokias nors sąsajas su ja.

3.1.1 Prezidentų galių kriterijų lyginamoji analizė

Tiek Lietuvos, tiek Lenkijos atveju prezidentai yra išrenkami visuomenės laisvuose demokratinuose rinkimuose. Konstitucijose valstybių vadovams suteiktas teisės Lietuvoje ir Lenkijoje pavaizduoja žemiau pateikta lentelė.

³⁹ A.Gogolevsk. The Restructuring of Civil – Military relations in Poland, Ukraine and Russia. Warsaw, 20 June 1998.

Lentelė 1 Lietuvos ir Lenkijos konstitucinių prezidentų galių lyginamoji lentelė

	Lietuvos Respublikos Prezidentas	Lenkijos Respublikos Prezidentas
Konstitucinės galios	<p>LR Prezidentas yra vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas.</p> <p>Valstybės gynimo tarybai vadovauja Respublikos Prezidentas⁴⁰</p> <p>Seimo pritarimu skiria ir atleidžia kariuomenės vadą ir saugumo tarnybos vadovą⁴¹</p> <p>Prezidentas suteikia aukščiausius karinius laipsnius⁴²</p> <p>Ginkluoto užpuolimo, grėšiančio valstybės suverenumui ar teritorijos vientisumui, atveju priima sprendimus dėl gynybos nuo ginkluotos agresijos, karo padėties įvedimo, taip pat dėl mobilizacijos ir pateikia šiuos sprendimus tvirtinti artimiausiam Seimo posėdžiui.⁴³</p> <p>Įstatymo nustatyta tvarka ir atvejais skelbia nepaprastąją padėtį ir pateikia šį sprendimą tvirtinti artimiausiam Seimo posėdžiui.⁴⁴</p>	<p>Lenkijos Respublikos Prezidentas vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas.</p> <p>Respublikos Prezidentas vadovauja ginkluotosioms pajėgoms per Nacionalinės gynybos ministrą.</p> <p>Prezidentas skiria generalinio štabo viršininką ir kariuomenės rūšių vadus. (134 str.3 dalis)</p> <p>Prezidentas suteikia karinius laipsnius Nacionalinės gynybos ministro teikimu. (134 str.5 dalis)</p> <p>Patariamasis Prezidento organas vidaus ir išorės saugumo klausimais yra Nacionalinio saugumo komitetas. (135 str.)</p> <p>Karo atveju Prezidentas skiria ginkluotųjų pajėgų vadą Ministro pirmininko teikimu. 134 str.4 dalis</p> <p>Tiesioginės grėsmės atveju Ministro pirmininko teikimu Prezidentas skelbia dalinę arba visišką mobilizaciją valstybėje ir duoda įsakymą ginkluotųjų pajėgų panaudojimui valstybės gynybai. (136str.)⁴⁵</p>

Vadovaujantis Lenkijos Respublikos 1997 metais priimtos Konstitucijos 126 straipsniu, prezidento funkcija - užtikrinti valstybės suverenitetą ir teritorijos vientisumą. Pagal konstitucijos 134 straipsnį prezidentas yra vyriausiasis Lenkijos ginkluotųjų pajėgų vadas. Taip pat aiškiai nurodoma, jog taikos metu prezidentas savo pareigas vykdo per gynybos ministrą, o karo metu skiria vyriausiąjį ginkluotųjų pajėgų vadą gynybos ministro teikimu. Jis gali atšaukti

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 140str. // Vilnius: Mūsų Saulužė, 2002. P. 3.

⁴¹ ten pat 84 str. 14 dalis, P.20.

⁴² ten pat 84 str..15 dalis.

⁴³ ten. pat. 84 str..16 dalis.

⁴⁴ ten. pat 84 str.17 dalis.

⁴⁵ Lenkijos Respublikos Konstitucija, 134 str. 1dalis // <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm> ; prisijungimo laikas: 2007-08-20.

aukščiausiąjį ginkluotųjų pajėgų vadą tik sutikus ministrui pirmininkui, taigi prezidentas šiuo atžvilgiu nėra visiškai nepriklausomas. Prezidento kompetencija kariuomenės atžvilgiu yra karinių laipsnių suteikimas gynybos ministro teikimu ir nepriklausomas nacionalinės gynybos tarybos narių paskyrimas, kurios funkcija - veikti kaip prezidento patariamasis organas.⁴⁶ Tiesioginės išorinės grėsmės atveju prezidentas šaukia dalinę ar visišką mobilizaciją Nacionalinės gynybos ministro sutikimu, ir sprendžia ginkluotųjų pajėgų panaudojimo klausimą Lenkijos Respublikos gynybai.

LR Konstitucijos 140 straipsnis⁴⁷ taip pat kaip ir Lenkijos Konstitucijoje numato, jog vyriausiasis valstybės ginkluotųjų pajėgų vadas yra Respublikos Prezidentas. Prezidentas Seimo pritarimu skiria ir atleidžia kariuomenės vadą, suteikia aukščiausius karinius laipsnius.⁴⁸ Ginkluoto užpuolimo atveju Respublikos Prezidentas priima sprendimą dėl gynybos nuo ginkluotos agresijos, įveda karo padėtį visoje valstybėje ar jos dalyje, skelbia mobilizaciją ir teikia šiuos sprendimus tvirtinti artimiausiam Seimo posėdžiui, o tarp Seimo sesijų - nedelsdamas šaukia neeilinę Seimo sesiją. Seimas patvirtina arba panaikina Respublikos Prezidento sprendimą. Svarbiausius valstybės gynybos klausimus svarsto ir koordinuoja Valstybės gynimo taryba, į kurią įeina Respublikos Prezidentas, Ministras Pirmininkas, Seimo Pirmininkas, krašto apsaugos ministras ir kariuomenės vadas, kuriai vadovauja Respublikos Prezidentas.

Kai kuriais atžvilgiais Lenkijos Respublikos Konstitucijoje prezidento teisės šalies gynybos politikos atžvilgiu pastaruoju dešimtmečiu kito ir šiuo metu yra praplėstos lyginant su prieš tai buvusia „mažąją“ konstitucija. Nurodoma, jog prezidentas gali savarankiškai skirti generalinio štabo viršininką ir jo pavadotojus.⁴⁹ Tačiau šis straipsnis net neįpareigoja prezidento konsultuotis su gynybos ministru renkantis kandidatus, kas yra visiškai nesuprantama, nes generalinio štabo viršininkas yra vienas iš glaudžiausiai dirbančių su Gynybos ministru pareigūnų⁵⁰. Matome, jog kyla tikimybė prezidentui ir generalinio štabo viršininkui suformuoti sąjungą, apeinant vyriausybės atstovų įsikišimą ir kontrolę.

Žemiau pateikiama Lietuvos ir Lenkijos prezidentų galių išdėstytų valstybių konstitucijose lyginamąją lentelę.

⁴⁶ Ten. Pat. 135 str., 144str. 26 dalis

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 140str. // Vilnius: Mūsų Saulužė, 2002. P. 34.

⁴⁸ Ten. Pat. 84 straipsnis 15, 16 skirsnis. P. 20.

⁴⁹ Lenkijos respublikos konstitucija 134 str. 3 skirsnis// <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>; prisijungimo laikas: 2007-08-20.

⁵⁰ A.Gogolevsk. The Restructuring of Civil – Military relations in Poland, Ukraine and Russia// Warsaw, 20 June 1998.

Lentelė 2 Lietuvos ir Lenkijos prezidentų galių kriterijų lyginamoji lentelė

Eil. Nr.	Prezidento galių kriterijus	Lietuvos Respublikos prezidentas	Lenkijos respublikos prezidentas
1.	Prezidentas – vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas.	+	+
2.	Prezidentas – vyriausiasis nacionalinės valstybės nacionalinio saugumo komitetas gynimo tarybos vadovas.	+	+
3.	Teisė įvesti karo padėtį valstybėje, sprendimų priėmimo teisė ginkluoto užpuolimo atveju.	+ (Seimo pritarimu)	+ (Ministro pirmininko sutikimu)
4.	Skiria vyresniųjų ginkluotųjų pajėgų karininkų ir pirminius karinius laipsnius.	+	+
5.	Sprendimus dėl ginkluotųjų pajėgų išdėstymo taikos metu	+	+

Abiejų valstybių prezidentai yra vyriausieji ginkluotųjų pajėgų vadai, bet iš esmės jų galios gynybos politikos formavimo procese bei jos įgyvendinime yra tik reprezentacinės. Akivaizdu, kad valstybės gynybos galios aiškiau apibrėžtos Lenkijos Konstitucijoje: taikos metu Prezidentas ginkluotosioms pajėgoms vadovauja per nacionalinės gynybos ministrą, be to, Prezidento įgaliojimus, vadovaujant ginkluotosioms pajėgoms, nustato įstatymas (Lenkijos Respublikos konstitucijos 134 straipsnis). Lietuvos Konstitucijoje nurodoma, kad už ginkluotųjų pajėgų tvarkymą ir vadovavimą joms Seimui yra atsakingi Vyriausybė, krašto apsaugos ministras, kariuomenės vadas.⁵¹ Taip pat skiriasi prezidentų įgaliojimai panaudoti vieną reikšmingiausių gynybos politikos įrankių – karines pajėgas tiesioginės grėsmės atveju. Lenkijos prezidentas turi teisę įvesti karo padėtį šalyje bei panaudoti karines pajėgas šalies gynybai Nacionalinės gynybos ministro sutikimu. Lietuvoje prezidentui tai leidžiama Seimui pritarus.

⁵¹ V.Pugačiauskas. Pusiau prezidentinio institucinio modelio įtaka demokratijos stabilumui: Lietuvos ir Lenkijos lyginamoji analizė// <http://www.geocities.com/Vykintas/lielen.pdf> ; prisijungimo laikas: 2007-06-19.

3.1.2 Vyriausybių ir parlamentų vykdomų ginkluotųjų pajėgų kontrolės funkcijų konstitucinės sąrangos lyginamoji analizė

Lenkijos Konstitucija tiksliai apibrėžia, jog Vyriausybės pareiga yra vykdyti valstybės vidaus ir užsienio politiką, užtikrinti išorinį ir vidinį valstybės saugumą, nukreipti valstybės gynybos politiką ir kiekvienais metais tikslinti šaukiamųjų į kariuomenę skaičių.

Lenkijos Konstitucijos 26 str. 2 skirsnis tiksliai apibrėžia civilinės valdžios ir kariuomenės santykius. Čia kariuomenė įvardijama kaip politiškai neutrali ir pavaldi demokratinei civilių kontrolei, kas visiškai atitinka demokratinius ginkluotųjų pajėgų kontrolės principus. Bet kaip Lietuvos, taip ir Lenkijos įstatymai neriboja kariuomenėje tarnaujančių asmenų balsavimo ar kitų pilietinių teisių.

Lietuvoje įstatymų leidžiamoji valdžia turi įgaliojimus įvesti karo padėtį, skelbti mobilizaciją ar demobilizaciją, priima sprendimą panaudoti ginkluotąsias pajėgas. Taip pat Seimui palikta teisė leisti arba neleisti LR ginkluotosioms pajėgoms vykdyti Lietuvos valstybės tarptautinius įsipareigojimus.⁵²

LR Konstitucijos 84 straipsniu nurodoma, jog visus sprendimus dėl Lietuvos gynybos politikos, ginkluotųjų pajėgų panaudojimo, kariuomenės plėtros planų, kariuomenės aprūpinimo, ginkluotės įsigijimo ir krašto apsaugos sistemos materialinių išteklių ir jos apginklavimui bei kitoms reikmėms skirtų asignavimų priima demokratiškai išrinkta civilinė valdžia. LR Prezidento, LR Seimo, LR Vyriausybės įgaliojimus ir atsakomybę įgyvendinant demokratinę ginkluotųjų pajėgų kontrolę nustato LR Konstitucija ir įstatymai. Taip pat Lietuvoje Krašto apsaugos ministru negali būti neišėjęs į atsargą karys. Vyriausybė, krašto apsaugos ministras, kariuomenės vadas yra atsakingi Seimui už valstybės ginkluotųjų pajėgų tvarkymą ir vadovavimą joms. Krašto apsaugos ministru negali būti neišėjęs į atsargą karys.⁵³

Lentelė 3 Lietuvos ir Lenkijos vyriausybės demokratinės ginkluotųjų pajėgų vyriausybės vykdomos kontrolės konstitucinės sąrangos lyginamoji lentelė

	Lietuvos respublika	Lenkijos respublika
Vyriausybės vykdoma kontrolė	Vyriausiasis valstybės ginkluotųjų pajėgų vadas yra Respublikos Prezidentas. (140 str.). LR Prezidentas Seimo pritarimu skiria	Prezidentas – vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas, taikos metu vadovaujantis ginkluotosioms pajėgoms per krašto apsaugos

⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucija, 142 straipsnis // Vilnius: Mūsų Saulužė, 2002.P. 34.

⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 140 straipsnis // Vilnius: Mūsų Saulužė, 2002.P. 34.

	<p>ir atleidžia kariuomenės vadą ir saugumo tarybos vadovą; (84 str. 14 dalis);</p> <p>LR Prezidentas Ministro Pirmininko teikimu skiria ir atleidžia ministrus (84 str. 9 dalis);</p> <p>Svarbiausius valstybės gynybos klausimus svarsto ir koordinuoja Valstybės gynybos taryba. (140 str.).</p> <p>Ginkluoto užpuolimo atveju, kai kyla grėsmė valstybės suverenumui ar teritorijos vientisumui, Respublikos Prezidentas nedelsdamas priima sprendimą dėl gynybos nuo ginkluotos agresijos, įveda karo padėtį visoje Valstybėje ar jos dalyje, skelbia mobilizaciją ir teikia šiuos sprendimus tvirtinti artimiausiam Seimo posėdžiui.(142 str.)</p>	<p>ministrą, jis skiria generalinio štabo viršininką ir kariuomenės rūšių vadus, karo atveju prezidentas skiria ir nuima nuo pareigų ginkluotųjų pajėgų vadą ministro pirmininko teikimu. (134 str.);</p> <p>Tiesioginės grėsmės valstybei atveju Prezidentas Ministro pirmininko teikimu įveda visišką arba dalinę mobilizaciją ir ginkluotųjų pajėgų panaudojimą šalies gynybai.</p> <p>Prezidentas gali įvesti visišką arba dalinę karo padėtį valstybėje. (229 – 231str.)</p> <p>Lenkijos Respublikos Prezidento kaip vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado įgaliojimus reglamentuoja įstatymas.;</p>
--	--	---

Konstitucija taip pat apibrėžia Lenkijos ginkluotųjų pajėgų vaidmenį valstybėje. Teigiama, jog kariuomenė gina valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą ir garantuoja šalies sienų neliečiamybę⁵⁴. Tai gana įdomus pakitimas, lyginant su apibrėžimu prieš tai buvusioje iki 1997 metų veikusioje konstitucijoje, kur buvo nurodoma, jog Lenkijos ginkluotosios pajėgos vykdo sargybą su tikslu apsaugoti Lenkijos tautos suverenitetą ir nepriklausomybę bei užtikrinti jos saugumą ir taiką. Taigi ginkluotosios pajėgos pirmiausia apibrėžiamos kaip tarnyba šaliai su tikslu apginti ją nuo išorinių grėsmių. Toks ginkluotųjų pajėgų apibrėžimas atitinka vyraujančią apibrėžimą ES valstybių konstitucijose.

LR kariuomenė politiškai neutrali. 141 straipsnis numato, jog asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyviąją tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai negali būti Seimo nariais ir savivaldybių tarybų nariais. Jie negali užimti

⁵⁴ Lenkijos Respublikos Konstitucija 26 str.// <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>; prisijungimo laikas: 2007-09-20.

renkamų ar skiriamų pareigų civilinėje valstybinėje tarnyboje, dalyvauti politinių partijų ir politinių organizacijų veikloje.⁵⁵

Abiejų valstybių įstatymais nurodoma, jog karinės pajėgos yra politiškai neutralios, ir jose tarnaujantiems asmenims paliekama laisvė dalyvauti rinkimuose bei kitos pilietinės teisės. Lenkijos Respublikos Nacionalinės gynybos ministras bei Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministras yra civiliai asmenys, kuriems yra pavaldūs kariuomenių vadai.

Darbe nagrinėjamų valstybių konstitucijose numatyta parlamentinę ginkluotųjų kontrolę iliustruoja lyginamoji lentelė.

Lentelė 4 Lietuvos ir Lenkijos parlamentinės demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės konstitucinės sąrangos lyginamoji lentelė

		Lietuvos Respublika	Lenkijos Respublika
Parlamentinė ginkluotųjų pajėgų kontrolė	Valdymo aktai	<p>Seimas įveda tiesioginį valdymą, karo ir nepaprastąją padėtį, skelbia mobilizaciją ir priima sprendimą panaudoti ginkluotąsias pajėgas (V skirsnis, 67 str. 20 d.)</p> <p>Seimas ratifikuoja ar denonsuoja šias LR tarptautines sutartis:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dėl politinio bendradarbiavimo su užsienio valstybėmis, tarpusavio pagalbos, taip pat su valstybės gynyba susijusias gynybinio pobūdžio sutartis; • Dėl atsisakymo naudoti jėgą, taip pat taikos sutartis; • Dėl LR ginkluotųjų pajėgų buvimo ir jų statuso užsienio valstybių teritorijose; (XIII skirsnis, 138 str. 2,3,4 dalys) 	<p>Ginkluotųjų pajėgų dislokavimo už Lenkijos respublikos ribų privalo būti tiksliai nurodytas ir ratifikuotas tarptautiniu susitarimu arba įstatymu. (IV skirsnis, 117 str.);</p> <p>Seimas priima rezoliuciją karo padėčiai šalyje įvesti tik tiesioginės grėsmės atveju 116.</p>

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 141 straipsnis // Vilnius: Mūsų Saulužė, 2002.P. 34.

		Krašto apsaugos organizavimą nustato įstatymai (XIII skirsnis, 139 str.) Už valstybės ginkluotųjų pajėgų tvarkymą ir vadovavimą joms Seimui yra atsakingi Vyriausybė, krašto apsaugos ministras, kariuomenės vadas.	
--	--	--	--

1997 metais priimtoji Lenkijos konstitucija nenurodo, kas yra įgaliotas priimti sprendimą siųsti Lenkijos ginkluotąsias pajėgas užduočių vykdymui užsienyje. Tuo tarpu toks neapibrėžtumas gali sukelti konfliktinę situaciją sprendimo dėl tarptautinio karinio dalyvavimo priėmimo procese. Dokumento 117 straipsnis numato, jog tai turėtų būti tiksliai nusakyta ratifikuotose tarptautiniuose susitarimuose arba parlamente priimtu įstatymu. Tokia tvarka vyravo iki antrojo Persijos įlankos karo 1997 m. (žr. lentelė nr. 3 Lenkijos ginkluotųjų pajėgų dalyvavimas tarptautinėse taikos operacijose), kai vyriausybė skubos tvarka paruošė ir parlamentas patvirtino įstatymą, kuriuo vyriausybei suteikiami įgaliojimai dėl ginkluotųjų pajėgų siuntimo į užsienį. Tuo metu prezidentas protestavo prieš tokį įstatymą, teigdamas, jog tai turėtų būti išimtinai prezidento teisė, tačiau jo protestas buvo atmestas.⁵⁶

Analizuojant Lietuvos ir Lenkijos ginkluotųjų pajėgų kontrolės konstitucinę sąrangą taip pat pastebėtume, jog Lenkijos Konstitucija taip pat numato ir teisminę priežiūrą, ko LR konstitucijoje nerandame.

Lentelė 5 Lietuvos ir Lenkijos konstitucijose numatytų teisminės priežiūros priemonių lyginamoji lentelė

	Lietuvos Respublikos Konstitucija	Lenkijos Respublikos Konstitucija
Teisminė priežiūra	Nenumatoma	Lenkijos Respublikos Konstitucija numato karo teismų suformulavimą (175str. 1 dalis) Konstitucinių teisių ar statuto pažeidimas susijęs su atliekamom pareigom vyriausias ginkluotųjų pajėgų vadas privalo atsiskaityti Valstybės tribunolui.(198str. 1 dalis)

⁵⁶ A.Gogolevsk. The Restructuring of Civil – Military relations in Poland, Ukraine and Russia. //Warsaw, 20 June 1998.P.

Lietuvos atveju pagrindinis konstitucijos trūkumas tai, jog konstitucijoje nenumatoma teisinė atsakomybė už piktnaudžiavimą ginkluotųjų pajėgų panaudojimo galiomis.

Iš esmės Lenkijos respublikos naujoji konstitucija buvo nepaprastai vėluojantis dokumentas, suregulavęs daugelį nevykusių prieš tai priimtų įstatymų, sukėlusių nemažai konfliktų tarp įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios, bei suteikė tvirtą pagrindą sisteminiams nuostatomis šalies gynybos administravimui ir įtvirtino demokratinius santykius tarp kariuomenės ir demokratiškai išrinktos valdžios. Abiejų darbe analizuojamų valstybių konstitucijoje įtraukti visi standartiniai saugikliai tam, kad užtikrintų piktnaudžiavimą šalies jėgos struktūromis.

Konstitucinės Lenkijos ir Lietuvos valstybių sąrangos lyginamoji analizė parodė, jog abiejų valstybių konstitucijos numato šiuos kertinius faktorius įtakojančius DGPK principų formavimą valstybėje:

1. Civilinės valdžios galias, dėl ginkluotųjų pajėgų panaudojimo už valstybės ribų, pvz. Vengrijoje – parlamentas, JAV – prezidentas; Jungtinėje karalystėje – vyriausybė;
2. Ginkluotųjų pajėgų pavaldumą civilinei valdžiai nepaprastosios padėties įvedimo valstybėje atveju.
3. Civilinės valdžios institucijas vykdančias ginkluotųjų pajėgų priežiūros bei kontrolės funkcijas; (vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas, ginkluotųjų pajėgų santykiai su parlamentu, vyriausybe ir visuomene); Bei nurodo konkrečias šių institucijų pareigas ir galių ribas taikos ir karo sąlygomis.
4. Konstitucijos apibrėžia parlamentų vaidmenį gynybos biudžeto formavimo ir kontrolės srityje.
5. Lietuvos ir Lenkijos konstitucijose apibrėžiamos karių pilietinės teisės.
6. Konstitucinės nuostatos suformuluoja vyriausiųjų karininkų laipsnių suteikimo ir skyrimo į pareigas tvarką;

Aukščiau išvardinti faktoriai užtikrina formaliųjų demokratinių santykių tarp kariuomenės ir visuomenės išpildymą. Tokiai konstitucinei sąrangai susiformuoti prireikė pastarųjų kelių dešimtmečių. Tačiau konstitucinių DGPK sąrangos lyginamoji analizė parodė, jog teisinės normos reglamentuojančios politinio elito ir ginkluotųjų pajėgų santykius vis dar išlieka vystymosi stadijoje. To įrodymas yra teisinės atsakomybės neapibrėžimas už netinkamą ginkluotųjų pajėgų panaudojimą Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Abiejų valstybių konstitucijose nurodyta visų valstybių piliečių pareiga atlikti privalomąją karo tarnybą, šios konstitucinės nuostatos iš esmės neatitinka Lietuvos ir Lenkijos naujojo ginkluotųjų pajėgų modelio suformulavimo poreikių t.y. abiejų valstybių atveju perėjimas profesionalios

kariuomenės link sąlygos tik piliečių, ateinančių savo norą atlikti karo tarnybą, ginkluotose pajėgose poreikį.

4 INSTITUCINĖ GINKLUOTŪJŲ PAJĖGŲ KONTROLĖS SĄRANGA

Apibendrinus konstitucinę ginkluotųjų pajėgų sąrangą galima daryti išvadas apie Lietuvoje ir Lenkijoje teisiniu pagrindu veikiančių organizacinės struktūros modelį, padedantį užtikrinti civilių demokratinę ginkluotųjų pajėgų kontrolę. Institucijas suskirstysime į tris grupes tai :

1. institucijos, organizacijų sisteminėje aplinkoje nutolusios nuo ginkluotųjų pajėgų;
2. institucijos, organizacinėje aplinkoje artimai sąveikaujančios su ginkluotosiomis pajėgomis;
3. institucijos, organizacinėje sisteminėje aplinkoje esančios tiesioginiame sąlytyje su ginkluotosiomis pajėgomis.

Žemiau pavaizduotoje lentelėje pateikiamos Lietuvos ir Lenkijos valstybių institucijos, susijusių su DGPK principų įgyvendinimu klasifikacija.

Lentelė 6 Lietuvos ir Lenkijos demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės institucinės sąrangos lyginamoji lentelė

Institucijų sąlyčio su ginkluotosiomis pajėgomis apibūdinimas	Lietuvos Respublikos institucijos	Lenkijos respublikos institucijos
Institucijos organizacijų sisteminėje aplinkoje nutolusios nuo ginkluotųjų pajėgų	Lietuvos Respublikos Seimas; LR Prezidento kanceliarija	Lenkijos Respublikos Seimas ir Senatas; Lenkijos Respublikos Prezidento kanceliarija; Ministrų taryba – valstybės vykdomoji valdžia
Institucijos organizacinėje aplinkoje artimai sąveikaujančios su ginkluotosiomis pajėgomis	LR Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komitetas; LR Ministrų taryba LR Valstybės gynybos taryba; LR Valstybės kontrolė	Lenkijos Respublikos Seimo Gynybos komitetas; Senato gynybos komitetas; Nacionalinio saugumo taryba; Nacionalinio saugumo biuras (Prezidento kanceliarija); Ministrų tarybos gynybos komitetas; Ministrų tarybos finansų ir ekonomikos komitetas;

<p>Institucijos organizacinėje sisteminėje aplinkoje esančios tiesioginiame sąlytyje su ginkluotosiomis pajėgomis</p>	<p>Krašto apsaugos ministras; Krašto apsaugos ministerijos skyriai ir departamentai;</p>	<p>Gynybos ministras Gynybos ministerijos skyriai ir departamentai</p>
---	--	--

Tolimesnę analizę tęsime nagrinėdami Lietuvos ir Lenkijos vykdomosios valdžios bei parlamentinės kontrolės vykdomas funkcijas užtikrinant demokratinę ginkluotųjų pajėgų kontrolę.

4.1 Lietuvos ir Lenkijos vykdomosios valdžios kontrolės grandis

Vykdomosios valdžios institucijų, vykdančių demokratinę ginkluotųjų pajėgų kontrolę, viršūnėje yra valstybių prezidentai. Lietuvos ir Lenkijos valstybių vadovai yra vyriausieji ginkluotųjų pajėgų vadai, jų pareigos taikos ir karo metu ginkluotųjų pajėgų atžvilgiu jau aptartos nagrinėjant konstitucinę demokratinės kontrolės sąrangą. Lietuvoje Prezidentui vadovauti ginkluotųjų pajėgų veiklai padeda valstybės gynybos taryba, Lenkijoje – nacionalinio saugumo biuras. Taigi pažvelkime giliau į šių institucijų vaidmenį DGPK principų įgyvendinime, palygindami jų vykdomas funkcijas.

Lietuvos Valstybės gynimo tarybos vykdomas funkcijas numato 1997 metais priimtas LR Valstybės gynimo tarybos įstatymas⁵⁷. Taigi valstybės gynimo taryba vykdo šias funkcijas:

- 1) svarsto užsienio ir vidaus politikos nuostatas, garantuojančias Lietuvos Respublikos nacionalinį saugumą bei teritorijos vientisumą;
- 2) svarsto pagrindinius Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo politikos ir gynybos principus bei kryptis;
- 3) svarsto ir teikia Respublikos Prezidentui, Seimui ir Vyriausybei rekomendacijas dėl tarptautinių sutarčių bei susitarimų gynybos ir kitais kariniais klausimais sudarymo, pasirašymo ir ratifikavimo;
- 4) koordinuoja valstybės valdymo institucijų, susijusių su nacionalinio saugumo užtikrinimu, veiklą;

⁵⁷ Lietuvos Respublikos valstybės gynimo tarybos įstatymas // http://skelbimas.lt/istatymai/valstybes_gynimo_tarybos_istatymas.htm; prisijungimo laikas: 2007-11-10.

- 5) svarsto pagrindines valstybės parengimo mobilizacijai nuostatas;
- 6) svarsto rekomendacijas dėl kariuomenės dalinių nuolatinio dislokavimo vietų ir teritorinių manevravimo ribų, ginkluotųjų pajėgų padalinių perkėlimo į kitas dislokavimo vietas taikos metu;
- 7) svarsto Nacionalinio saugumo strateginio planavimo grupės pateikiamas išvadas ir rekomendacijas;
- 8) nustato strategines krizių valdymo gaires;
- 9) svarsto kitus valstybės gynimo klausimus;
- 10) svarsto ir teikia pasiūlymus dėl krašto apsaugos sistemos finansavimo.

Kai kyla grėsmė valstybės suverenumui ar teritorijos vientisumui, taip pat ginkluoto užpuolimo atveju Valstybės gynimo taryba svarsto ir teikia Respublikos Prezidentui, Seimui ir Vyriausybei rekomendacijas:

- 1) dėl gynybos nuo ginkluotos agresijos organizavimo;
- 2) dėl karo padėties;
- 3) dėl mobilizacijos.

Lenkijos *Nacionalinio Saugumo Biuras* (lenk. *Biuro Bezpieczenstwa Narodowego*) buvo įsteigtas 1991 metais. Nacionalinio saugumo biuras (NSB) yra valstybės institucija vidaus ir užsienio saugumo ir gynybos sritims. NSB vykdo pareigas susijusias su Lenkijos Respublikos prezidento valstybės saugumo ir gynybos klausimais, kylančias iš konstitucinių Lenkijos Prezidento teisių susijusių su Lenkijos prezidento kaip vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado pareigomis bei valstybės saugumo ir suvereniteto pareigomis taip pat ir valstybės teritorijos vientisumo bei neliečiamybės. NSB organizuoja ir užtikrina užduočių susijusių su Nacionalinio Saugumo Tarybos atlikimą (NST veikia kaip sekretoriatas) bei veikia kaip konsultacinis Lenkijos Respublikos Prezidento komitetas.

Svarbiausias funkcijas vykdomosios valdžios grandinėje užtikrinant demokratinę ginkluotųjų pajėgų kontrolę atlieka Lietuvoje Krašto apsaugos ministras, Lenkijoje – Gynybos ministras. Abiejose valstybėse ministrai privalo būti civiliai asmenys.

Lenkijos Respublikos Konstitucija *nacionalinės gynybos ministrui* suteikia teisę taikos metu realizuoti Prezidento viršenybės ginkluotosioms pajėgoms teises. Gynybos štabo vadas ir kariuomenės rūšių vadai yra tiesiogiai pavaldūs Nacionalinės gynybos ministrui. Pažiūrėjus plačiau Lenkijos nacionalinės gynybos ministro veikla apima:

- vadovavimas visai Lenkijos ginkluotųjų pajėgų veiklai taikos sąlygomis;
- „nacionalinės gynybos gairių, apimančių ginkluotųjų pajėgų vystymą ir struktūrą formavimas;

- bendrųjų prielaidų, sprendimų ir direktyvų priimtų nacionalinės gynybos srityje Ministrų taryboje realizavimas;
- priežiūros vykdymas ministrų tarybos galių suteiktose ribose, su šalies gynyba susijusių užduočių atlikimu, kurias vykdo valstybės administracinės įstaigos, kt. valstybinės institucijos, vietinės valdžios atstovai;
- bendrasis vadovavimas ginkluotųjų pajėgų pareigų vykdyme;
- tarptautinių susitarimų, kylančių iš ministrų tarybos ir susijusių su Lenkijos ginkluotųjų pajėgų dalyvavimu tarptautinėse misijose, humanitarinėse operacijose ir kariuomenės dalyvavimu tarptautinėse pratybose sąjungoje su kitomis valstybėmis įgyvendinimo užtikrinimas;⁵⁸
- taip pat gynybos ministras vykdo ir šių sričių priežiūrą: biudžeto paskirstymas, personalo politika, finansų audito įstaigos, įstaigos atsakingos už ginkluotųjų pajėgų pasirengimo lygio vertinimą, tarptautinius ryšius.

Lenkijos gynybos ministras vadovauja nacionalinės gynybos ministerijos ir ginkluotųjų pajėgų veiklai tiesiogiai, šias pareigas jam atlikti padeda Lenkijos ginkluotųjų pajėgų gynybos štabo viršininkas bei viceministras. Nacionalinės gynybos ministras turi visas drausmines teises aktyviają tarnybą atliekančių karių atžvilgiu. Santykiyje su aktyviają karo tarnybą atliekančiais kariais gynybos ministro įsakymai prilygsta karinių įsakymų galiai.

Lietuvos krašto apsaugos ministras. Lietuvoje krašto apsaugos ministro pareigas nustato Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo⁵⁹ 10 skyrius. Šis dokumentas nurodo, jog KA ministras vadovauja Krašto apsaugos ministerijos ir visos krašto apsaugos sistemos veiklai. Jis atsako už gynybos politikos įgyvendinimą, krašto apsaugos sistemai priskirtų uždavinių ir funkcijų vykdymą, krašto apsaugos sistemos plėtrą bei efektyvų jai skirtų išteklių naudojimą. Taip pat ministras krašto apsaugos sistemos ir jos pajėgumų plėtrai, tarptautiniam gynybos bei kariniam bendradarbiavimui.

LR KA ministras taip pat atsakingas už išteklių politiką ir jų efektyvaus naudojimo ir kontrolės tvarką, rengia ir teikia Valstybės gynimo tarybai svartyti ir gavęs jos pritarimą bei rekomendaciją, tvirtina valstybės karinę strategiją, skiria į bataliono vado ir aukštesnes pareigas, nustato krašto apsaugos sistemos personalo komplektavimo, mokymo ir valdymo bei kitų krašto apsaugos sistemos vidaus administravimo sričių politiką. KAM 2007 metų struktūra pateikiama priede Nr. 5.

⁵⁸ Ministry of National Defence, Republic of Poland // http://www.mon.gov.pl/en/strona/120/LG_81_83; prisijungimo laikas: 2007-10-20.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas // http://skelbimas.lt/istatymai/krašto_apsaugos_sistemos_organizavimo_ir_karo_tarnybos_istatymas.htm; prisijungimo laikas: 2007-10-05.

Kita vykdomosios ginkluotųjų pajėgų kontrolės grandies dalis Lietuvoje - Kariuomenės vadas ir gynybos štabas, Lenkijoje – kariuomenės vadas ir generalinio štabo viršininkas. Gynybos štabas ir generalinis štabas yra pagrindinės institucijos, vadovaujančios ginkluotųjų pajėgų parengimui. Tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje teisiškai yra įteisintas gynybos štabo ir generalinio štabo viršininkų tiesioginis pavaldumas civilinę kontrolę vykdančiam personalui. Lietuvos gynybos štabo struktūra pateikiama priede Nr. 6.

Apibendrinant galima teigti, jog iš esmės tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje vykdomojoje valdžios grandinėje civilių kontrolė ginkluotųjų pajėgų atžvilgiu veikia ir tokia vykdoma kontrolė atitinka DGPK principų tendencijas. Tai patvirtina faktai išskirti šiame skyriuje:

1. Yra suformuota aiški vykdomosios valdžios bei pačių ginkluotųjų pajėgų vadovavimo grandinė, kurios viršuje yra civiliai pareigūnai.
2. Abiejose valstybėse Krašto apsaugos ir Nacionalinei Gynybos ministerijoms vadovauja civiliai asmenys, bei šių ministerijų sucivilinimo programa jau yra įgyvendinta.
3. Vyrauja griežtas gynybos štabo ir generalinio štabo pavaldumas atitinkamai Krašto apsaugos ir Nacionalinės Gynybos ministerijoms

4.2 Parlamentinė Lietuvos ir Lenkijos ginkluotųjų pajėgų kontrolė.

Tiek Lietuvos, tiek Lenkijos atveju parlamento įstatymo leidžiamoji teisė, taip pat teisė reikalauti iš vyriausybės atskaitomybės principo laikymosi ir teisė prižiūrėti saugumo ir gynybos politiką išplaukia iš pagrindinių valstybės demokratinės sistemos principų puoselėjamų konstitucijoje. Vienas iš Lenkijos konstitucijos straipsnių vis dėl to tiesiogiai užsimina apie demokratinę civilių priežiūrą ginkluotųjų pajėgų atžvilgiu. 26 str. 2 dalis tegia, jog ginkluotosios pajėgos privalo būti politiškai neutralios ir yra demokratinės civilių kontrolės objektas. Taip pat šis straipsnis nurodo Parlamento pareigą vykdyti demokratinę gynybos ir saugumo politikos kontrolę. Lietuvoje Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas įtvirtino pagrindines parlamento funkcijas, užtikrinančias gynybos ir saugumo sektoriaus civilinę kontrolę: Lietuvoje Seimas nustato ginkluotųjų pajėgų organizavimą, plėtrą, ginklavimosi poreikius ir asignavimus.

Šių konstitucinių galių pagrindu, Lenkijos ir Lenkijos parlamentai vykdo kontrolės funkcijas ginkluotųjų pajėgų ir saugumo politikos atžvilgiu palyginus standartiniu būdu. Vykdamas savo įstatymų leidybos funkciją, Lenkijoje Seimas su Senato dalyvavimu, Lietuvoje Seimas pritaiko teisnius nuostatus liečiančius saugumo ir gynybos problemas, įskaitant ir ginkluotųjų pajėgų funkcionavimą, tarnybos atlikimo sąlygas, ginkluotųjų pajėgų dislokavimą valstybėje ir užsienyje.

Lėšų skyrimo teisė. Abiejose mūsų nagrinėjamosiose valstybėse parlamentas turi aukščiausią galią paskirstyti biudžeto lėšas, ir taip nustatyti valstybės vykdomos gynybos politikos gaires. Analizuojant gynybos biudžetą Lietuvos ir Lenkijos valstybių parlamentai vykdo įstatymų leidybos ir kontrolės funkcijas standartiniu demokratišku būdu. Gynybos biudžetas pirminis variantas yra paruošiamas gynybos (krašto apsaugos – Lietuvoje) ministerijoje ir vyriausybės teikiamas seimui kaip bendro valstybės biudžeto dalis. Kaip pavyzdinį demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės principų vystymąsi galima pateikti Lenkijos atvejį kuomet 1990 metais gynybos biudžetas buvo pateiktas tiesiog kaip „didelė“ pinigų suma, tokiu atveju akivaizdu, jog parlamento narių galimybė išskirstyti lėšas, įvertinti lėšų panaudojimo gynybos reikmėms efektyvumą buvo labai ribotos. Vėliau 1995 metais siūlytas gynybos biudžetas buvo išdalintas į keletą pozicijų, detaliam dokumentuose išdėstant įplaukas ir išlaidas. Akivaizdu, jog toks gynybos biudžeto pristatymas įstatymų leidžiamosios valdžios tvirtinimui, lyginant su paprastai nurodyta pinigų suma buvo didelis žingsnis įgyvendinant gynybos biudžeto skaidrumo principą. Šiuo metu gynybos biudžeto tvirtinimo proceso metu parlamento pagrindinė funkcija yra kontroliuoti, kad išlaidos gynybai atitiktų ilgalaikius kariuomenės vystymo planus. Gynybos biudžetas tiek Lietuvoje tiek Lenkijoje tvirtinamas kasmet, prieš tai jį detaliam išanalizavus Lenkijoje parlamento biudžeto ir nacionalinės gynybos komitetuose ir galiausiai plenarinėje sesijoje.

Kasmetiniai debatai dėl gynybos biudžeto suteikia galimybę parlamentinei diskusijai dėl valstybės gynybos biudžeto, tačiau parlamento nariai retai pasinaudoja šita galimybe. Ir nors parlamento nariai savo dispozicijoje turi visas formalias galimybes daryti įtaką gynybos biudžeto formavimui, nepaisant to valdančiosios koalicijos parlamentarai paprastai prieštarauja vyriausybės pateiktam gynybos biudžeto projektui, ir savo partijos poreikius išstato aukščiau valstybės gynybos poreikių.⁶⁰ Lietuvoje situacija panaši „nors galutinį pritarimą valstybės (taigi ir gynybos) biudžetui turi patvirtinti seimas, praktikoje parlamentarų galimybės reikšmingai pakeisti išlaidų paskirstymą yra gana ribotos dėl informacijos ir patirties stokos.“⁶¹ Puikus to patvirtinimas yra nepersėninusiai spaudoje pasirodęs Lietuvos ginkluotųjų pajėgų politikų ir karių vertinimo nuomonių išsiskyrimas „Lietuvos indėlis į tarptautines saugumo operacijas pelnė mūsų šaliai Baltijos regiono lyderės vardą, per susitikimą su prezidentu Valdu Adamkumi ketvirtadienį sakė NATO karinio komiteto pirmininkas generolas Raymondas Henault <...> Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto narė konservatorė Rasa Juknevičienė pareiškė, kad Lietuvos gynybinė galia nuosekliai mažėja. Politikei nerimą kelia karių skaičiaus

⁶⁰ A. Gogolewska, Parliamentary control of security policy – the experience of Poland, Geneva center for the democratic control of armed forces (DCAF), working paper No. 106, Geneva, February 2003. P. 4-5.

⁶¹ AGricius, K.Paulauskas, „Demokratinė civilinė ginkluotųjų pajėgų kontrolė Lietuvoje“ // Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2002, http://www.e-biblioteka.org/resursai/Mokslai/LKA/mokslines%20publikacijos/strategine_apzv_liet.pdf, prisijungimo laikas 2007-11-13.

mažėjimas. <...> savo ruožtu Lietuvos kariuomenės vadas generolas leitenantas Valdas Tutkus tvirtina, kad gynybiniai pajėgumai priklauso ne nuo karių skaičiaus, o nuo kariuomenės paruošimo ir ginkluotės.⁶²

Gynybos biudžeto išlaidų parlamentinė kontrolė valstybėse vykdoma dviem būdais. Pirmiausia, kiekvienais metais parlamentas paruošia biudžeto įgyvendinimo ataskaitą ir vėliau balsuojama dėl jos priėmimo ar atšaukimo. Tačiau Lietuvos ir Lenkijos parlamentinėje sistemoje balsavimas dėl gynybai skirto biudžeto nėra efektyvus biudžeto išlaidų kontrolės instrumentas, nes paprastai vyriausybė tenkinasi parlamento daugumos parama ir nepritarimo galimybė yra ganėtinai maža.

Lenkijos parlamentas savo dispozicijoje turi gana efektyvų kontrolės instrumentą t.y. Parlamente veikiančią *Vyriausieji Kontrolės Rūmai* (lenk. *Najwyższa Izba Kontroli*). Lietuvoje Krašto Apsaugos Ministerijos – vykdomosios valdžios institucijos kontrolę vykdo *Lietuvos Respublikos Valstybės Kontrolė* – aukščiausioji valstybinio audito institucija, kurios veiklą reglamentuoja LR konstitucijos 133 ir 134 straipsniai, bei „LR Valstybės kontrolės įstatymas“ priimtas 1995 metais.

Lenkijos *Vyriausieji Kontrolės Rūmai* institucijos prerogatyvos yra nurodytos Lenkijos Konstitucijos IX skyriuje, taip pat ir Vyriausiųjų kontrolės rūmų atskirais įstatymu išleistu 1994 gruodžio 23d.⁶³ Lenkijos Respublikos konstitucijoje nurodoma, jog Vyriausieji Kontrolės Rūmai yra vyriausioji Lenkijos audito institucija ir yra tiesiogiai pavaldi parlamentui. Šios institucijos direktorius yra seimo skiriamas šešeriems metams ir įgauna tokį pat statusą kaip ir parlamentarai. Tai yra sąlyginai nepriklausoma Lenkijos politinės sistemos institucija ir jos vykdoma veikla yra mažiau pažeidžiama politinio spaudimo, lyginant su daugeliu kitų konstitucinių organizacijų, nors ir ne visiškai atribota nuo jo. Vyriausiųjų kontrolės rūmų kontrolės prerogatyvos yra labai išplėstos ir apskritai institucija turi daug galių šioje srityje. Rūmai turi audito teisę visose vyriausybės administracinėse organizacijose ir kt. Tačiau viena iš svarbiausių šios institucijos užduočių yra kasmetinė finansų politikos analizė taip pat ataskaitos apie nacionalinio biudžeto įgyvendinimą rengimas.

Apibendrinant galime teigti, jog esant ribotiems valstybės resursams gynybos komiteto ir parlamento vaidmuo gynybos biudžeto formavime išlieka ribotas nepaisant visų parlamento nariams suteiktų formalių įrankių ir vienintelis realus vaidmuo biudžeto atžvilgiu yra detali išlaidų analizė.

Lenkijos Nacionalinio saugumo komitetas Lenkijos parlamento komitetai atlieka didžiąją dalį parlamento priežiūros funkcijų. Šio komiteto veikla įteisinama Lenkijos konstitucijos 110 ir

⁶² NATO generolas: Lietuva - Baltijos regiono lyderė //

<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=15161868&categoryID=7&ndate=1196287200>; prisijungimo laikas: 2007-11-20.

⁶³ Ustawa o Najwyższej Izbie Kontroli // http://bip.nik.gov.pl/pl/bip/podst_prawne/ustawa_o_nik; prisijungimo laikas: 2007-11-10.

111 straipsniais. Nacionalinio saugumo komitetas yra viena svarbiausių parlamento institucijų susijusių su civiline demokratine ginkluotųjų pajėgų kontrole ir atliekamo priežiūros darbo gausa.

Komitetas nagrinėja, analizuoja ir ruošia įstatymus, rezoliucijas ir kitus teisinius aktus ar nagrinėja kitas ginčytinas einamąsias problemas kurios patapusios parlamentinių debatų objektu ir siejasi su saugumo ir gynybos politika, ypač susijusias su ginkluotosiomis pajėgomis. Čia atliekamas pagrindinis gynybos politikos formavimo darbas; Komiteto nariai išreiškia savo nuomones gynybos ir saugumo politikos problemomis kurios yra pateikiamos Seimo ar prezidiumo. Komitetas tiria vyriausybės veiklą, detaliai analizuoja gynybos politiką ir kontroliuoja ginkluotąsias pajėgas.

Pareigos ir atsakomybės:

Teikia esamos situacijos aptarimus Lenkijos Respublikos prezidentui bei Nacionalinio Saugumo Biuro vadovui, ir padeda jiems sprendimo dėl valstybės nacionalinio saugumo politikos priėmimo proceso metu. Veikia kaip patariamasis Prezidento bei Nacionalinio Saugumo biuro organas visais Lenkijos respublikos užsienio ir gynybos politikos aspektais , susijusiais su visomis Vakarų ir Rytų Europos valstybėmis, Šiaurės Atlanto Aljansu, Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Organizacija, Europos Sąjunga bei kt. Organizacijomis; Teikia Lenkijos Respublikos Prezidentui sistemine analizę apie esamą politinę ir saugumo situaciją Lenkijoje ir kaimyninėse valstybėse. Prisideda prie Prezidento patariamojo komiteto veiklos; Vykdo veiklą padedančią atskleisti gyvybiškai svarbias gynybos ir kitas politines problemas.

Nacionalinio saugumo tarybos departamentą sudaro du skyriai:

- *analitinis skyrius tarptautiniams reikalams*, kuris susideda iš įvairių tarptautinės ir užsienio politikos sričių specialistų, ir yra atsakingas už pastovią esamos politinės ir saugumo situacijos regione, bei pasaulyje tendencijų ir raidos analizę;
- *vidaus reikalų analitinis skyrius*, susidedantis iš buvusių ir vis dar tebesančių valstybinių institucijų (karinių ir civilinių žvalgybos, sienos apsaugos, Policijos institucijų ir kariuomenės) darbuotojų. Šis skyrius atsakingas už sistemine valstybės institucijų plėtros bei vidaus reikalų analizę.

Lietuvos atveju turime analogišką instituciją – nacionalinio saugumo ir gynybos komitetą *LR Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetas*⁶⁴ Pagrindinė šio komiteto veiklos kryptis - demokratinė parlamentinė kariuomenės, kitų saugumo struktūrų bei jų biudžeto lėšų skyrimo ir

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Seimo Statutas // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=301100; prisijungimo laikas: 2007-10-05.

panaudojimo kontrolė, įstatymų, reglamentuojančių šių institucijų veiklą, svarstymas ir rengimas. Komitetas dirba vadovaudamasis Seimo statutu, sprendimus priima demokratišku diskusijų bei balsavimo būdu, pagal galimybes dirba viešai. Parlamentinės kontrolės akiratyje - Lietuvos kariuomenė, Pasienio, Civilinės saugos, Valstybės saugumo departamentai, kitos žinybos bei struktūros. Komitetas periodiškai išklauso atsakingų pareigūnų ataskaitas, svarsto įvairias politinio, karinio bei ekonominio saugumo problemas, rekomenduoja vykdomajai valdžiai atlikti su reformomis susijusius pakeitimus, čia priimami įvairūs struktūriniai, kadriniai sprendimai. Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto veiklos kryptys:

1) svarstyti ir rengti įstatymų bei kitų teisės aktų projektus krašto apsaugos, valstybės saugumo, civilinės saugos, valstybės sienų apsaugos ir Vidaus reikalų ministerijos Specialiųjų tyrimų tarnybos klausimais;

2) koordinuoti suinteresuotų valstybės institucijų darbą rengiant įstatymų bei kitų teisės aktų projektus komiteto kompetencijai priklausančiais klausimais bei srityse, susijusiose su Nacionalinio saugumo įstatymo įgyvendinimu;

3) svarstyti ir teikti pasiūlymus dėl krašto visuomenės ir valstybės apsaugos politikos formavimo, atitinkamų struktūrų kūrimo ir tobulinimo;

4) atlikti krašto apsaugos, valstybės saugumo, civilinės saugos, valstybės sienų apsaugos ir Vidaus reikalų ministerijos Specialiųjų tyrimų tarnybos parlamentinę kontrolę, teikti pasiūlymus ir rekomendacijas dėl jų veiklos pagerinimo;

5) svarstyti pasiūlymus ir teikti išvadas dėl Lietuvos Respublikos karo atašė, atstovų karinėse misijose skyrimo užsienio valstybėse

Apibendrinant DGPK parlamentinę sąrangą galime teigti, jog tiek Lietuvos, tiek Lenkijos įstatymų leidžiamosios valdžios vykdoma valstybių saugumo sektoriaus kontrolė užtikrinama šiomis priemonėmis:

1. Įstatymų leidyba;
2. Nustatant ir tikslinant valstybių saugumo ir gynybos politiką;
3. Tvirtinant valstybių gynybos biudžetus;
4. Taip pat demokratiniais pagrindais vyriausybės vykdoma biurokratine atskaitomybe parlamentams.

Apibendrinant valstybėse vykdomą parlamentinę ginkluotųjų pajėgų kontrolę galime teigti, jog abiejose mūsų valstybėse parlamentarai tiesiogiai nepriima sprendimų liečiančių ginkluotąsias pajėgas, taip pat nevykdo kasdieninės saugumo ir gynybos sektoriaus reikalų kontrolės. Tačiau parlamentų dispozicijoje yra komitetai, kurie praktiškai patys suformuoja galutinį sprendimą bei užtikrina didžiąją dalį parlamentinės kontrolės priemonių įgyvendinimo.

Šių komitetų svarba verčia peržvelgti komitetų narių kompetencijos klausimą. Ekspertų problemos aktualumas jau aptartas teorinėje magistro baigiamojo darbo dalyje. Taigi peržvelgus Lietuvos 2004 – 2008 metų kadencijos seimo narių dalyvaujančių nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto veikloje pastebėtume, jog nei vienas komiteto narys praeityje iš esmės nėra įgijęs kvalifikacijos, padėsiančios Seimo ekspertizės ginkluotųjų pajėgų atžvilgiu klausimais. Teoriniu požiūriu galėtume daryti prielaidą, jog Lietuvoje vis dėlto egzistuoja vadinamoji specialistų ekspertų problema. Lenkijoje ši problema iš dalies sprendžiama į nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto veiklą įtraukiant žmones, praeityje turėjusius tiesioginį sąlytį su ginkluotųjų pajėgų problematika, tačiau jų funkcijos iš esmės apsiriboja analitine ir patariamąja veikla, kaip pavyzdys galėtų būti nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto vidaus reikalų analitinis skyrius.

Aukščiau išvardinti faktoriai iš esmės yra suformuoti teisnių nuostatų pagrindų. Tačiau išsamesnė DGPK analizė reikalautų pažvelgti į praktinę parlamentinės bei kitų organizacijų kontrolės veiklą. Tolimesniuose skyriuose pažvelgsime į praktinius ginkluotųjų pajėgų kontrolę vykdančių institucijų sprendimų rezultatus. Darysime prielaidą, jog būtent vykdoma gynybos, tarptautinio karinio dalyvavimo politika ir yra civilių vykdomos kontrolės rezultatas.

5 LIETUVOS IR LENKIJOS VALSTYBIŲ VYKDOMA GYNYBOS POLITIKA

5.1 Lietuvos ir Lenkijos gynybos politikos orientacinio vektoriaus kaita

Kaip kito Lietuvos ir Lenkijos saugumo ir gynybos politikos orientacinis vektorius laikui bėgant? Po rytų bloko griūties tiek Lietuva, tiek Lenkija atsidūrė saugumo vakuume. Nepriklausoma Lietuvos ir suverenioji Lenkijos respublikos, kaip demokratinės valstybės, kuriančios rinkos ekonomiką, turėjo ieškoti politinės orientacijos kelio, tam, kad maksimizuotų savo interesus, pirmiausiai liečiančius valstybių saugumą. Buvo ieškoma įvairiausių politinių sprendimų, galinčių išspręsti šalių saugumo klausimą. Gynybos koncepcija sukurti kelių šalių gynybinį bloką arba laikytis vienašalės gynybos politikos buvo atmesta. 9 – jame dešimtmetyje, dėl panašios geografinės padėties papuolusios į naujai formuojamą transatlantinę erdvę Lenkija ir Lietuva nustato panašius prioritetus saugumo ir gynybos srityje. Šalys laikosi vienodų tarptautinių teisių, laiko vieną kitą lygiaverčiais partneriais, vyksta platus dvišalis – karinis bendradarbiavimas. Šalys pradėjo ieškoti galimybių užtikrinti savo interesų saugumą, siekiant narystės NATO. Tačiau tam, kad abi valstybės taptų šios organizacijos narėmis, trukdė NATO poreikių akivaizdžiai neatitinkanti abiejų šalių vykdoma gynybos politika. Šalys susidūrė su iššūkiais, kurie turėjo būti įveikti tam, kad taptų šios organizacijos narėmis. Sutinkamai su sprendimu priimtu NATO posėdyje 1991 spalio mėnesį buvo įsteigta Šiaurės Atlanto bendradarbiavimo taryba (angl. NACC - North Atlantic Cooperation Council) - organizacija, kurios dėka transatlantinė saugumo zona pradėjo plėstis į Rytus. Lietuva ir Lenkija tapo šios tarybos narėmis, dalyvavo partnerystės taikos labui programose (PFP). Svarbu pažymėti, kad Lietuva buvo antroji valstybė pasirašiusi partnerystės taikos labui programą, Lenkija tai padarė trečioji. Tačiau pagrindinis abiejų valstybių tikslas buvo tapti NATO narėmis. Lenkija šį tikslą pasiekė 1999m. kovo 12 dieną kartu su Čekija ir Vengrija. Lietuva buvo viena iš valstybių kuri buvo pakviesta narystei NATO po metų vykusiam Šiaurės Atlanto tarybos posėdyje, vykusiam Prahoje.

Tiek Lietuva, tiek Lenkija skiria didelį dėmesį santykiams su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis – viena iš šių dienų stipriausių supervalstybių – ir NATO lydere, atsižvelgiant į jos indėlį aljansui. Ne taip, kaip kai kurios Europos šalys – sąjungininkės, atsargiai žiūrėjusios į NATO plėtrą dėl Rusijos požiūrio, Amerikos vyriausybė neabejodama pritarė centrinės Europos valstybių integracijai nuo devintojo dešimtmečio vidurio. Taip pat ir šiandien, kai ruošiamasi tolimesnei NATO plėtrai, Jungtinės Amerikos valstijos bendradarbiauja su valstybėmis, siekiančiomis narystės NATO. Glaudaus bendradarbiavimo pavyzdžiu galėtų būtų sutartis, pasirašyta 1998 m. tarp JAV, Lietuvos, Latvijos ir Estijos.

Tačiau intensyvus bendradarbiavimas gynybos srityje su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis nereiškia, jog Lietuva ir Lenkija neturi bendrų interesų liečiančių valstybių gynybos politiką su kitomis Europos valstybėmis bei Europoje veikiančiomis tarptautinėmis organizacijomis. Abi šalys remia Europos saugumo ir gynybos (Defense Identity (ESDI)) – kelių link tvirtos transatlantinės partnerystės. Paskutinio dešimtmečio pabaigoje tendencijos saugumo ir gynybos politikoje pradėjo orientotis nuo NATO ir Vakarų šalių Europos Sąjungos link Europos sąjungos perimant bendrą Europos saugumo ir gynybos politiką (Common European Security and Defence policy CESDP) bei JT vykdomų programų.

Lenkija laiko NATO aljansą kaip pagrindinę organizaciją, gebančią užtikrinti nacionalinio saugumo strategiją. Lietuvos narystės aljanse tikslai panašūs.

Narystė Europos Sąjungos organizacijoje tiek Lietuvai, tiek Lenkijai neabejotinai svarbi. Viena iš priežasčių - tai ES vykdoma CESDP (Common European Security and Defense Policy). Tačiau CESDP negalime išskirti kaip pagrindinės narystės ES priežasčių. Tam, kad ES taptų svarbiausia Europos organizacija užtikrinanti šalių narių karinę gynybą, bei savarankiškai organizuotų pasaulines taikos palaikymo organizacijas turi praeiti nemažai laiko ir tam reikalingos labai didelės investicijos.

Narystė NATO ir ES suteikia galimybę įvesti balansą santykiuose su Rusijos federacija. Tiek Lietuva, tiek Lenkija santykius su Rusijos federacija deklaruoja, kaip grindžiamus tarptautiniai įstatymais. Nepaneigsime, jog būti kaimynystėje tokiom nedidelėm valstybėm su buvusia supervalstybe – okupante nelengva. Taip pat galėtume pridurti faktą, jog nei Lietuva, nei Lenkija Rusijos nėra traktuojamos kaip partnerės.

Žymiai skiriasi gynybos politikos vektorius liečiantis užsienio karinių bazių steigimą Lietuvos ir Lenkijos respublikose. Lietuvos konstitucija, kaip ir buvo minėta anksčiau, draudžia užsienio valstybių karinių bazių steigimą Lietuvos respublikos teritorijoje⁶⁵. Tuo tarpu Lenkijos vyriausybė svarsto Vašingtono prašymą leisti šalies teritorijoje dislokuoti JAV raketinės gynybos sistemos elementus, nors tai ir sukeltų atvirą konfrontaciją su Rusija.

5.2 Karinis biudžetas – integralus šalies gynybos politikos komponentas

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjant institucinės Lietuvos ir Lenkijos DGPK sąrangos principus buvo aptarta valstybių gynybos biudžeto formavimo, įgyvendinimo bei kontrolės teisiniai aspektai. Šiame skyriuje lyginamosios analizės principu analizuosiu Lietuvos ir Lenkijos gynybos biudžeto įgyvendinimo tendencijas, tokia analizė padės įvertinti karinių

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 137 straipsnis // Vilnius: Mūsų Saulužė, 2002.P. 33.

pajėgų transformacijos lygį, įvertinsime, ar karinio biudžeto išlaidos patvirtina Lietuvos ir Lenkijos postmodernizacijos tendenciją.

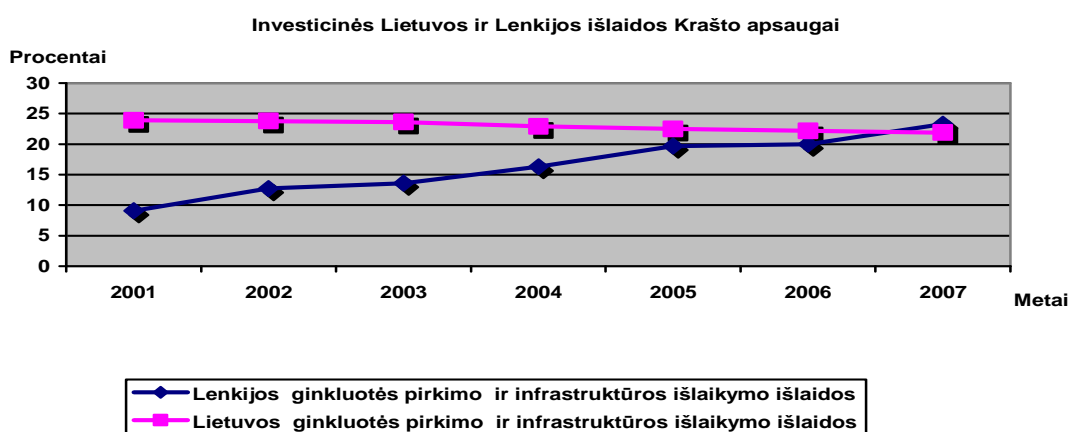
Charles C. Moscos, pateikdamas visuomenės ir kariuomenės transformacijos iš modernios į postmoderniąją modelį, kurį taiko lyginamajai demokratinių Vakarų valstybių ginkluotųjų pajėgų raidos analizei, teigia, kad pagrindinė kariuomenės „po šaltojo karo“ biudžeto ypatybė – personalo išlaidų mažinimas ir ginkluotės pirkimo išlaidų didinimas.

K.B. planavimas ir įgyvendinimas tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje privalo atitikti nacionalinio saugumo ir tarptautinių organizacijų keliamus reikalavimus, kaip jau buvo minėta anksčiau kariuomenės plėtros planų, kariuomenės aprūpinimo, ginkluotės įsigijimo ir krašto apsaugos sistemos materialinių išteklių ir jos apginklavimui bei kitoms reikmėms skirtų asignavimų priima demokratiškai išrinkta civilinė valdžia. Todėl manau, jog KB planavimas, jo lankstumas, skaidrumas, atskaitomybė civilinei valdžiai ir šiuolaikinių šalies GP reikalavimų atitikimas yra puikus ginkluotųjų pajėgų demokratinės kontrolės įrodymas.

Lietuvos parlamentinių partijų susitarimu Lietuvos gynybos išlaidoms 2002m. nuspręsta skirti 2 proc. BVP bei 2003 – 2004m. jo nemažinti. Lietuvos parlamentinių partijų susitarimu dėl 2005-2008 metų gynybos politikos siekiant Lietuvos saugumo partijos susitaria, kad iš anksto suplanuotos išlaidos krašto apsaugai 2005-2008 metais sudarys ne mažiau kaip 2 procentus šalies BVP⁶⁶. Taigi finansavimas KA nuo 2002 nemažėja. Toks stabilus KA finansavimas padeda vykdyti numatytas reformas, užtikrinti valstybės gynybą bei tarptautinių įsipareigojimų vykdymą, būtina užtikrinti stabilų krašto apsaugos finansavimą.

Lietuvos ir Lenkijos investicinių išlaidų kaitą vaizduoja žemiau pateikta diagrama.

Diagrama 1



Šaltinis: Basic information on the MOnD budget for 2007// http://www.mon.gov.pl/en/strona/126/LG_89; prisijungimo laikas 2007-10-01.

SIPRI išlaidų ginkluotosioms pajėgoms duomenų bazė http://first.sipri.org/non_first/milex.php ; prisijungimo laikas 2007-10-01.

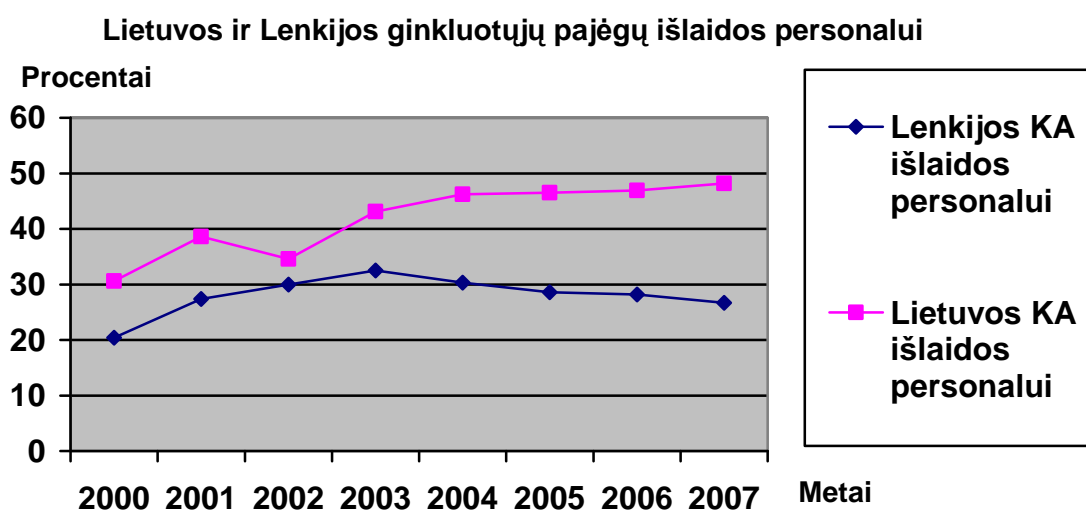
Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2004 // Strateginių tyrimų centras, Vilnius 2005m., p. 210 – 211.

⁶⁶ Lietuvos parlamentinių partijų susitarimas dėl 2005-2008 metų gynybos politikos siekiant Lietuvos saugumo// www3.lrs.lt/docs2/JYXOBXMR.DOC; prisijungimo laikas: 2007-09-20.

Iš pateiktos diagramos matome, jog Lenkijos ginkluotosioms pajėgų investicinės išlaidos kasmet didėja, tačiau Lietuvoje tokių tendencijų nepastebime. Naujos ginkluotės pirkimas paprastai yra priskiriamas investicinėms išlaidoms. Galime teigti, jog Lenkijos ginkluotosios pajėgų tolimesnė vystymosi tendencija krypta link modernios ginkluotės bei infrastruktūros sukūrimo akivaizdžiai. Ši tendencija atitinka ES valstybių narių kariuomenių raidos tendencijas. Lietuvos atveju pagal investicinių išlaidų kreivę tokių tendencijų nepastebime.

Išlaidos personalui, įskaitant personalą, pasiųstą atstovauti užsienyje, išlaikyti, kaip ir kitose NATO šalyse, sudaro didžiausią gynybos išlaidų dalį. 2007 m. išlaidos personalui išlaikyti Lietuvoje sudaro 538,0 mln. arba 48,2 proc. 2006 metams personalui išlaikyti buvo skirta 448,9 milijonai litų, arba 46,9 proc. visų KAM patvirtintų asignavimų.⁶⁷ Žemiau pateikta diagrama vaizduoja ginkluotųjų pajėgoms skirto biudžeto išlaidų personalui kaitą Lietuvoje ir Lenkijoje.

Diagrama 2



Šaltinis: Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2004 // Strateginių tyrimų centras, Vilnius 2005m., P. 210 – 211.

SIPRI išlaidų ginkluotosioms pajėgoms duomenų bazė // http://first.sipri.org/non_first/milex.php; prisijungimo laikas: 2007-10-01.

Basic information on the MOnD budget for 2007 // http://www.mon.gov.pl/en/strona/126/LG_89; prisijungimo laikas: 2007-10-01.

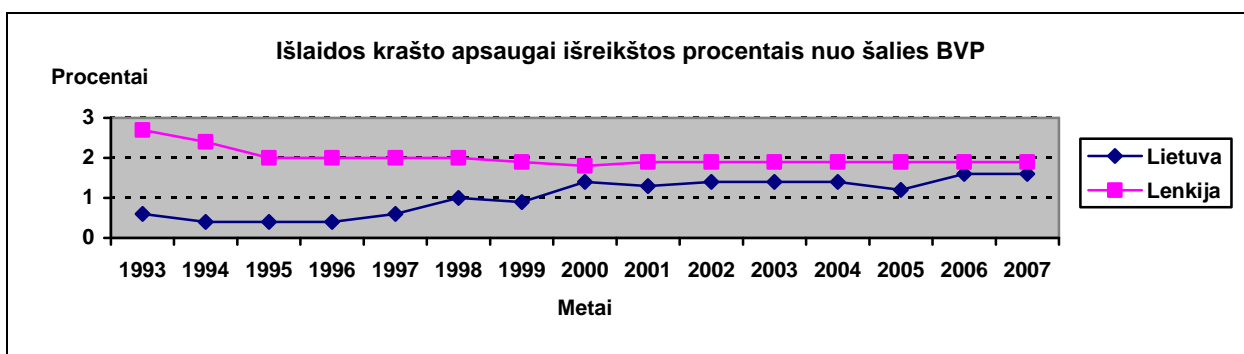
2007 m. Krašto apsaugos sistemos biudžetas // <http://www.kam.lt/index.php/lt/34433/>; prisijungimo laikas: 2007-09-20.

Iš pateiktos diagramos galime daryti išvadas, jog vėlgi personalo išlaidų mažinimo tendencijos Lenkijos atveju akivaizdžiau atitinka modernių Vakarų valstybių tendencijas šioje srityje. Lietuvos atveju personalo išlaidas vaizduojanti kreivė praktiškai išlieka tame pačiame lygyje nuo 2003 metų ir netgi nežymiai didėja.

⁶⁷ 2007 m. Krašto apsaugos sistemos biudžetas, <http://www.kam.lt/index.php/lt/34433/>; prisijungimo laikas: 2007-09-20.

Lietuvos ir Lenkijos bendrąsias išlaidas ginkluotųjų pajėgų išlaikymui, išreikštas procentais nuo šalies BVP, pavaizduoja žemiau pateikta diagrama.

Diagrama 3



Šaltinis: SIPRI išlaidų ginkluotosioms pajėgoms duomenų bazė // http://first.sipri.org/non_first/milex.php; prisijungimo laikas: 2007-10-01.

Apibendrinus šios skyriaus pateiktą medžiagą galime daryti išvadas, jog valstybių biudžetai iš dalies patvirtina abiejų valstybių postmodernizacijos tendencijas. Tačiau Lenkijos atveju karinio biudžeto išlaidų paskirstymas akivaizdžiai atitinka ES valstybių narių ginkluotųjų pajėgų vystymosi tendencijas. Lietuvos atveju to konstatuoti negalime. Tačiau per pastaruosius kelis dešimtmečius ji sugebėjo sėkmingai kovoti su problemomis, susijusiomis su išlaidų ginkluotųjų pajėgų išlaikymui problemomis ir įgauti šalių NATO narių pasitikėjimą bei išlaikyti didelį skaičių piliečių remiančių šalies narystę aljanse.

5.3 Ginkluotųjų pajėgų vykdoma personalo politika – atitikimas šiuolaikiškiems, moderniems gynybos politikos reikalavimams

Beveik kiekvienoje diskusijoje apie gynybos politiką jau įprasta paminėti, jog Šaltojo karo pabaiga paskatino ženkliai mažinti ginkluotąsias pajėgas tiek Vakaruose, tiek buvusiose Varšuvos pakto valstybėse. Poreikis keisti kariuomenių modelį išryškėjo istoriniame NATO valstybių bei vyriausybės vadovų susitikime Prahoje 2002m. po šio susitikimo apibrėžiama būtinybė Aljansui sugebėti nukreipti karinę galią toli už savo ribų, iš esmės į bet kurią vietą pasaulyje, o ne tik vadinamojoje euroatlantinėje erdvėje.⁶⁸ Bene svarbiausiu kokybiškas ginkluotąsias pajėgas apibūdinančių rodiklių tampa profesionalių karių skaičius. Vyrauja tendencija: kuo kariuomenė profesionalesnė, t.y. karinis personalas sudaromas vien iš darbo rinkoje laisvai samdomų savanorių, tuo kariuomenė modernesnė.

Šiuo metu šauktinių nebėra JAV, Kanadoje, D.Britanijoje, Olandijoje, Belgijoje, Liuksemburge, Ispanijoje, Portugalijoje, Prancūzijoje ir Čekijoje. Iki 2007 m. Italija, Slovėnija ir

⁶⁸ Profesionalioji kariuomenė: Vakarų šalių patirtis ir perspektyvos Lietuvoje // Monografija // Vilnius 2005 m. P.9.

Slovakija planuoja visiškai atsisakyti privalomosios karo tarnybos karių (PPKT). Latvijos Vyriausybė 2003 m. taip pat priėmė politinį sprendimą per 3-9 metus atsisakyti privalomosios karo tarnybos, Rumunija yra numačiusi PPKT atsisakyti iki 2007 m. pabaigos, o Bulgarija tai planuoja padaryti iki 2010 m. pabaigos. Estijoje šiuo klausimu vyksta karštos diskusijos tarp politinių partijų (žr. lentelę nr.1 Europos Sąjungos narių kariuomenės rūšys).⁶⁹ Taigi privalomosios karo tarnybos išlaikymas arba visiškas jos atsisakymas laikytinas vienas iš dabartinių karinių pajėgų transformacijos aspektų.

Tiek Lietuvai, tiek Lenkijai po pakvietimo į NATO kaip aljanso narėms rekomendacijose buvo siūloma kurti mažesnius, tačiau didesnių pajėgumų ir mobilesnius karinius vienetus. Tai, be abejo, glaudžiai susiję su gynybos politikos orientacija profesionalios kariuomenės link, tačiau NATO nenurodo, kokį kariuomenės modelį pasirinkti. Po ilgų debatų dėl ginkluotųjų pajėgų personalo politikos Lietuvos ir Lenkijos vyriausybės priima sprendimą ginkluotųjų pajėgų transformacijos kelyje pereiti prie profesionaliosios kariuomenės.

Esminis postūmis Lenkijos kariuomenėje profesionalios kariuomenės link - 2004m. išleistas Profesionalios karinės karjeros įstatymas, kuriuo numatoma padidinti kariuomenės profesionalumo lygį nuo 55% (82 500 karių) - 2004 metais, iki 65% (98150 karių) 2010m. Tačiau regis Lenkijos politikai nutarė ryžtingiau siekti kariuomenės modernizacijos keliant profesionalų skaičių ir iki 2008m atsisakyti PPKT karių. Lietuvoje šis terminas pratęstas iki 2010m.

2003m. Lietuvos ginkluotųjų pajėgų personalo sudarė 63% profesinės karo tarnybos kariai(PKTK) ir 37% šauktinių. LR seimo nustatytais ribiniais skaičiais nuo 2006m. esančių 7800 PKTK iki 2011m. kariuomenėje planuojama turėti viso 8420 PKTK.⁷⁰ Šie ribiniai skaičiai akivaizdžiai įrodo LR kariuomenės tendencijas profesionalios kariuomenės link.

LR KAM 2006m. veiklos ataskaitoje pabrėžiama, jog didėjantis tarnybą palikti pageidaujančių karių ir valstybės tarnautojų skaičius rodo aiškia tendencija, kad dėl nekonkurencingo darbo užmokesčio, nepakankamų socialinių garantijų ir kitų motyvaciją tapti PKT ar aktyviojo rezervo kariais didinančių priemonių stokos mažėja PKT ir valstybės tarnybos patrauklumas, todėl pradeda stigti kvalifikuotų specialistų ir žemesniosios grandies karių (grandinių, seržantų)⁷¹.

Išanalizavus Lietuvos ir Lenkijos ginkluotose pajėgose vykdomą personalo politiką, bei apžvelgus kitų ES ir NATO narių šalių kariuomenių modelius galima padaryti šias išvadas:

- Tiek Lietuvoje tiek Lenkijoje sprendimą dėl kariuomenės modelio priima politinės partijos, kas pabrėžia aukštą demokratinės kontrolės laipsnį abiejose šalyse;

⁶⁹ Profesionalioji kariuomenė: Vakarų šalių patirtis ir perspektyvos Lietuvoje // Monografija // Vilnius 2005 m. P.9.

⁷⁰ Baltoji Lietuvos gynybos politikos knyga // Krašto apsaugos ministerija, Vilnius 2006m. P.49.

⁷¹ 2006 m. veiklos ataskaita, Krašto Apsaugos Ministerija // http://www.kam.lt/EasyAdmin/sys/files/ataskaita_NSGK_2006.doc; prisijungimo laikas: 2007-09-20.

- Personalo politikos tendencijos patvirtina šalių kariuomenių transformacijos iš moderniosios į postmoderniąją kaitą, tačiau dabartinę situaciją pažyminti statistika (profesionalių ir privalomosios tarnybos karių skaičius) neleidžia šalių priskirti grynai postmodernųjų šalių tipui.
- Vykdoma personalo politika patvirtina pagrindinius šalių nacionalinio saugumo interesus, apibrėžiančius prioritetinius kriterijus – tai narystė NATO aljanse bei šios organizacijos keliamų reikalavimų atitikimas.
- Ginkluotųjų pajėgų profesionalumo didėjimas labai glaudžiai susijęs su vis didesniu poreikiu dalyvauti tarptautinėse taikos palaikymo operacijose bei kariuomenėse naudojamos ginkluotės ir įrangos modernėjimo tendencijas.
- Kyla būtinybė keisti LR 139 straipsnį, kuriame numatoma, jog Įstatymo nustatyta tvarka Lietuvos Respublikos piliečiai privalo atlikti karo ar alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą⁷², kadangi kariuomenės modelis, kurio link einama, Lietuvoje privalėtų būti grindžiamas grynai savanoriškumo principu.

5.4 Tarptautinė karinio dalyvavimo politika.

Lenkija jau skaičiuoja penkiasdešimtmetį kaip aktyviai dalyvauja įvairaus masto tarptautinėse taikos operacijose įvairiuose pasaulio taškuose. Lietuvos patirtis, žinoma, dėl istorinių aplinkybių, penkis kartus mažesnė. Dalyvavimas bei šalies indėlis į tarptautines operacijas - taip pat vienas iš kintamųjų, leidžiantis sėkmingai spręsti bei įvertinti šalies vykdomą gynybos politiką. Tiek Lietuvos, tiek Lenkijos dabartinis indėlis tarptautiniame taikos palaikyme neginčijamai didelis (žr. Priedas Nr. 3 , Priedas Nr. 4)

Žemiau pateikta diagrama, vaizduojanti Lietuvos tarptautinių operacijų išlaidų kaitą, patvirtina tarptautinio karinio dalyvavimo politikos plėtros tendencijas.

⁷² Lietuvos Respublikos Konstitucija, 139 straipsnis // Vilnius: Mūsų Saulužė, 2002.P. 34.

Diagrama 4



Šaltinis: Tarptautinių operacijų išlaidos 2000–2007 m.// <http://www.kam.lt/index.php/lt/128007/> ; prisijungimo laikas: 2007-09-01.

Abiejų valstybių atveju ginkluotųjų pajėgų siuntimo už valstybės ribų klausimą sprendžią demokratiniuose rinkimuose išrinkta visuomenės atstovaujamoji valdžia. O tai, be abejo, yra tvirtas įsigalėjusių DGPK kontrolės principų įrodymas valstybėse. Tačiau sprendimus dėl ginkluotųjų pajėgų panaudojimo ir pajėgų dydžio šiuo metu Lietuvoje priima Krašto Apsaugos ministerija, tad į sprendimo priėmimo procesą šiuo atveju yra įtraukti kariai.

Diagramos 4 kreivė, rodanti žymų išlaidų šuolį į viršų tarptautinėms operacijoms pastaraisiais metais iš tiesų kelia klausimą, kur vis dėl to yra tokios rūšies išlaidų riba ir ar dėl to nenukenčia Lietuvos kaip valstybės gynybinis pajėgumas. Į šiuos bei kitus su DGPK įgyvendinimu susijusius klausimus pabandydysime atsakyti sekančioje darbo dalyje, kurioje atliekamas demokratiškų ginkluotųjų pajėgų kontrolės principų praktinio taikymo kokybinis tyrimas.

6 DEMOKRATINIŲ GINKLUOTŲJŲ PAJĖGŲ KONTROLĖS PRINCIPŲ PRAKTINIS TAIKYMAS – LIETUVOS ATVEJIS

6.1 Kokybinis tyrimas: pagilinti interviu su ekspertais

6.1.1 Kokybinio tyrimo metodologija

Tikslas:

Remiantis ekspertų nuomone, patvirtinti arba paneigti demokratiŲ ginkluotųjŲ pajėgų kontrolės principų praktinį taikymą Lietuvoje.

Uždaviniai:

1. Išsiaiškinti gynybos ir tarptautinio dalyvavimo politikos implikacijas ginkluotųjŲ pajėgų demokratinėi kontrolei;
2. Išsiaiškinti kaip ekspertai vertina vyriausybės vaidmenį, kontroliuojant Lietuvos ginkluotąsias pajėgas;
3. Išsiaiškinti kaip ekspertai vertina parlamentinės kontrolės įtaką Lietuvos ginkluotosioms pajėgoms bei rasti atitikimą demokratiŲ valstybių tendencijoms;

Objektas:

Ekspertai – karininkai.

Hipotezė:

Lietuvos ir Lenkijos DGPK principai atitinka ES demokratinėse valstybėse vyraujančius ginkluotųjŲ pajėgų kontrolės principus, nes tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje konstitucinės ir teisinės nuostatos, institucinė valstybių sąranga, vykdoma užsienio ir gynybos politika, vyraujantys kariuomenės ir visuomenės santykiai yra pagrįsti ir atitinka ES demokratiŲ valstybių santvarkos principus.

Tyrimo metodas:

Pagilintas nestruktūrizuotas interviu – pokalbis su pašnekovu. Pokalbio metu buvo laikomasi numatytų tematiŲ gairių, taip pat užduodami papildomi klausimai. Pokalbis įrašomas tik gavus pašnekovo leidimą, anonimiškumas garantuojamas. Įrašyti 2 pokalbiai. Interviu vidutiniškai trukdavo 52 min. Tyrimas buvo atliekamas 2007 metų lapkričio mėnesį LK daliniuose.

Tyrimo imtis:

Tyrimui pasirinkti 5 ekspertai. Visi jie užima vadovaujančias pareigas. Dalis iš jų vykdo tiesiogines pareigas susijusiais su kovinio padalinio kovinės parengties planavimu bei kontrolės vykdymu, kiti organizuoja valdančiosios grandinės veiklą.

Lentelė 7 Tyrime dalyvaujančių ekspertų aprašymas

Eil.Nr.	Pareigos	Išsilavinimas	Darbo pobūdis	Tarnybos vieta	Respondento kodas
1.	Informacija konfidenciali	Aukštasis universitetinis	Bataliono dydžio padalinio veiklos planavimas ir organizavimas	Specialiųjų operacijų junginys	1S
2.	Informacija konfidenciali	Aukštasis universitetinis	Bataliono dydžio padalinio štabo veiklos planavimas ir organizavimas	Specialiųjų operacijų junginys	2S
3.	Informacija konfidenciali	Aukštasis universitetinis	Kuopos dydžio padalinio veiklos planavimas, organizavimas ir kontrolė	Specialiųjų operacijų junginys	3S
4.	Būrio vadas	Aukštasis universitetinis	Padalinio kovinio rengimo planavimas ir kontrolė	MPB „Geležinis vilkas“	4V
5.	Gen. Romualdo Giedraičio artilerijos bataliono III ugnies baterijos II ugnies būrio vadas	Aukštasis universitetinis	Padalinio kovinio rengimo planavimas ir kontrolė	LK Gen. Romualdo Giedraičio artilerijos batalionas	5A

Klausimų santrauka:

Tyrimė panaudoti klausimai yra orientuoti į Lietuvoje civilinės valdžios vykdomą ginkluotųjų pajėgų demokratinę kontrolę, tiksliau - priimtų sprendimų poveikį ginkluotosioms pajėgoms. Visų pirma, siekiama išsiaiškinti, kaip ekspertai vertina šiuo metu Lietuvoje egzistuojančios kariuomenės pasirengimą, sutelkiant dėmesį į šiuo metu vykdomą gynybos ir tarptautinio karinio dalyvavimo politiką. Toliau buvo aiškinamasi, kaip ginkluotąsias pajėgas veikia sprendimo priėmimo proceso metu priimti įstatymų leidžiamosios valdžios ir vyriausybės sprendimai. Galiausiai siekta nustatyti, ar Lietuvoje egzistuoja „ekspertų“ problema bei kokie įmanomi šios problemos šalinimo būdai.

6.1.2 Kokybinio tyrimo rezultatų analizė

6.1.2.1 Lietuvoje vykdomos gynybos ir tarptautinio karinio dalyvavimo politikos vertinimas

Šiuo metu Lietuvoje vykdomos gynybos ir tarptautinio karinio dalyvavimo politikos vertinimas buvo atliekamas užduodant šiuos klausimus:

- *Kaip vertinate šiuo metu Lietuvos ginkluotųjų pajėgų pasirengimą valstybės gynybai?*
- *Kaip galėtumėte pakomentuoti šiuo metu Lietuvoje vykdomą tarptautinio karinio dalyvavimo politiką?*
- *Ar galėtumėte išskirti kokius nors Lietuvos ginkluotųjų pajėgų struktūros bruožus, lyginant su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis.*
- *Kaip manote, ar Lietuvos valstybės gynybos biudžetas leidžia užtikrinti pakankamą valstybės ginkluotųjų pajėgų pasirengimą šiuolaikinių grėsmių įveikimui?*
- *Kokius privalumus ir trūkumus pastebite šiuo metu Lietuvos Kariuomenėje vykdomoje personalo politikoje?*
- *Ar galėtumėte pakomentuoti gynybos politikos skaidrumo, kariuomenės atskaitomybės visuomenei principą? Kiek visuomenė yra informuota apie Lietuvos ginkluotųjų pajėgų pasirengimą, gynybos išlaidas, vykdomą veiklą?*

Atsakydami į pateiktus klausimus visi ekspertai sutiko, jog šiuo metų LR ginkluotųjų pajėgų pasirengimo lygis yra pakankamai aukštas tam, kad mūsų kariuomenė galėtų sėkmingai susidoroti su valstybei kylančiomis grėsmėmis. Tačiau taip pat buvo patvirtinta, kad dar ne visos reformos yra užbaigtos iki galo ir kariuomenė vis dar išgyvena transformacijos laikotarpį modernių ginkluotųjų pajėgų link. 1S ekspertas įvardijo, jog LK ginkluotosios pajėgos šiuo metu yra pasiekusios aukščiausią lygį per visą nepriklausomybės atgavimo laikotarpį ir to puikus

įrodymas – Lietuvos narystė NATO aljanse bei platus tarptautinių užduočių vykdymo spektras. Ekspertų nuomonė išsiskyrė dėl tarptautinio karinio dalyvavimo politikos gairių. Vieni teigė, jog Lietuvos ginkluotosios pajėgos turėtų būti koncentruojamos viename ar tik keliuose regionuose tam, kad būtų matomas didesnis indėlis į tarptautinio saugumo užtikrinimą, kiti teigė, jog plataus regiono tarptautinė karinė politika yra puikus įrodymas to, kad LR ginkluotosios pajėgos yra lanksčios ir yra pasiruošusios universalaus pobūdžio užduočių vykdymui. Komentuodami LK organizacinę struktūrą visi ekspertai sutiko, jog šiuo metu ji atitinka modernių kariuomenių tendencijas. 1S, 2S, 3S ekspertai lygindami LR ginkluotųjų pajėgų struktūrą su kitomis ES valstybių kariuomenių struktūromis išskyrė Lietuvos ir Lenkijos specialiųjų kariuomenės padalinių kaip atskiros kariuomenės rūšies sukūrimą. Šie ekspertai patvirtino, jog tai yra puikus LK struktūros pritaikymo prie besikeičiančios saugumo aplinkos pasaulyje įrodymas. Visi ekspertai sutiko, kad šiuo metu valstybės gynybos biudžetas yra pakankamas gynybai valstybėje stiprinti, tačiau S2 patvirtino, jog gynybai skirtos išlaidos negali užtikrinti greito reformų ginkluotose pajėgose įgyvendinimo.

Analizuojant LK personalo politikos tendencijas beveik visi respondentai sutiko su šiomis problemomis: LK susiduria su iššūkiais kylančiais ne tik dėl naujos saugumo aplinkos, narystės NATO reikalavimų ir vykstančios pajėgų reformos, bet ir išaugusios valstybinio ir privataus sektoriaus konkurencijos dėl darbo jėgos. Dabar KAS sunku konkuruoti dėl personalo, nemažą įtaką KAS personalo komplektavimui daro ir karių emigracija į užsienį. Dėl šių priežasčių jau keletą pastarųjų metų didėja karių, savo naru išeinančių į atsargą, skaičius. Kariui ir jo šeimai socialinės problemos turi būti plečiamos, gerinant šių paslaugų kokybę. Diskutuojant apie LK modelio pasirinkimą visi respondentai sutiko su būtinybe pereiti prie profesionaliosios kariuomenės modelio, tačiau V4 respondentas mano, kad pereinamasis laikotarpis turėtų užtrukti ilgiau nei yra planuojama, tam kad išlaikyti aukštą pasirengimo valstybės gynybai lygį, be to šiuo metu skiriamos išlaidos gynybai nėra pajėgos sukurti bei išlaikyti infrastruktūrą, kuri yra būtina profesionaliai kariuomenei.

Apibendrinant ekspertų nuomones apie KAM vykdomos gynybos bei tarptautinio karinio dalyvavimo politiką galime teigti, jog šios politikos gairės atitinka modernių ginkluotųjų pajėgų kūrimo tendencijas. Lietuvos ginkluotųjų pajėgų indėlis į tarptautines taikos palaikymo misijas yra pakankamas tam, kad galėtume būti įvertinti kaip pilnaverčiai NATO saugumo aljanso nariai. Toks Lietuvoje vykdomos gynybos politikos vertinimas implikuoja į teisingą bei kryptingą ginkluotąsias pajėgas kontroliuojančių bei jas įgyvendinančių institucijų veiklą.

6.1.2.2 Parlamentinė Lietuvos ginkluotųjų pajėgų kontrolė

Įstatymų leidžiamosios valdžios vykdomos kontrolės praktinė pusė Lietuvoje buvo analizuojama užduodant šiuos klausimus.

- *Kaip suprantate „civilių kontrolės“ ginkluotųjų pajėgų atžvilgiu sąvoką?*
- *Kaip manote, koks yra Seimo vaidmuo ginkluotųjų pajėgų materialinio – techninio aprūpinimo procese? Jei galite palyginkite su kitomis demokratinę santvarkos valstybėmis.*
- *Kaip manote, ar Lietuvos ginkluotosios pajėgos apskritai susilaukia reikiamo dėmesio iš Seimo ir Vyriausybės?*
- *Daugelyje valstybių keliama „specialistų – ekspertų“ problema, kalbant apie įstatymų leidžiamosios valdžios kontrolę ginkluotųjų pajėgų atžvilgiu. Kaip manote, ar ši problema kiek nors būdinga Lietuvai?*
- *Kaip manote, kokie faktoriai šiuo metu Lietuvoje galėtų sukelti konfliktą tarp civilių, vykdančių ginkluotųjų pajėgų kontrolę, ir pačių ginkluotųjų pajėgų?*

Tyrime dalyvaujantys ekspertai neginčijamai sutiko, jog Lietuvoje demokratinė ginkluotųjų pajėgų kontrolė iš esmės egzistuoja. To puikus įrodymas – KA ministras, kuris yra civilis asmuo, vadovaujantis visai KAS vykdomai veiklai, ginkluotųjų pajėgų apolitiškumas bei apskritai vyriausybės ir Seimo vykdoma ginkluotųjų pajėgų kontrolė. Ekspertai išskyrė Seimo vaidmenį gynybos biudžeto tvirtinimo procese ir apibūdino tai kaip labai efektyvų ginkluotųjų pajėgų priežiūros ir kontrolės įrankį. Respondentai pabrėžė, jog kompetencijos klausimas Seimui ir Vyriausybei vykdančioms ginkluotųjų pajėgų kontrolę itin aktualus. S1 kaip išeitį šiai problemai spręsti pasiūlė plačiai įtraukti karininkus į konsultavimo procesą. S2 ekspertas pasiūlė organizacijų bei įstaigų gebančių kelti politikų kompetencija KAS valdymo ir kontrolės srityje steigimą, be to, sprendžiant išėjusių į atsargą karių užimtumo problemą, įdarbinti pakankamą kvalifikaciją bei kompetenciją turinčius karius įgyvendinant KAM „sucivilinimo“ programą.

Visi ekspertai sutiko, jog šiuo metu Lietuvoje bei kaimyninėse ES valstybėse narėse kilti konfliktui tarp įstatymų leidžiamosios valdžios bei ginkluotųjų pajėgų itin maža. Tačiau tai įmanoma valstybėje įsigalėjus nestabiliai politinei situacijai bei nelogiškų ir nekryptingų sprendimų priėmimo atveju. S1 ekspertas pažymėjo, jog Lietuvoje įsigalėjusių moralinių nuostatų tendencijos kariuomenėje šią tikimybę dar labiau sumažina, o nestabili politinė situacija valstybėje tik sukeltų konfrontacijas tarp politikų, nepaliekiant ginkluotųjų pajėgų. S1 apibendrinamas civilių ir kariuomenės santykius pabrėžia, jog kiekvienoje valstybėje jie yra susiklosčiusių tradicijų bei tam tikrų istorinių faktų išdava. Lietuvos atveju ginkluotose pajėgose susiformavęs gana griežtas civilių viršenybės ginkluotosioms pajėgoms principas.

Ekspertų išreikštos nuomonės patvirtina Seimo vykdomą kariuomenės kontrolę. Iš esmės praktikoje parlamentas kontroliuoja gynybos politiką per gynybos biudžetą bei priimdamas sprendimus dėl LK dalyvavimo tarptautinių užduočių vykdyme. Taip pat galime patvirtinti, empirinėje darbo dalyje išnagrinėti parlamentinės kontrolės principai veikia praktikoje ir jie įtakoja KAS veiklą.

6.1.2.3 Vyriausybės vaidmuo Lietuvos ginkluotųjų pajėgų kontrolėje

Apklauskos metu, tiriant vyriausybės vadovaujančios grandies praktinę veiklą, vykdamas Lietuvos ginkluotųjų pajėgų kontrolę, klausimai iš esmės orientuoti į KAM veiklą. Apklauskos metu pateikti šie klausimai:

- *Kaip manote, ar KAM „sucivilinimo“ politika padėtų užtikrinti geresnę ginkluotųjų pajėgų priežiūrą bei kontrolę?*
- *Kaip manote, kokie faktoriai užtikrina tarpusavio supratimą bei sėkmingą sprendimo priėmimo procesą kalbant apie civilinės valdžios ir ginkluotųjų pajėgų santykius?*
- *Kaip galėtumėte apibūdinti šiuo metu vyraujančius kariuomenės ir visuomenės santykius?*

Respondento 4V teigimu civilinės valdžios kontrolė – demokratijos pagrindas. Visų ekspertų teigimu šiuo metu kariuomenės vykdoma veikla yra neišsivaizduojama nuo civilių vykdomos kontrolės. Diskutuojant apie Vyriausybės vykdomą demokratinę ginkluotųjų pajėgų kontrolę KAM įvardijama kaip artimiausiai su kariuomene sąveikaujanti institucija. Šiuo metu vyraujantis civilių ir kariškių santykis KAM yra optimaliausias ir sėkmingai užtikrina civilių vykdomą kontrolę. Apskritai 1S ir 2S ekspertai įvardija, jog tarpusavio supratimo pagrindas tarp civilinės valdžios ir ginkluotųjų pajėgų yra bendro tikslo, valstybės gynybos, siekimas.

Respondentai teigia, jog Lietuvoje ypač gerai veikia ginkluotųjų pajėgų atskaitomybės visuomenei principas. 5A teigimu, ypač svarbu vaidmenį šioje srityje atlieka masinės informavimo priemonės. 1S pabrėžia aukštus LK reitingus visuomeninių apklausų statistikoje.

Kokybinio tyrimo išvadose galime patvirtinti, jog teorinėje – analitinėje magistro baigiamojo darbo dalyje išnagrinėti teisiniai, konstituciniai bei instituciniai Lietuvos ginkluotųjų pajėgų principai iš tiesų veikia praktikoje, tačiau su tam tikrais nukrypimais ir trūkumais. Esminiai įvardinti trūkumai: Ekspertų – specialistų problema vykdamas parlamentinę ir vyriausybės ginkluotųjų pajėgų kontrolę, ginkluotųjų pajėgų poreikio neatitinkantis gynybos biudžeto paskirstymas, kas sąlygoja tam tikras spragas infrastruktūros tobulinimo srityje bei

personalo politikoje, politikų nesutarimai dėl vieningų tolimesnių KAS vystymo ir tobulinimo gairių. Tačiau šios problemos įvardijamos kaip bendro pobūdžio.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Magistro baigiamajame darbe, remiantis teorinės dalies medžiaga, atlikta lyginamąja analize bei ekspertų išreikšta nuomone, daroma prielaida, jog Lietuvoje ir Lenkijoje vyraujantys DGPK principai iš esmės atitinka ES valstybėse vyraujančius tokios kontrolės principus, ir taip patvirtinama darbe keliami hipotezė.

Darbe apibrėžtos esminės demokratišų valstybių civilių vykdomos demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės prielaidos, nagrinėjamos Lietuvos ir Lenkijos konstitucinė bei institucinė DGPK sąranga bei pateikiama dviejų valstybių vykdomos gynybos ir tarptautinio karinio dalyvavimo, kaip politikų sprendimo rezultato, lyginamoji analizė. Išanalizuotas šių prielaidų atitikimas Lietuvos ir Lenkijos valstybių atveju. Magistro baigiamojo darbo kokybinis tyrimas apima tik Lietuvos DGPK praktinį taikymą, kadangi magistro baigiamojo darbo tikslas yra koncentruotas į Lietuvos atvejį.

Pasinaudojus teorine medžiaga bei atlikto tyrimo rezultatais daromos tokios išvados:

1. Iš esmės vieningo teorinio modelio, apibrėžiančio demokratinę ginkluotųjų pajėgų kontrolę, mokslinėje literatūroje nėra. Tačiau įmanomas esminių civilių demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės prielaidų suformulavimas, kurių pagrindu galima vykdyti valstybėje vyraujančios tokios kontrolės analizę bei identifikuoti civilinės valdžios ir ginkluotųjų pajėgų santykių išsivystymo stadiją. Egzistuoja sąsaja tarp valstybės vykdomos gynybos bei tarptautinio karinio bendradarbiavimo politikos ir demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės. Iš esmės tam, kad nuosekliai atliktume demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės analizę, valstybėje būtina analizuoti teisinę, institucinę demokratinės kontrolės sąrangą bei valstybėje vykdomą gynybos ir užsienio politiką.

2. Pagrindiniai konstitucinės civilių demokratinės kontrolės principai tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje atitinka tarptautinių organizacijų keliamus reikalavimus bei esmines demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės prielaidas. Tačiau tarp darbe nagrinėjamų valstybių egzistuoja tam tikri nežymūs skirtumai valdžios galių padalijime vykdam kariuomenės kontrolę. Lenkijos atveju konstitucinių demokratinės kontrolės nuostatų suformulavimas buvo ilgesnis ir sudėtingesnis procesas lyginant su Lietuvos, ir tai sąlygojo ne vieną konfliktą tarp visuomenės išrinktos valdžios ir ginkluotųjų pajėgų Lenkijos Respublikoje. Be to, abiejų valstybių konstitucijos vis dar nėra adaptuotos prie besikeičiančio ginkluotųjų pajėgų modelio ir kariuomenės modernizacijos proceso.

3. Institucinės demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės sąrangos teisinės nuostatos bei šių institucijų praktinė veikla, užtikrinant demokratinę ginkluotųjų pajėgų kontrolę, yra tuo efektyvesnė, kuo ji organizacinėje struktūroje yra arčiau ginkluotųjų pajėgų. Didžiausią įtaką

šiuo metu užtikrinant ginkluotųjų pajėgų veiklos kontrolę Lietuvoje turi Krašto Apsaugos Ministerija, Lenkijoje - Nacionalinė Gynybos Ministerija, kurioms vadovauja civiliai asmenys. Atlikus institucinę demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės analizę, paaiškėjo, jog didžiausia šiuo metu egzistuojanti problema yra ekspertų – specialistų trūkumas; ypač tai pabrėžtina kalbant apie valstybių parlamentinę kontrolę. Daug abejonių kelia politikų kompetencijos klausimas priimti su ginkluotosiomis pajėgomis susijusius sprendimus. Tai akivaizdžiai parodo darbe atliktas kokybinis tyrimas, orientuotas į praktinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės veiklą Lietuvoje.

4. Kalbant apie Lietuvos ir Lenkijos gynybos ir tarptautinio karinio dalyvavimo politiką, pabrėžtina, jog abi valstybės yra tarptautinių saugumo organizacijų narės ir sėkmingai įgyvendina šių organizacijų veiklą, nepaisant ribotų valstybės resursų. Tačiau abi valstybės susiduria su personalo trūkumo ginkluotose pajėgose problema, kas, beje, tampa pagrindiniu fenomenu ES valstybėse. Lietuvos ir Lenkijos kariuomenės išgyvena transformacijos laikotarpį modernių ginkluotųjų pajėgų sukūrimo link. Ginkluotųjų pajėgų galutinio modelio suformavimo problema neišspręsta politinio elito tarpe, o tai gali būti viena iš priežasčių keliant valstybių gynybinius pajėgumus. Valstybių gynybos išlaidų lyginamoji analizė parodė, jog Lenkijos kariuomenė eina kryptingai ir sekama ES demokratinė valstybių pavyzdžių. Lietuvos atveju tokios tendencijos patvirtinti negalėtume. Tačiau tokios gynybos išlaidų analizės išvadų suformulavimas gali būti klaidingas dėl skirtingų valstybių resursų.

Apibendrinant bei teikiant rekomendacijas galėtume teigti, jog Lietuvos ir Lenkijos demokratinė ginkluotųjų pajėgų kontrolė vis tebėra vystymosi stadijoje. Keičiant Lietuvos ginkluotųjų pajėgų modelį profesionalios kariuomenės link būtina keisti konstitucines ir teisinės nuostatas, jas adaptuojant prie naujo ginkluotųjų pajėgų modelio poreikių. Sprendžiant parlamento vykdomos kontrolės opiausią problemą - ekspertų–specialistų trūkumą - siūlau įtraukti ginkluotųjų pajėgų atstovus į konsultacinę bei analitinę veiklą vykdant sprendimo priėmimo procesą arba kurti organizacijas, gebančias kelti sprendimo priėmimo procese dalyvaujančių asmenų kompetenciją, sprendžiant su ginkluotosiomis pajėgomis susijusius klausimus.

Bandant prognozuoti Lietuvos demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės tolimesniąją raidą, galimi keli veiksnių eigos variantai. Labiausiai tikėtinas - Lietuva toliau sėkmingai vystys DGPK principus, juos adaptuodama prie reformuojamos kariuomenės poreikių, politikai kels savo kompetencijos ginkluotųjų pajėgų kontrolės srityje ir visiškai perims KAS veiklos kontrolę, užtikrinant ginkluotųjų pajėgų veiklos atskaitomybei principą

Tomas Lukaševičius

(parašas)

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Įstatymai ir kiti teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija.
2. Lenkijos Respublikos Konstitucija//
<http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm> ; prisijungimo laikas: 2007-08-20.
3. Lietuvos parlamentinių partijų susitarimas dėl 2005-2008 metų gynybos politikos siekiant Lietuvos saugumo // www3.lrs.lt/docs2/JYXOBXMR.DOC; prisijungimo laikas: 2007-09-20.
4. Lietuvos Respublikos Seimo Statutas // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=301100; prisijungimo laikas: 2007-10-05.
5. Ustawa o Najwyższej Izbe Kontroli // http://bip.nik.gov.pl/pl/bip/podst_prawne/ustawa_o_nik; prisijungimo laikas: 2007-11-10.
6. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas//
http://skelbimas.lt/istatymai/krasto_apsaugos_sistemos_organizavimo_ir_karo_tarnybos_istatymas.htm; prisijungimo laikas: 2007-10-05.
7. Lietuvos Respublikos valstybės gynimo tarybos įstatymas//
http://skelbimas.lt/istatymai/valstybes_gynimo_tarybos_istatymas.htm; prisijungimo laikas: 2007-11-10.

Specialioji literatūra ir informacija internete

1. B. Lasswell, Harold. "The Garrison State" // *The American Journal of Sociology* 46, 1941 P.455 - 468.
2. Samuel P. Huntington. *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil – Military Relations*; fifteenth printing, 2000. P. 96-97.
3. Samuel P. Huntington. *Political Order in Changing Societies*. Yale University Press 1968.
4. Peter D. Feaver. *New Theory on Civil – Military Relations // Armed Forces and Society*, 1996. P.165.
5. Samuel E. Finer. *The Man on horseback. The Role of the Military in Politics*. New Edition 2002. P. 21.

6. Morris Janowitz. The Professional soldier. A Social and Political portrait. Free Press 1964. P. 7-16.
7. C.Danopoulos, D. Zirker. Civil-Military relations theory in the postcommunist world // <http://www.dcaf.ch/docs/WP38.pdf>; prisijungimo laikas: 2007-10-02.
8. Claude E. Welch, Arthur K. Smith. Military Role and Rule: Perspectives on Civil-Military Relations. Duxbury Press, 1974.P.54.
9. Mary B. Welfling. Military Role and Rule: Perspectives on Civil-Military Relations. by Claude E. Welch, Jr., Arthur K. Smith, // *The Journal of Politics* Vol. 37, Nr. 3. 1975. P. 828-830.
10. Eric A. Nordlinger. On the Autonomy of the Democratic State. Harvard University Press, December 1982., P 210 – 221.
11. Wim F. van Eekelen. Democratic Control Of Armed Forces: The National And International Parliamentary Dimension // Geneva Centre For The Democratic Control Of Armed Forces (Dcaf) // Occasional Paper – No. 2, Geneva: October 2002. P 3-4.
12. Hans Born, Philipp H. Fluri, Simon Lunn. Oversight and Guidance: The Relevance Of Parliamentary Oversight For The Security Sector And Its Reform // A collection of articles on foundational aspects of parliamentary oversight of the security sector // DCAF – Geneva Center For The Democratic Control of Armed forces (DCAF), NATO Parliamentary Assembly. // Brussels, Geneva, 2003, P.53.
13. Andrew Cottey, Tim Edmunds and Anthony Forster. Democratic Control of Armed Forces in Central and Eastern Europe: A Framework for Understanding Civil-Military Relations in Post-Communist Europe // <http://www.one-europe.ac.uk/pdf/w9cottey.pdf> ; prisijungimo laikas: 2007-11-02.
14. A.Gricius, K.Paulauskas. Demokratinė civilinė ginkluotųjų pajėgų kontrolė Lietuvoje // Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2002 // http://www.e-biblioteka.org/resursai/Mokslai/LKA/mokslines%20publikacijos/strategine_apzv_liet.pdf; prisijungimo laikas: 2007-11-13.
15. L.W.Goodman. Civil-Military relations in the Post-Cold War Era // USIA Electronic journal: Vol.2, No.3, July 1997// <http://usinfo.state.gov/journals/itghr/0797/ijde/goodman.htm>; prisijungimo laikas: 2007-02-10.
16. Lietuvos profesijų klasifikatorius // http://www.darborinka.lt/mod/klasifikatorius/?p=0_3; prisijungimo laikas: 2007-09-20.

17. Stephen Blackwell, Civil-military relations in Central and Eastern Europe and integration with NATO and the European Union. P. 92.
18. Douglas Bland. Managing the Expert Problem in Civil – Military Relations // Conference on Civil – Military Relations. P. 107.
19. J. Simon. Polish Civil – Military Relations and NATO Expansion// Warszawa, 1995. P 28 – 29.
20. P.Pantev. Legal Issues Of Democratic Control Of The Armed Forces Of the security sector reform: the case of postcomunist countries in South-Eastern Europe // Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Working paper series – No.57 // Geneva, August 2002 P. 3-5.
21. T. Tagarev. A Means of Comparing Military Budgeting Processes in South East Europe // P.4.
22. William C.Banks, Peter Raven-Hansen. National Security and the Power of the Purse // Oxford University Press, 1994. P. 45.
23. James Gow, Carole Birch. Security and Democracy: civil military relations in Central and Eastern Europe// University of London, The Center for Defence studies // 1997. P. 37.
24. Edward N.Luttwak. From Vietnam to Desert Fox: Civil – Military Relations in Modern Democracies // Survival, Nr.1. 1999m.
25. A.Gogolevsk. The Restructuring of Civil – Military relations in Poland, Ukraine and Russia. Warsaw, 20 June 1998.
26. V.Pugačiauskas. Pusiau prezidentinio institucinio modelio įtaka demokratijos stabilumui: Lietuvos ir Lenkijos lyginamoji analizė// <http://www.geocities.com/Vykintas/lielen.pdf> ; prisijungimo laikas: 2007-06-19.
27. Ministry of National Defence, Republic of Poland // http://www.mon.gov.pl/en/strona/120/LG_81_83; prisijungimo laikas: 2007-10-20.
28. A. Gogolewska. Parliamentary control of security policy – the experience of Poland, Geneva center for the democratic control of armed forces (DCAF), working paper No. 106, Geneva, February 2003. P. 4-5.
29. NATO generolas: Lietuva - Baltijos regiono lyderė // <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=15161868&categoryID=7&ndate=1196287200>; prisijungimo laikas: 2007-11-20.
30. 2007 m. Krašto apsaugos sistemos biudžetas, <http://www.kam.lt/index.php/lt/34433/> ; prisijungimo laikas: 2007-09-20.

31. Profesionalioji kariuomenė: Vakarų šalių patirtis ir perspektyvos Lietuvoje // Monografija // Vilnius 2005 m. P.9.
32. Baltoji Lietuvos gynybos politikos knyga // Krašto apsaugos ministerija, Vilnius 2006m. P.49.
33. 2006 m. veiklos ataskaita, Krašto Apsaugos Ministerija // http://www.kam.lt/EasyAdmin/sys/files/ataskaita_NSGK_2006.doc; prisijungimo laikas: 2007-09-20.
34. Laurinavičius.Č., Motieka.E., Statkus.N., Baltijos valstybių geopolitikos bruožai. Vilnius, 2005.P.293-297.
35. Regioninio bendradarbiavimo saugumas // Mokslo darbų rinkinys // Vilnius 2005.P.174-180, 248-254.
36. SIPRI išlaidų ginkluotosioms pajėgoms duomenų bazė // http://first.sipri.org/non_first/milex.php; prisijungimo laikas: 2007-10-01.
37. Krašto apsaugos ministerija // <http://www.kam.lt/index.php/lt/96530/>; prisijungimo laikas: 2007-12-09.
38. Kardas// Karinės publikacijos, karo istorijos ir mokslo žurnalas // 2007m Nr. 4 (427) P.11.
39. Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2004 // Vilnius 2005m. P.221.
40. Tidikis.R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius, 2003.
41. Tidikis.R., Pečkaitis.J.S., Šedbaras.S. Magistrų baigiamųjų darbų rengimas ir gynimas (metodiniai nurodymai)// Anotacija., Vilnius 2002.P. 3-31.

SANTRAUKA

LIETUVOS IR LENKIJOS DEMOKRATINĖS GINKLUOTŪJŲ PAJĖGŲ KONTROLĖS LYGINAMOJI ANALIZĖ

Pagrindinės sąvokos: demokratija, civilių demokratinė kontrolė, kariuomenės ir visuomenės santykiai.

Pasauliniai pokyčiai 9-to dešimtmečio pabaigoje Baltijos regiono valstybes privertė peržiūrėti savo padėtį tarptautinėje politinėje arenoje. Esminiai ir sparčiausi pokyčiai saugumo ir gynybos politikoje įvyko pastaruosius du dešimtmečius. Aktualiausias to meto klausimas Lietuvai ir Lenkijai buvo gynybos politikos orientacinio vektoriaus kryptis, o kartu - ginkluotųjų pajėgų suformavimas bei santykių tarp kariuomenės ir visuomenę atstovaujančios valdžios įteisinimas ir įgyvendinimas.

Šio darbo tikslas – išanalizuoti ir palyginti šiuo metu vyraujančius Lietuvos ir Lenkijos demokratinė ginkluotųjų pajėgų kontrolės principus. Darbe keliami hipotezė: Lietuvos ir Lenkijos DGPK principai atitinka ES demokratinėse valstybėse vyraujančius ginkluotųjų pajėgų kontrolės principus, nes tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje konstitucinės ir teisinės nuostatos, institucinė valstybių sąranga, vykdoma užsienio ir gynybos politika, vyraujantys kariuomenės ir visuomenės santykiai, yra pagrįsti ir atitinka ES demokratinė valstybių santvarkos principus.

Pagrindinė problema, su kuria susidurta atliekant mokslinį tiriamąjį darbą – tai demokratinėms valstybėms būdingo tinkamiausio demokratinė ginkluotųjų pajėgų kontrolės modelio suformulavimas, kadangi įvairių, kontrolę vykdančių valstybės institucijų vaidmuo gali kisti nuo aktyvaus dalyvavimo gynybos politikoje iki paprasčiausio stebėjimo. Taip pat aktualus ir daug diskusijų keliantis yra kompetencijos klausimas politinio sprendimo priėmimo proceso metu: diskutuojama, kieno kompetencija yra didesnė priimti sprendimą - kariškių kaip ekspertų ar visuomenę atstovaujančio politinio elito.

Magistro baigiamasis darbas pradedamas visuomenės ir kariuomenės teorinių modelių analize, vėliau suformuluojamos darbe vartojamos sąvokos ir esminės prielaidos, būdingos ES demokratinėms valstybėms. Tolimesnėje tyrimo eigoje lyginama konstitucinė, institucinė DGPK sąranga bei Lietuvos ir Lenkijos vykdoma gynybos ir tarptautinio karinio dalyvavimo politika. Galiausiai ieškoma atitikimų su jau suformuluotomis DGPK principų prielaidomis. Atlikta lyginamoji analizė parodo, jog Lietuvoje ir Lenkijoje vyraujantys DGPK principai iš esmės atitinka ES valstybėse narėse vyraujančius principus ir taip patvirtinama darbe keliami hipotezė.

Tačiau nagrinėjamosiose valstybėse civilių kontrolės sistema nėra ideali. Šiuos trūkumus detaliau atskleidžia kokybinis tyrimas orientuotas į Lietuvoje praktikoje įgyvendinamus DGPK principus.

SUMMARY
**A COMPARATIVE ANALYSIS OF DEMOCRATIC CONTROL OVER ARMED
FORCES IN LITHUANIA AND POLAND**

Key words: democracy, civil democratic control, civil - military relations.

In the late eighties and early nineties global changes demanded that Baltic region states would redefine their place in the international system. Significant changes in the security and defence policy of the states were brought in the last decade. Lithuania and Poland as democratic countries had to find their ways concerning security and defence, to create national armed forces and to establish civil – military relations based on democracy foundation.

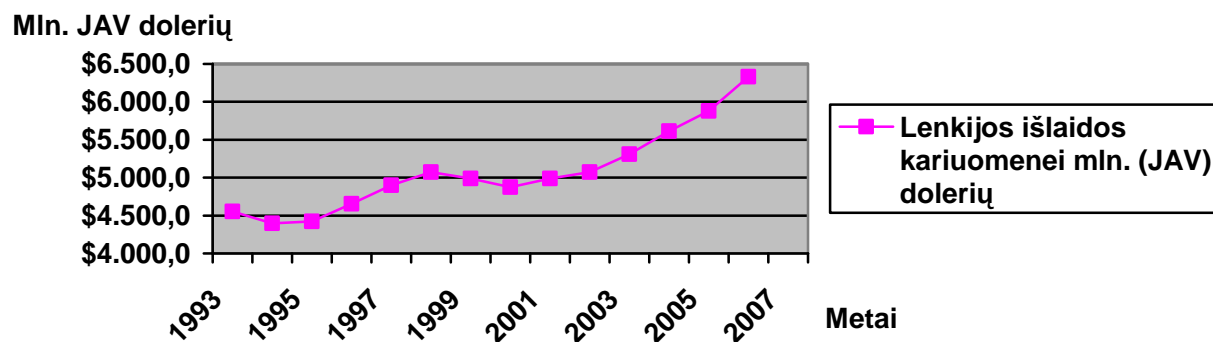
The main purpose of this research work is to analyse and compare principles of the democratic control over armed forces in Lithuania and Poland. Hypothesis of the master thesis argues that democratic control of the armed forces in Lithuania and Poland is adequate to principles prevailing in the EU member states, because the constitutional rules, institutional structure, foreign and defence policy are built on the principles of the EU member states.

The main problem faced while conducting this research work was a broad discussion on common theoretical model on democratic civil control of armed forces, because the role of institutions carrying out the control can vary from dominant to hands-off policy. Moreover the question of ‘expert’ problem is still unsolved in the decision making process conducting a parliamentary control over armed forces.

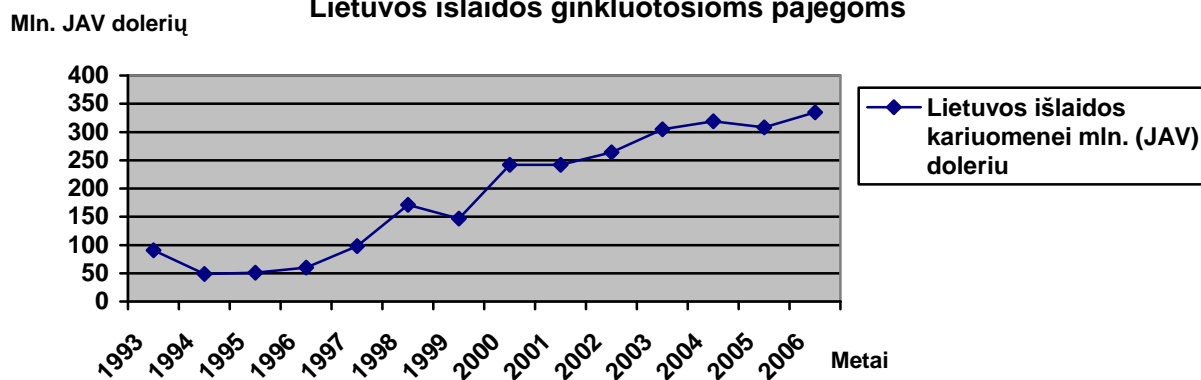
Research work begins with analysis of civil military relations theoretical models. Next there are common presumptions of democratic control over armed forces in the democratic states formed. Author of the research work separates key factors for the further research: constitutional rules, institutional structure, defence and foreign military policy. Research work is continued by a comparative analysis of constitutional rules, institutional structure, defence and foreign military policy in the case of Poland and Lithuania and research results are compared to the prevailing principles of civilian democratic control over armed forces in EU member states. The hypothesis was confirmed by conducted comparative analysis. However, democratic control of armed forces in Lithuania and Poland is not ideal. This statement has been proved by the qualitative research of the practical implementation of democratic control over armed forces principles in the Lithuania.

LIETUVOS IR LENKIJOS IŠLAIDOS GINKLUOTOSIOMS PAJĖGOMS

Lenkijos išlaidos ginkluotosioms pajėgoms



Lietuvos išlaidos ginkluotosioms pajėgoms



Šaltinis: SIPRI išlaidų ginkluotosioms pajėgoms duomenų bazė // http://first.sipri.org/non_first/milex.php; prisijungimo laikas: 2007-10-01.

EUROPOS SAJUNGOS NARIŲ KARIUOMENĖS RŪŠYS

Eil. Nr.	Valstybė	Karinė tarnyba	Data
1.	Belgija	Profesinė karo tarnyba	Nuo 1994m.
2.	Čekija	Profesinė karo tarnyba	Nuo 2004m.
3.	Prancūzija	Profesinė karo tarnyba	Nuo 1996m.
4.	Vengrija	Profesinė karo tarnyba	Nuo 2004m.
5.	Airija	Profesinė karo tarnyba	Nuo 1920m.
6.	Liuksemburgas	Profesinė karo tarnyba	
7.	Olandija	Profesinė karo tarnyba	Nuo 1996m.
8.	Portugalija	Profesinė karo tarnyba	Nuo 2004m.
9.	Malta	Profesinė karo tarnyba	
10.	Italija	Profesinė karo tarnyba	Nuo 2006m.
11.	Latvija	Profesinė karo tarnyba	Nuo 2006m.
12.	Slovakija	Profesinė karo tarnyba	Nuo 2006m.
13.	Slovėnija	Profesinė karo tarnyba	Nuo 2003m
14.	Ispanija	Profesinė karo tarnyba	Nuo 2001m.
15.	Didžioji Britanija	Profesinė karo tarnyba	Nuo 1960m.
16.	Lietuva	PPKT	
17.	Estija	PPKT	
18.	Lenkija	PPKT	Iki 2008m.
19.	Graikija	PPKT	
20.	Vokietija	PPKT	
21.	Suomija	PPKT	
22.	Danija	PPKT	
23.	Kipras	PPKT	
24.	Austrija	PPKT	
25.	Švedija	PPKT	
26.	Bulgarija	PPKT	
27.	Rumunija	PPKT	

Šaltinis: Kardas// Karinės publikacijos, karo istorijos ir mokslo žurnalas // 2007m Nr. 4 (427) P.11.

LIETUVOS INDĖLIS Į TARPTAUTINES TAIKOS OPERACIJAS

Eil.nr.	Laikotarpis	Operacija
1.	1994 08 – 1996 02	Kroatija , Jungtinių Tautų vadovaujama operacija UNPROFOR. Dalyvavo maždaug 90 Lietuvos karių.
2.	Nuo 1996	Bosnija ir Hercegovina , NATO vadovaujama taikos stabilizavimo operacija SFOR. Iki 2003 m. vasario mėnesio (kai Baltijos šalių karinis kontingentas BALTSQN buvo perkeltas į Kosovą) tarnybą atliko apie 700 Lietuvos karių. Dabar dalyvauja štabo karininkas.
3.	1998 12 – 1999 03	Kosovas (Serbija ir Juodkalnija, buvusioji Jugoslavija) , operacija Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos misijoje Kosove (angl. OSCE Kosovo Verification Mission). Dalyvavo 3 karininkai.
4.	1999 05 – 1999 09	Albanija , NATO humanitarinė operacija „Allied Harbour“. Dalyvavo 10 karių.
5.	Nuo 1999	Kosovas (Serbija ir Juodkalnija) , tarptautinė NATO vadovaujama taikos operacija „Joint Guardian“. Lenkijos ir Ukrainos bataliono sudėtyje veikia Baltijos šalių eskadronas BALTSQN, į kurį Lietuva, Latvija ir Estija pakaitomis siunčia kuopą. 2003 04-10 misijoje dalyvavo karo medikas ir jo padėjėjas. Misijose Kosove yra dalyvavę apie 350 Lietuvos karių.
6.	Nuo 2000	Gruzija , Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) Gruzijos ir Rusijos Federacijos pasienio stebėjimo misija. Šioje misijoje dalyvavo 5 karininkai.
7.	2001 03 – 2003 07	Bosnija ir Hercogovina , NATO vadovaujamų operacijų Bosnijoje bei Hercegovinoje bei Kosovo provincijoje (Serbija ir Juodkalnija) aprūpinimo operacija. Karinėje oro bazėje Neapolyje (Italija) buvo dislokuotas Lietuvos lėktuvas. Lietuvos karo aviatoriai atliko per tūkstantį skrydžių, perskraidino daugiau nei 13 tūkst. Keleivių ir daugiau nei 360 tonų krovinių.
8.	Nuo 2002 10	Afganistanas , Eurokorpuso vadovaujama tarptautinė taikos

		operacija. Tarptautinių saugumon paramos pajėgų ISAF (angl. <i>International Security Assistance Force</i>) sudėtyje tarnavo jau 6 Lietuvos karo medikai. Karo lauko ligoninėje su jais dirba logistai bei krovos specialistai.
9.	Nuo 2002 11	Afganistanas , JAV vadovaujama tarptautinė operacija „Tvirta taika“ (angl. <i>Enduring Freedom</i>). Nuo 2004 m. balandžio mėnesio tarnauja trečiasis Lietuvos karių eskadronas – specialiųjų pajėgų kariai ir karo medikai.
10.	Nuo 2003 04	Buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija , Europos Sąjungos pajėgų operacija CONCORDIA. Dalyvauja 1 štabo karininkas.
11.	Nuo 2003 04	Irakas . JAV vadovaujama karinė operacija. Lietuvos kariai dirba koalicijos partnerių štabe Bagdade, Didžiosios Britanijos vadovaujamos daugianacionalinės divizijos štabe, Lenkijos vadovaujamos daugianacionalinės divizijos štabe. Britanijos ir Lenkijos vadovaujamose divizijose tarnauja po Lietuvos karių būrį. Irake dirbo 8 logistikos specialistai ir 4 karo medikai.

Šaltinis: Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2004 // Vilnius 2005m. P.221.

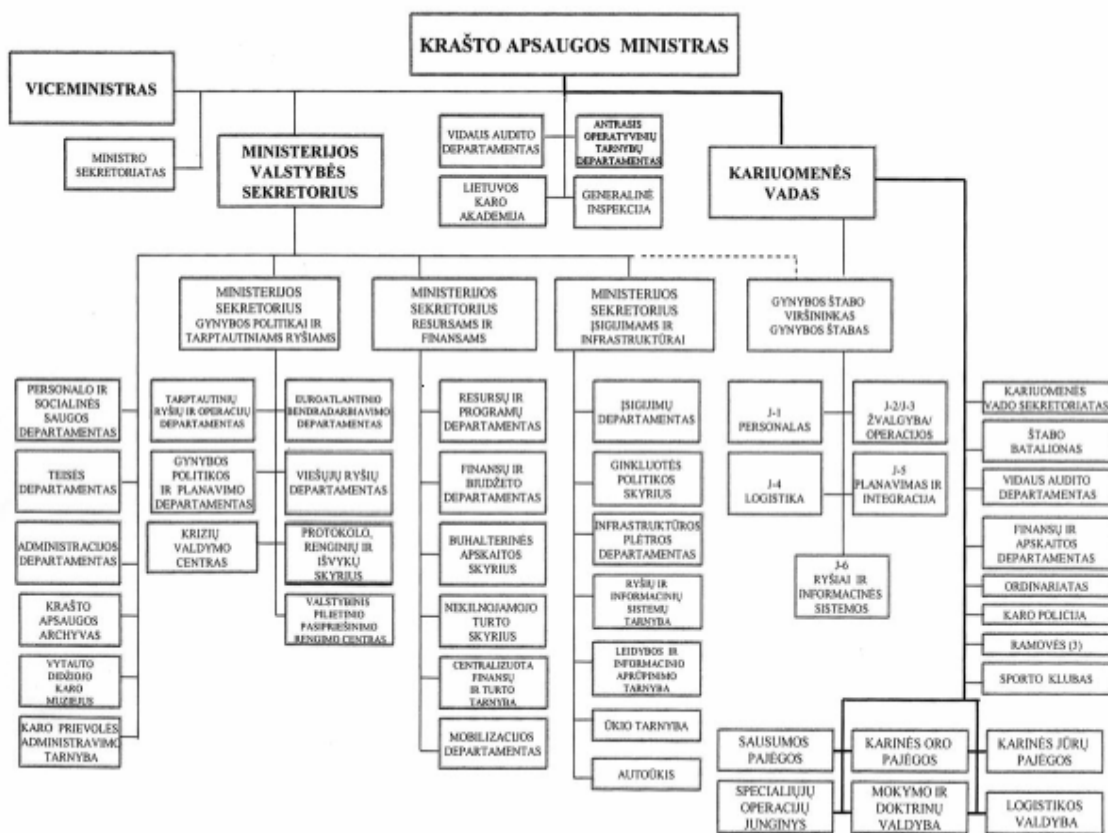
LENKIJOS INDĒLIS Į TARPTAUTINES TAIKOS PALAIKYMO OPERACIJAS

Eil.nr.	Laikotarpis	Operacija
1.	1953-1995	Korėja
2.	1954-1975	Vietnamas, Laosas, Kambodža
3.	1968-1970	Nigerija, OTN 5 kariai
4.	1973-1976	Pietų Vietnamas
5.	1973-1979	Egiptas
6.	1974-1993	Sirija, Izraelis
7.	Nuo 1994	Sirija, Izraelis
8.	1988-1990	Iranas, Irakas
9.	1989-1990	Namibija
10.	1990-1991	Afganistanas, Pakistanas
11.	1991-1993	Afganistanas, Pakistanas
12.	1990-1991	Saudo Arabija
13.	1991-1992	Kambodža
14.	Nuo 1991	Kuveitas
15.	1991-1999	Irakas
16.	Nuo 1991	Vakarinė Sachara
17.	1992-1999	Irakas
18.	Nuo 1992	Libanas
19.	1992-1995	Buvusioji Jugoslavija
20.	1992-1994	Kambodža
21.	1991-1994	Buvusioji Jugoslavija
22.	Nuo 1992	Gruzija
23.	1992-1993	Karabachas
24.	1993-1994	Liberija
25.	1993-1995	Ruanda
26.	Nuo 1994	Gruzija
27.	1995-1997	Angola
28.	1997-1998	Angola
29.	Nuo 1994	Buvusioji Jugoslavija
30.	1994-1995	Haitis
31.	1995-2000	Tadžikistanas

32.	Nuo 1996	Bosnija ir Hercegovina
33.	1996-1997	Rytų Slovėnija
34.	1996-1999	Makedonija
35.	Nuo 1996	Kroatija
36.	1996,97,98	Bosnija ir Hercegovina
37.	1996-2000	Latvija
38.	Nuo 1996	Kroatija
39.	Nuo 1996	Bosnija ir Hercegovina
40.	1997-1998	Makedonija
41.	Nuo 1996	Bosnija ir Hercegovina
42.	1998-2000	Buvusioji Jugoslavija, Kosovas
43.	1999	Albanija
44.	Nuo 1999	Buvusioji Jugoslavija, Kosovas
45.	1999	Kongas
46.	1999	Buvusioji Jugoslavija, Kosovas
47.	2000	Etiopija
48.	2000	Etiopija
49.	2000	Persijos įlanka

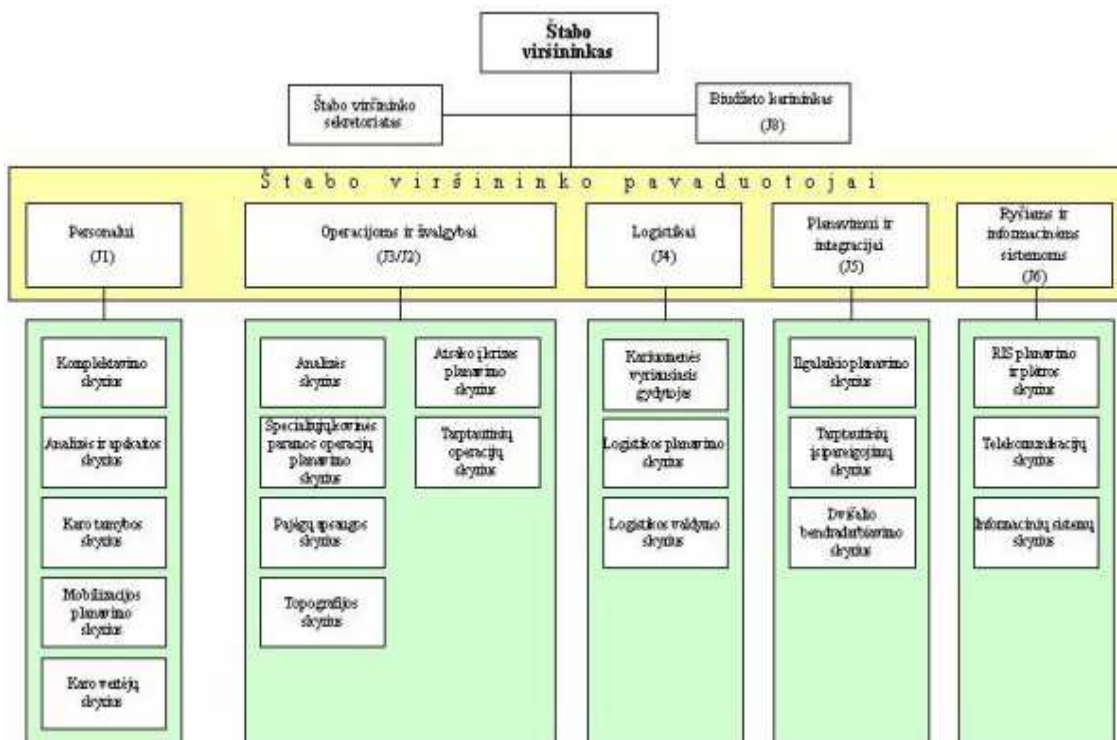
Šaltinis: The Ministry of National Defence white paper // Warsaw2001. P.13.

KRAŠTO APSAUGOS SISTEMOS 2007 METŲ STRUKTŪRA



Šaltinis: Krašto apsaugos ministerija // <http://www.kam.lt/index.php/lt/34292/>; prisijungimo laikas: 2007-12-09

KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJOS ORGANIZACINĖ STRUKTŪRA



Šaltinis: Krašto apsaugos ministerija // <http://www.kam.lt/index.php/lt/96530/>; prisijungimo laikas: 2007-12-09.

KLAUSIMYNAS PAGILINTIEMS INTERVIU SU EKSPERTAIS

- 1) *Kaip vertinate šiuo metu Lietuvos ginkluotųjų pajėgų pasirengimą valstybės gynybai?*
- 2) *Kaip galėtumėte pakomentuoti šiuo metu Lietuvoje vykdomą tarptautinio karinio dalyvavimo politiką?*
- 3) *Ar galėtumėte išskirti kokius nors Lietuvos ginkluotųjų pajėgų struktūros bruožus, lyginant su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis.*
- 4) *Kaip manote, ar Lietuvos valstybės gynybos biudžetas leidžia užtikrinti pakankamą valstybės ginkluotųjų pajėgų pasirengimą šiuolaikinių grėsmių įveikimui?*
- 5) *Kokius privalumus ir trūkumus pastebite šiuo metu Lietuvos Kariuomenėje vykdomoje personalo politikoje?*
- 6) *Ar galėtumėte pakomentuoti gynybos politikos skaidrumo, kariuomenės atskaitomybės visuomenei principą? Kiek visuomenė yra informuota apie Lietuvos ginkluotųjų pajėgų pasirengimą, gynybos išlaidas, vykdomą veiklą?*
- 7) *Kaip suprantate „civilių kontrolės“ ginkluotųjų pajėgų atžvilgiu sąvoką?*
- 8) *Kaip manote, koks yra seimo vaidmuo ginkluotųjų pajėgų materialinio – techninio aprūpinimo procese? Jei galite palyginkite su kitomis demokratinę santvarkos valstybėmis.*
- 9) *Kaip manote ar Lietuvos ginkluotosios pajėgos apskritai susilaukia reikiamo dėmesio iš seimo ir vyriausybės?*
- 10) *Daugelyje Valstybių keliama „specialistų – ekspertų“ problema, kalbant apie įstatymų leidžiamosios valdžios kontrolę ginkluotųjų pajėgų atžvilgiu. Kaip manote, ar ši problema kiek nors būdinga Lietuvai?*
- 11) *Kaip manote, kokie faktoriai šiuo metu Lietuvoje galėtų sukelti konfliktą tarp civilių vykdančių ginkluotųjų pajėgų kontrolę ir pačių ginkluotųjų pajėgų?*
- 12) *Kaip manote, ar KAM „sucivilinimo“ politika padėtų užtikrinti geresnę ginkluotųjų pajėgų priežiūrą bei kontrolę?*
- 13) *Kaip manote, kokie faktoriai užtikrina tarpusavio supratimą, bei sėkmingą sprendimo priėmimo procesą kalbant apie civilinės valdžios ir ginkluotųjų pajėgų santykius?*
- 14) *Kaip galėtumėte apibūdinti šiuo metu vyraujančius kariuomenės ir visuomenės santykius?*